سید شمس الدین مجروح

ادبي مقالې او تحلیلونه

Ketabton.com

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید شمس الدین مجروح

(ادبي مقالې او تحلیلونه)

لیکوال :

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: سید شمس الدین مجروح

لیکوال: محمد حکیم بشارت

خپروندی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزاین: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۰۸)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه او مننه

ویاړم چې په دغو کرښو کې دهېواد له یوې داسې علمي،فرهنګي او ملي ځېرې،هستۍ او شخصیت قدرمن استاد سرمحقق زلمي هېوادمل څخه یادونه او مننه کوم چې نه یوازې ما ډېر څه ترې زده کړي، بلکې زماپه څېر یې د هېواد په زرګونو ځوان کدرونه روزلي،فرهنګي مینه یې ورکړې ، اغېزمنې لارښوونې یې ورته کړي ،زده کړو ، مطالعې ، ځېړنې ، هېوادنۍ مینې ، ملي یووالي او لیکلو ته یې هڅولي دي.

هېوادمل صاحب د ماسترۍ په دوره کې زما استاد و، دغه راز مې د تېزس لیکلو لارښود استاد هم و او د موضوع له پیله تر بشپړېدو پورې یې هڅولی یم ، وخت په وخت یې لارښوونې راته کړي او د تېزس د بشپړېدو ترڅنګ دا دی د ده په هڅونه ددغه اثر خاوند هم شوم .

د هېواد ددغې نوموتې ځېرې په علمي ،فرهنګي او ځېړنیزو کړنو، هڅو ، اثارو، پوهې او فکر باندې کتابونه لیکل کېدای شي او باید ولیکل شي . زما دغه څو کرښې د هغه یادونه او مننه نشي پرځای کولی ، خو بیاهم دده محترم د شاګرد په توګه اړینه بولم چې یادونه او مننه ترې وکړم چې ددې کتاب په غني کولو او بشپړولو کې یې را ته سلا مشورې را کړي او زه یې ددې جوګه کړم چې دغه اثر د چاپ تر سرحده ورسوم . په پای کې قدرمن هېوادمل صاحب ته د لوی څښتن له درباره اوږد عمر او هوساژوند غواړم.

په همدې هیله

بشارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب موضوع او هدف

د دې اثر اصلي موضوع او هدف د هېواد د پښتو او دري ژبو د نوميالي او مفکر ليکوال اروانښاد سيد شمس الدين مجروح د پښتو فرهنګي مقالو راټولول او تدوين دی، چې يو ځای په يوه مجموعه کې د پښتو ادبپوهنې د مباحثو مينه والو ته وړاندې شي.

په دې ټولګه کې ښاغلي ليکوال محمد حکيم بشارت د مشر مجروح مقالې او د ليکونو په بڼه توضيحي يادښتونه راټول کړي دي.

له دې سربېره د ښاغلي مولف مقدمه، توضيحات او د يو علمي اثر لپاره لازمې ليکنې هم له مجموعې سره ملې دي. هغه ماخذ چې ليکوال دمتن په راټولولو او ترتيب او همدا راز د مقدمې او توضيحاتو په ليکلو کې ترې استفاده کړې ده، د دې ماخذو فهرست يې هم د اثر په پای کې ورسره مل کړی دی.

اهميت :

زما په پوهه زمونږ په معاصرو فرهنګي شخصيتونو کې سيد شمس الدين مجروح يو له هغو کسانو څخه دی، چې فکر يې توليد کړی دی او د يوه ملي فکر په عمومي چوکاټ کې يې د فرهنګ په بېلا بېلو برخو کې خپل افکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثرګند کړي دي چې د خپلو اثــارو لوســتونکيو تــه يــوفکر عرضــه کــوي او لوستونکي فکر کولو ته هڅوي، زما له نظره دسيد شمس الدين مجروح اثــار د لوړو فکري ارزښتونو له امله له ښو اثارو څخه شمېرل کيږي او په دې اثر کــې يې راغلي اثار همدغه خصوصيت لري.

مېتود:

د دې اثر مطالب د دوو ميتودونو تابع دي، يو د مقــالو د مــتن ميتــود او بــل د مقدمې او توضيحاتو د ليکنې ميتود. د متن ميتود يې د تدوين معاصر ميتــود دی او بل هم د مقدمې او توضيحاتو هغو چې د تشــريحي ميتــود تــر مقــولې لاندې تعريف کېدای شي.

لنډه دا چې ددغه اثر داستفادې موارد ښايسته ډير دي او د فرهنــګ د بــېلا بېلو ساحو له څېړونکيو او عامو لوستونکيو سره مرسته کولی شي .

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د پښتو ادب د معاصرې دورې له پیل څخه را وروسته چې پــه ۱۹۱۱ کــې یــې بنسټ کېښودل شو، خدای بښلی صدیق روهي وایي چې د سراج الاخبــار لــه دویم ځل خپرېدو وروسته د معاصر ادب د نوي بدلون نښې څرګنــدې شــوې دي.

د پښتو ادب ځلاندې څېرې زیاتره د ویښو زلمیانو د خوځښت پر مهــال چــې مرحوم روهي دغه خوځښت د پښتو ادب په تاریخي لحاظ د ویښتیا لــه پــړاو سره برابر بللی راټوکېدلې دي، وده یې کړې او غوړېدلې دي. د ویښو زلمیانو د خوځښت د دورې پر مهال په پښتو ژبې او ادب کې ښکاره او روښان بدلون هم د فورم له پلوه او هم د محتوا له نظره رامنځه شو؛ په دې دوره کې د پښتو ژبې ډېر ښکلي او په زړه پورې اثار ولیکل شول، په شعر کې نوي مفاهیم ځای کړل شول چې د شاعرانو د فکر خط او د ذهني نوي درک انعکاس په کې لــه ورایــه لیدل کېږي.

ادبي ټوټې، لنډې کیسې، ډرامې او ادبي څېړنې په دې ټولو برخو کې د مرحوم بېنوا په قول "یو غلی شان ته انقلاب" را منځته شو چې موخــه یــې "د زمــاني رنګ بدلول" و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که لږ مخکې مودې ته ولاړ شو، نو د ظاهر شاه د سلطنت په دوهمه لسیزه کې پښتو ادب له یوې خوا د پښتو ژبې د تعمیم او پیاوړتیا له جریان سره او له بلې خوا په هېواد کې د ډیموکراسي او ریفورم غوښتنې له نهضت سره په ملګرتیـا کې ډېر ژر نوي پړاو ته داخل شو او که داسې ووایو چې د ویښتیا پړاو تر زیاتې اندازې د ویښو زلمیانو له سیاسي غورځنګ سره اړه لري، نو بده به نه وي. کـه ژوره څېړنه وشي او له حقیقت څخه سترګې پټې نه شي نو د پښتو ژبې نـږدې ټول نامتو لیکوال او شاعران د ویښ زلمیانو په سیاسي سازمان کې شامل وو او له همدې امله د دغه وخت د زیـاترو لیکوالـو او شـاعرانو لیکنـې ټـولنیز او سیاسي رنګ لري.

په دې دوره کې د پښتو ژبې په ډګر کې د شاعرانو، لیکوالو او ادب پوهانو لـه خوا ډېر بډای اثار ولیکل شول او په دغو اثارو کې دوه عمده موخې نغښتې وې چې یوه د پښتو ژبې او ادب بشپړتیا او ودې ته پـام او بلـه د ټـولنې بېلابېلـو ستونزو، لکه ټولنیز او اقتصادي، بې عدالتي او ظلـم پـه کـې بربنـډ شـوي او همدارنګه د واکمنو کړیو، دولتي واکدارانو او نورو د زور خاوندانو تېروتنې او د خلکو پر وړاندې د هغوی ناسم چلند بربنډ او رسوا شوی دی.

په دې دوره کې د ډېر پاخه قلم، پراخه دید خاوندانو او د ادب نوموتو څېرو یو پر بل پسې سرونه راپورته او د پښتو ادب بډایه کولو ته یې متې را ونغاړلې چې له دې ډول ادبي څېرو څخه یو هم د هېواد نامتو لیکوال، سیاست پوه، شاعر او د پاخه بصیرت لرونکی شخص ارواښاد سید شمس الدین مجروح و.

مجروح نه یوازې د پښتو ژبې په ادبي برخه کې، بلکې پـه سیاسـي ډګـر او د ټولنې په فلسفي اړخ کې ژوره مطالعه درلوده او په یادو برخو کې یې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ سلګۍ پورې خپل قلم تاند او ژوندی ساتلی و او هغه څه تـرې پـاتې دي چې په یوه نسل او یوې سیمې پورې اړه نه لري، بلکې په ټولـو انسـانانو او نسلونو پورې اړه لري او په هر وخت کې له لیکنو یې خلک پـوره ګټـه پورتـه کولی شي. دغه راز یې د پښتو ادب د بډاینې لپاره په فکري ډول او ژوره توګه نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې او په دې برخه کې یې شوی کار د لمـر پـه څېر روښانه او جوت دی.

په ادبي، سیاسي، ټولنیزو او فلسفي برخو کې که د مجروح لیکنــې پـه دقـت سره ولوستل شي، نو هغه مهال بیا لوستونکی پوهېږي چــې دغـه ارواښــاد د څومره ژور فکر، لوړ او قوي استعداد، پراخ لید او اوچت ارمان څښتن دی، نـو همدغو ځانګړتیاوو ته په کتو مې وپتېیله چې د هغه یـو شــمېر ادبــي مقــالې راټولې کړم او کتابي بڼه ورکړم، نو په همدې تکل مې له (۱۳۲۰تـر۱۳۵۰کــال) پورې د کابل مجلې په بېلابېلو ګڼو کې له ډېر زیار وروسته د هغه ادبي مقــالې راټولې او همدارنګه مې له قلم مجلې یوه مقاله او له ځینو نورو کتــابونو څخـه ځینې مقالې راواخیستې او په دغه کتاب کې مې اوډون ورکړ.

کله چې ما دغه مقالې په دقیقه توګه مطالعه کړې نو د ارواښاد مجروح له دغو ادبي مقالو څخه راته دا جوته شوه چې مجروح د ګوتو په شمېر د هغو ادیبــانو او لیکوالو له ډلې څخه هغه مخکښ لیکوال دی چې فکر یــې تولیـد کـړی، وړاندې کړی او نور یې دغه فکر ته هڅولي دي؛ داسې فکر چې تــل نیمګــړي فکرونه رغوي او په غلطو لارو تلونکي د خپل هغه فکر په قوت چــې حقیقــي، ملي او اصلاحي بڼه لري، انساني او عقلاني لارې ته رابولي. د مجروح په څېر د فکر تولیدوونکي لیکوال به په پښتو ادب کې زما په نظر لږ ولیدل شي او که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې څېړونکي هر اړخیزه ژوره څېړنه وکړي نو د هغه فکري تولید بـه ښه جوت شي او له برکته به يې اصلاحي لارې روښانه او وغوړېږي.

کله چې لوستونکی دغه مقالې مطالعه کوي نو بیا ورته جوتیږي چې پـه هــره مقاله لیکوال له سرلیک څخه نیولې تر پایه دومره تمرکز کړی چې یـو حــرف يې هم له موضوع دېخوا او هغه خوا نه دی ایښی، بلکې لـومړی یــې د لیکنــې لپاره موضوع انتخاب کړې، بیا يې د موضوع مطابق زړه راښــکونکی ســرلیک ورکړی او نور يې لیکنه پیل کړې، هر لیکنه يې په واضح پیغام او لارښوونه پای ته رسولې ده.

د ده د ادبي مقالو قوت دومره پیاوړی او پوخ دی چې د لوستونکي په څو ځلــه لوستو هم ادبي تنده نه ماتېږي او بیا بیا يې لوستو ته زړه کېږي، ټولــه لیکنــه يې په ذهن کې په پوره توګه ځای نیسي او ذهن نشینه کېږي. پــه دې لیکنــو کې ځیني ځایونه لیکوال داسې استدلالونه راوړي چې هر نه قانع کېدونکی تن خپله پرې قانع کېږي چې دا هم د لیکوال د استعداد او قلم قوت په ډاګه کوي.

نو ویلی شو چې د مجروح یادې مقالې د محتوا له اړخه نه یوازې چې په تــول پوره دي، بلکې د لوستونکو لپاره يې يو ښه ادبي درس او زده کــړه هــم بللــی شم. د دغسې مقالو ایجادوونکي د نورو لپاره تل ښه سرلاري کېــدای شــي او باید له لیکنو يې تل ګټه واخیستل شي څو يې روح ورسره ښاد وي.

که مجروح اوس په دې فاني نړۍ کې نه لرو خو د یادو مقالو پــه لوســتو ســره لوستونکی فکر کوي چې همدا اوس له مجروح سره مخامخ ناست دی او ادبــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ورسره کوي. د هغه هره ادبي مقاله يو ژوندی بحث، د زده کړې يو ټولګی او مکتب دی، نو په همدې اساس ويلی شم چې د دغو مقالو له منځپانګې څخه زموږ په څېر زده کړيال هغه څه زده کولی او ترلاسه کولی شي چې تــر اوســه يې نه دي زده کړي.

د ادب ښوونځي او مکتب هر شاګرد دې يو ځل د محتوا له اړخه د مجروح دغه ادبي مقالې ولولي چې په لوستو سره به ډېر څه ترې زده کړي.

دغه کتاب د هغو څېړونکو لپاره چې غواړي د مجروح ادبي مقالې ترلاسه او يا هم د مجروح، د ژوند، اثارو، فکري طرز، د هغه د قلم له نبوغ او استعداده خبر او په څېړنو کې ترې کار واخلي، د يوې سرچينې په توګه ورسره مرسته کولی شي.

زه دا نه وايم چې دغه کتاب به ټول په تول پوره وي او کمی به ونه لــري، خــو دغه هڅه د علمي کارونو او د اکاډميکو شخصيتونو د اثارو خونــدي کولــو پــه برخو کې يو پر ځای ګام بولم.

په پای کې به دومره يادونه وکړم چې په کتابي بڼه د دې مقالو د راوړلو هــدف او ارزښت په دې کې دی چې له يوې خوا دغه تيت او پرکې مقالې لــه ضــايعه کېدو او ورکېدو وژغورل شي او بله دا چې څېړونکــي او نــور لوســتونکي پــه اسانی سره په يوه ځای په دغه کتاب کې دغو ادبي مقالو ته لاسرسی ولري.

بله موخه دا وه چې له دې مقالو څخه د مجروح د تحليــل لــه لارې، اصــولو او روش څخه نه يوازې ځوان کهول اګــاه، بلکــې لــه فکــر، ليــد او د مقــالو لــه منځپانګې څخه يې اغېزمنه او پام وړ ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه يو اهميت يې په دې کې هم وينم چې د يوې علمي موضوع پــه اړه څېړنې سره زمونږ ژبه او فرهنګ وده کوي او په دې برخه کې يو بل علمي ګــام اخيستل کېږي، زمونږ علمي پانګه درنېږي او د علمي څېړنې تګــلاره پياوړتيــا مومي.

په پای کې دومره يادونه کوم چې ددغه کتاب يادې مقالې او تحليلونه مــې د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې د ماســټرۍ د تېــزس لپــاره چمتو کړي و او د تېزس له دفاع څخه وروسته استادانو دې ته وهڅــولم چــې دغه مقالې او تحليلونه په کتابي بڼه چاپ کړم ترڅو نور لوستونکي هم تــرې برخمن شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک

سیدشمس الدین مجروح په ۱۲۸۹ هـ کال کې د کونړ ولایت پـه شـینکوړک کلي کې زېږېدلی دی، پلار یې سید حضرت شاه نومېده چې د ترګړو په پاچـا صاحب مشهور و. په درې کلنۍ کې د پلار له سیوري بې برخې شوی او بیا یــې پالنه د مور پرغاړه شوې ده. (۱: ۱۰۰۷)

زده کړې:

مجروح خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل کلي کې تر سره کړې دي، هغه مهال د هېواد د یو شمېر نورو سیمو په څېر ددوی په ځای کې هم ښوونځي شتون نـه درلود، هغه ونه شوای کړای چې هغـه مهـال لـومړنۍ زده کـړې پـه رسـمي ښوونځي کې وکړي، نو په شخصي توګه یې لومړنۍ زده کړې په کور کلي کـې وکړې او د مور پالنې چې باسواده وه له هغه څخه ستر شخصیت جوړ کړ.

نوموړي د خپلو زده کړو په اړه په یوه لیکنه کـې ویلـي: ((مـا چـې د خـاور خاشاکو د لوبو دوره طی کړه، پاڅېدم جامې مې وځنالې او د کوچنیتـوب دوره مې پای ته ورسوله، بیا مې غیر د کتاب او قلم نه بله مشغله نه لرله.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی لیکي چې د کلي شاوخوا لوړ غرونو، ځنګلونو، روانو اوبو، رودونــو او نــورو قدرتي مظاهرو په ده کې د شعر او شاعرۍ قریحه ژوندی کړه. (۱:۱۰۰۷)

مجروح د نورو علومو ترڅنګ په دیني علومو او په ځانګړې توګه په فقه کــې زیاته پوهه درلوده.

که څه هم ارواښاد مجروح رسمي زده کړې نه دي کړي، نو د پښــتو ژبــې تــر څنګ په دري، عربي، اردو او انګلیسي ژبو هم پوهېده او دغه وړتیا دده ســتره علمي خزانه وه.

دندې:

مجروح په کال ۱۳۱۳کې چې ډېر ځوان و د انتصابي سناتور په توګــه د اعیــان مجلس (سنا) ته لاره پیدا کړه.

بیا په ۱۳۱۷کال کې ورپسې د ملي بانک د تفتیش رییس او د ډیپــو مســوول وټاکل شو، د همدې کال په پای کې د قند فابریکې او د پټرولو د شرکت رییس شو،د دولتي انحصاراتو د ریاست دنده یې هم تر سره کړه،په ۱۳۲۹کال کــې د قبایلو د خپلواک ریاست مشر شو.

د ډاکټر محمد یوسف په انتقالي دوره کې (۱۳۴۱-۱۳۴۴)پــورې د عــدلیې د وزیر او د صدارت مرستیال او د ۱۳۴۴کال د اساســي قــانون د کمېټــې د اووه کسیز کمېسیون رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراسۍ په لسیزه کې په ۱۳۴۶کال کې په مصر هېواد کې د افغانستان سفیر شو، بیا د مشرانو جرګې انتصابي غړی شو او په کال ۱۳۵۲کې متقاعد او په کور کېناست.

پر افغانستان د روسانو د یرغل پر مهال مجروح هم د یو زیات شمېر نورو افغانانو په څېر د هېواد پرېښودو ته اړ شو او پېښور ته لاړ. هلته یې د کنفرانسونو، غونډو او نورو دیپلوماتیکو هلو ځلو له لارې هېوادوالو ته پوره خدمت وکړ. په پېښور کې تر یوڅه وخت وروسته نوموړی امریکا ته لاړ.

ادبي هڅې:

د مجروح ملي ادبي استعداد هغه مهال یو چا ته ښه څرګندېږي چې کله دده شعر او نثر په دقیقه توګه مطالعه کړي، د کلام موضوع، خوږوالی، پیغام او روان والی یې له نظره تېر کړي.

د ملي ادبیاتو یوه ځانګړتیا داده چې په هغو کې د ټولنې عمومي آرمان ځای او د ټولنې له شتون سره سمون ولري ملي هویت څرګندوي او په دغسې ادبیاتو کې ژور پیغام هم پروت وي، ملي ادب د ټولنیز شعور په اوچتولو او پخولو کې لویه ونډه لري په نوره نړۍ کې هم د تاریخ په بېلابېلو پړاونو کې داسې ادبیات رامنځته شوي.

مجروح په پوره ځواک د ادبیاتو ملي اصالت رامنځ ته کړی او دده په آثارو کې د ملي هویت د خوندیتوب ترڅنګ د ولس ملي آرمانونه او د هېواد د ترقۍ پیغامونه نغښتي دي، دده یو لوی پیغام او آرمان صدق او صفا، خلکو سره وفا او همدردي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې علمي ستې په سلګونو بېلابېلې مقالې ليکلي چې د هېواد په دننه او لـه هېواد څخه بهر په خپرونو کې چاپ شوې دي.

دده د ليکنو يوه ځانګړتيا دا وه، کله به چې چا د هېواد ملي ګټو پرخلاف ګـام پورته کړ، نو بې له وېرې به يې پرې نيوکه کوله او هرڅه به يــې ســپين ورتــه ويل. هغه کسان يې هم د خپل ليکني ګوزار نښه ګرځول چې د اسلام له کلمې څخه به يې د ځان په ګټه استفاده کوله. ده به چاته د مصلحت له مخې خبــره نه کوله، بلکې په آګاهانه توګه يې د هرې کمۍ پروړاندې خوله خلاصوله.

مجروح له مطالعې سره ډېره زياته مينه درلوده او همدا شوق ددې لامل و چې نوموړی په ادبي، ټولنيزو، فلسفي او ديني مسايلو کې د ښه تحليل خاوند و.

نثر:

د مجروح نثر ته که ځوک په دقت او ژوره توګه نظر وکړي، نو دومره قوي، پــه اصلي موضوع څرخېدونکی، تللــی او خــوږ دی چــې پــه پيلېــدو ســره يــې لوستونکی تر پايه له ځان سره ملګری کوي او د دمې کولو چانس نه ورکوي.

ده په خپل نثر کې ادبي، سياسي، ټولنيزې او فلسفي موضوع ګانې رانغاړلي او يادو هرو موضوعګانو ته يې خپل اصطلاحات، جملې او لغتونه کارولي او په هره برخه کې لومړی سړی فکر کوي چې مجــروح يــوازې د همــدې يــوې برخــې متخصص دی، خو کله يې چې د نثر نور اړخونه مطالعــه کــړي نــو بيــا ســړی پوهېږي چې په نثر ليکلو کې د څه ډول استعداد لرلو خاوند دی. کــه پــه دري ژبه کې (سرگذشت من) ولولي نو بيا لوستونکی ښه يقــين کــولی شــي چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح په ادبي ليکنه کې که هغه پښتو او که په دري وي ځومره پياوړی او لــه څه ډول ادبي خوږ او روان نثر څخه برخمن دی.

د مجروح خوږه نثري ژبه او د موضوع د رانغاړلو توان په ډيرو لږو ليکوالو کــې ليدل کيږي. هغه په خپل نثر کې تل هڅه کړې چې لوستونکی پــه موضــوع او ژبه کې لالهانده نه کړي، بلکې لوستونکی د موضوع له پيله تر پايــه لــه ځــان سره ورسوي او په ليکنه کې موجود پيغام په ورين تندي او بــې ســتړيا ورتــه وړاندې کړي.

د بېلګه په توګه يې (له شعر نه څه غواړئ) که دا نثر ولولئ نو بيا دده په ادبي قوت، درايت، پوهې، په دې برخه کې په کړې مطالعه او نورو اړخونــو ښــه لــه ورايه پوهيږئ او همدارنګه نورې ډيرې دې ته ورته ليکنې هم يادولی شو.

شعر:

زه که هر ځومره د مجروح د شعر په اړه خبرې وکړم او يــايې پــه اړه ببلابېــل اړخونه راواخلم، دومره به د پام وړ نه وي، لکه چې خپلــه مجــروح پــه دې اړه ويلي: " ما چې د خاورو خاشاکو دلوبو دوره طی کــړه او پاڅېــدم جــامې مــې وڅنډلې، (يعني د کوچنيتوب لومړی مرحله مې پای ته ورسوله) بيا مې غير له کتاب اوقلم نه بله مشغله نه لرله، زموږ دکلي دخواوشــا دلــوړو غرونــو، ګنــو ځنګلونو،روانو اوبو، ډکو رودونو او نورو قدرتي مظاهرو په ما کې د شعر شاعری قريحه ژوندی کړه او دکلي مستريح بې کشمکشه حيات او طولاني تنهــايي او يوازې والي او دکونړ د درې د زيات وخت چپې چوپتيا زه په کايناتو کې تفکــر ته اړ کړم او ما کې يې فلسفي ذوق پيدا کاوه، مګــر هــر ځــو چــې دا ورځــې تېر بدلې په ما کې د شاعری ذوق او تفکر اشتياق زياتېده، هغومره زمــا تنــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرېده او زه يې تجسس ته او په هر ځېز کې دتشبث خواته سوق کولم. ما ديوه ښه مربي د ضرورت احساس کاوه او د دې تندې د ماتولو د وسايلو په لټون کې شوم، مګر افسوس چې دا وسايل تر يوه حده ماته هغه وخت ميسر او دبعضې مربيانو سره مخامخ شوم، چې بيا وخت تېر و او زه تر سره پورې د ژوندانه دکشمکش په ګرداب کې ډوب وم... "

د مجروح په اشعارو کې د زاړه ادب دنازکخيالو نزاکتونه شته اوهم داوسني عصر اجتماعي او تنقيدي رنګ لري. ګل پاچا الفت د مجروح دمنتخبو اشعارو په مقدمه کې ليکي:

"د ښاغلي اديب سيد شمس الدين مجروح له لوړې قريحې اوشعر روزونکي استعداد څخه ځينې داسې اشعار پيدا شوي چې که د اشعارو پيرل او پلورل رواج واى او د شعر په ورکړه راکړه ديوه شعر دبل کېدلی ما به خپل څو شعرونه د ده په يوه شعر ورکړي وو... " (۱: ۱۰۰)

آثار:

سيدشمس الدين مجروح، نه يوازې دا چې ښه محقق او ساستمدار و، بلکې د شعر او نثر تومنه يې ډېره پخه او خوږه وه.

مجروح د شعري ټولګو ترڅنګ نثري ټولګې هم لري، چې يو شمېر يې چاپ او ځينې يې ناچاپ پاتې دي.

۱-منتخب شعرونه د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۷هه ش کال کې چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-یاد فریاد،دغه ټولګه په پښتو او دري ژبو ده چې په ۱۳۶۴کال کې په پېښور کې چاپ شوې.

۳-سرګذشت من، ټولګه په ۳ ۱مخونو په ۱۳۹۱کال کې د ۲۰۰۰ټوکه په شمېر په کابل د افغانستان ټایمز په چاپخونه کې چاپ شوې ده، په دې ټولګه کې سیدشمس الدین مجروح په خپل قلم ټولنیز، سیاسي، علمي او ادبي خدمتونه چې د خپل ژوند په اوږدو کې يې خپلې خاورې او هېواد ته کړي لیکلي دي.

۴-مجموعه مقالات علمي، سیاسي و اجتماعي، دغه ټولګه په ۱۳۹۱کال کې په کابل کې په ۴۶۹مخونو کې کابل کې په افغانستان ټایمز چاپخونه کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوی ده.

۵-منتخب شعرونه او یافریاد، په دوه نومونو دغه ګډه ټولګه له دې مخکې ځانته ځانته په بېلابېلو نومونو چاپ شوې دي، خو داځل دا دواړه عنوانونه کتابونه د یوې ګډې ټولګې په بڼه په ۱۳۹۱کال په کابل کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوې.

په دې ټولګه کې د سیدشمس الدین مجروح غوره شوي پښتو او دري شعرونه چاپ شوي. دا شعرونه که د شمېر په لحاظ لږ دي خو د کیفیت په لحاظ ډېر قیمت او ارزښت لري او زموږ د ادب غوره برخه جوړوي.

۶-پریشانه خوب: چې د دري د (خواب شگفت) غونډې يو خوب په پښتو مثنوي نظم شوی، خو چاپ شوی نه دی.(۱:۱۰۱۹)

شخصیت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیدشمس الدین مجروح چې د ټولنې په اړه یې ژوره مطالعه درلوده او په یوه کلیوالي چاپیریال کې رالوی شوی و، د ټولنې په مزاج تر نورو ښــه پوهېــده او هر ډول حساسیتونه یې درک کړي و، نو په همدې اساس یې د ژوند پــه ټولــو پړاوونو کې هڅه کوله چې خپل استعداد، وړتیا او پروګرامونه د خلکو او ټولنې په ګټه وکاروي او د خپل شخصي ژوند د ښه والي لپاره یې هیڅکله هڅه نه ده کړې.

هغه آزاد طبعیت درلود،خبرې یې سپینې وې، نیوکې یې پرځای وې، مصلحت یې چندان نه خوښېده، پر چا یې ځان پورته نه ګڼلــه، هــره ورســپارل شــوې دولتي دنده یې په خپل استعداد په لازمه بڼه سرته رسوله.

خلاصه ټنډه او له خندا ډکه خوله یې لرله، خبرې یې له مفهومه ډکــې وې او د خبرو روان والي یې عامفهمي پنځولې وه.

سیاسي لید لوری:

سیدشمس الدین مجروح د هېواد نامتو ادیب، لیکوال، قانونپوه،فیلسوف، عالم، مفکر او د هېواد پېژندل شوې سیاسي څېره وه. هغه د ژونــد د نــورو برخــو ترڅنګ د هېواد په ملي مسایلو کې رغنده ونډه درلوده.

مجروح ملي یووالي، ډیموکراسۍ او ملي تفکر لپاره کار کاوه، له وروسته پاتې والي څخه د ټولنې د وګړو راپستلو ملي مفکوره یې هغه آرمان و چې یو وخت دغه ډول حالت په خپلو سترګو وګوري، نو همدې موخې ته د رسېدو لپاره یې ډېرې منډې ترړې کولې. ده د خپلو اجراتو په هره برخه کې د همداسې ملــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحيې د درلودو په اساس آګاهانه اقدام کاوه. د هغه هڅه دا وه چې د ملي وحدت، ملي تفکر او ملي ليد لوري لپاره بايد په هېواد کې سياسي، ټولنيزو، اقتصادي او موسساتي (عقايد، رسوم، لوايح، مقررات او نور) ترتيب او ټينګښت ومومي.

مجروح په خپل ټول عمر کې د يو واقعي ديموکراتيک او د خلکو د خوښې نظام ارزومند و او د ټولو هغو دموکراتيکو، مدني ملي ټولنو سره يې نږدې اړيکې او همکاري درلوده چې په وطن کې د يو دغسې نظام غوښتونکي وو.

مجروح د سياسي اجتماعي نظامونو د تدريجي تحول طرفدار و چې د جامعې د شرايطو او تحولاتو مطابق د تکامل پړاوونه ووهي.

مجروح انقلابونه (چپي ا و راستي) دوطن په ګټه نه ګڼل.

د مجروح ځانګړنې:

له جرګو او مرکو سره د مجروح مينه:

مجروح به تل په خپله سيمه کې له حده زياته هڅه کوله چې کومه جرګه او مرکه دده له موجوديت څخه پرته تر سره نه شي او دغو دوديزو پرېکړو او تصميمونو ته يې حتمي ځان ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په جرګو او مرکو کې خبرې نه کولې، پرېکړې يې نه کولې او نه يې غوښتل چې د کوم لوري په ګټه او يا زيان خوله خلاصه کړي، بلکې په هره جرګه او مرکه کې يې په دې موخه ګډون کاوه چې له مخورو، خوله ورو او مشرانو څخه خبرې، پرېکړې، تصميمونه او په پښتنې ټولنه کې د ستونزو د حل لارو، لارې چارې زده کړي، خپل استدلال قوي کړي، د ښکېلو خواوو خبرې واوري او د دغو جرګو او مرکو په نچوړ ځان وپوهوي.

په غم او ښادۍ کې د مجروح ګډون:

مجروح په کليوالي ژوند کې هغو ارزښتونو ته ډېر اهميت ورکاوه چې په اساس يې دغه ژوند د وګړو ترمنځ غښتلی کيږي، مينه يې ترمنځ زياتيږي او د متقابل احترام مزي يې سره ټينګيږي، چې هغه د کليوالو او خپلوانو د غم او ښادۍ په مراسمو کې ګډون او د هغوی په ټغر ناسته او ور سره ځان يو رنګه ښول دي.

کله به چې مجروح په کلي کې و، نو هيڅ جنازه، فاتحه، کوژده، واده او نور د راشه درشه دودونه نه ترې پاتې کېدل، خو که به کله له کونړ څخه لرې چېرته په دنده کې و او بيا به له مودو وروسته کلي ته راغی، نو لومړی به يې له کورنۍ څخه په کليو کې د غم او ښادۍ پوښتنه وکړه او د هغو کورونو لېست به يې واخيست چې د چا فاتحه او يا د چا د خوښۍ لکه د کوژدې او يا واده مبارکي وه، بيا به د مهم والي په اساس په ټولو راوګرځېد، دغه کار يې په کليوالي ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پر ځان پور ګاڼه او کله به يې چې ټولو دغه ډول کورنيو ته سر ورښکار کړ، نو بيا به يې ويل چې اوس مې ايله پور ادا کړ.

له ماشومانو سره مينه:

له ماشومانو سره د مجروح مينه بې حده زياته وه، دغسې بــه يــې پــر ځــان راټول کړي و تا به ويل چې کلي ته ملنګ راغلی او حتما ماشــومانو تــه کومــه جادويي ټوټکه کوي، خو چې کله به ورنږدې شوې نو وبه دې ليدل چې مجروح يې په منځ کې ناست دی او د هغوی په ژبه او مزاج ورسره خبرې کوي.

په اخترونو کې به له مجروح څخه هيڅ نه قضا کېدل چــې ماشــومانو تــه دې پيسې ورنه کړي، د اختر له لمانځه وروسته به يې چې لومړی کار کاوه هغه بــه يې د کلي ماشومانو ته پيسې ورکولې او له هغه وروسته به بيا کور ته لاړ.

کله به چې مجروح په دنده کې و او يا به چېرته لرې تللی و، نو له اختــر څخــه مخکې به يې د کليوالو ماشومانو د اختر د پيسو لېست جوړ کړی و او هغوی ته به يې له مخکې پيسې راليږلې.

رخصتي:

مجروح به که له کونړه لرې د هېواد په هر ګوټ او يا به له هېواده بهر و، نو کله به يې چې د رخصتۍ مهال راورسېد، نو له مخکې به يې ددې لپاره پلان جــوړ کړی و چې څنګه به يوځل تر کلي پورې منډه کړي، د خپل کلي په غېږ او واړه راوګرځي او له هغوی سره خپله رخصتي تېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح ته به هغه رخصتي ډېره غوره او خوندوره وه چې په کونړ کې به یې په خپل کلي کې تېروله.

مړینه:

سید شمس الدین مجروح په ۲۰۰۲ زېږدیز کال کې د جون په ۲۴مه د دوشنبه په ورځ د امریکا په متحده ایالتونو کې د کډوالۍ په حالت کې وفات شوی دی.

مړی یې په درنښت افغانستان ته راوړل شو او په کونړ کې پـه خپلـې پلرنـۍ هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

د کابل په هوایي ډګر کې یې جنازې ته د هغه مهال ولسمشـر حامـد کـرزی، جهادي رهبران،د کابینې او ملي شورا غړي، سلګونه علمـا او قـومي مشـران ورغلي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه

سیدشمس الدین مجروح په پښتو ادب کې هغه ځلانده ځېره تېره شوې چې له پوهې، قلم، استعداد او بصیرت څخه یې هیڅوک هیڅ وخت سترګې نه شي پټولی، نه به یې په اغلب ګومان څوک په اړه منفي نظر ولري او زما په فکر لامل به یې هم همدا وي چې د هغه په ژوند کې ټول سوچ په علمي کارونو،هېوادنۍ مینه او یووالي کې وو، نو ددغه ډول علمي ستږو په اړه بیا منفي نظرونه یانه وي او که احیا موجود هم وي نو په نشت حساب وي.

دلته غواړم د اروانباد مجروح په اړه د زیات شمېر پوهانو د نظرونو له جملې څخه د مشت نمونه خروار په توګه یو دوه غوره، لنډ او له مفهوم څخه ډک نظرونه را واخلم.

استاد بېنوا د اروانباد مجروح په اړه ویلي: ((ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا د روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپې لري... دا ښاغلی خنده رویه باوقاره سړی دی، آزاد طبیعت لري او په حق ویلو کې د چا پروا نه ساتي.))

د اطلاعاتو او کولتور پخواني وزیر ډاکټر سیدمخدوم رهین د مجروح په اړه ویلي دي چې مجروح د هغو کسانو په ډله کې و چې د ډیموکراسي په لار کې یې صادقانه هڅې کولې چې د اساسي قانون او د ډیموکراسۍ لسیزه یې د زیار ګاللو پایله وه.

فقید پاچا هم پر هغه پوره باور او اعتماد درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې

د پښتو لیکلو بشپړ او مشترک سبک

د کابل مجلې په ۱۴۸ ګڼه کښې ښاغلي حبیبي له دې پورتني عنوان لاندې د اقتراح په ډول څو اساسي او مهمې پوښتنې کړې او د پښتو د حقیقي او معنوي ژوند په نبض باندې یې ګوتې ایښې دي. د همدې اقتراح په اثر کښې ښاغلي او فاضل ادیب سید شمس الدین خان مجروح چې په ادبي مسایلو کښې ښه بصیرت او عمیق نظر لري، مونږ ته یو خوږ او پوخ مضمون را استولی دی، چې دلته یې نشروو او له نورو پوهانو څخه هم غواړو چې خپل قېمتي نظریات ونه سپموي. ((د صحافت څانګه)).

ښاغلی فاضل حبیبي!

ګران غوندې سوال مو کړی، چه سړی کولی شي په لږ قدر ځان کړولو او اوږو پورته غورځولو د دې موضوع استقبال وکړي او ځان خلاص کاندي، مګر زه هم د دې موضوع سره ډېره علاقه لرم، نو به پرې وغږېږم. زړه مې غوښته چه که

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک پردې موضوع خبرې وکړي او څه واورم، ښه شوه، تاسې یاد کړه او څـه مو پرې وویل. له همدې خبرو موقع په لاس راغله، چه څه ولیکم. یقین دی چه زما جواب به ستاسې د قول تایید او اکثر به ستاسې د خبرو تکرار وي، خو هـر څه چه دي، همدا زما نظر یه ده.

سبک څه ته وایي؟

ګومان کوم دلته به غرض له هغه روح څخه وي چې په یوه نثـر کښـې مونـده شي او د هغې تحدید و تعریف څه قدر ګران دی او د سر د سترګو نـه زیـات د زړه په سترګو (ذوق) ښه لیدل کېږي، څه رنګه چه د روح نه د روح په مظاهرو تعبیر کولی شي، داسې به سړی څه ناڅه سبک ته هم ګوتـه ونیسـي. یعنـې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وینې د چلند په شان د هغې د پاره کار کوي او چې دا ټول (او پاته نور) سره راغونډ شي، نو یو موجودیت ترې جوړ شي او څـه رنګـه چـه د اعضاء د تناسب نه او د طبیعي نظام د ښه چلند نه جمال او نشاط پیدا کېـږي، داسې هم د سبک ښه والی د هغې د اعضاوو پر تناسب او انسـجام پـورې او د هغې د حیاتي نظام په صحت او ښه والي پورې اړه لري.

تاسو پوښتنه کوئ، چه (آیا پښتو د نثر لیکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ که یې لري، نو آیا دغه سبک ښه او کافي او د ادبي ښېګړو وړ دی که یه؟). بشـپړ او مشترک سبک؟! نه! نه یې لري! او په سلو کښې سل کېدی هـم نـه شـي او باید توقع یې هم ونه کړو.

څکه دوه کسه غبرګوني (توامین) چه خلک وایي، په یوه څېـره دي، بیـا هـم سره څه توپیر لري او خپل خپلوان او دقیق او حساس خلک یې پېژني او څه نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مميزات لري، چه پر هغه پېژانده شي: په يو مملکت کښې هر څوک د جنوب او شمال او شرق او غرب اوسېدونکي د هغوی له کړو وړونه او له بدني ساختماني جوړښت څخه پېژندی شي.

هو! يو قوم او ملت چه نسبت بل قام ته او يو نژاد نسبت بل نژاد ته د قيافې او ساختمان په لحاظ بيل او جلا وي او دومره څه مشترکات چه فردي او ناحيوي اختلافات په هغه کښې سره راغونډ شي، لري؛ کېدی شي چه داسې يو مشترک او بشپړ سبک هم پښتو ولري او پيدا يې کړي، د پخوانو د سبک مغايرت د اوسنو سره د اوسنو د سبک بېلوالی يو له بله ډېر ښکاره او روڼ دی. د عربي تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زمونږ په نثرونو کښې له ورايه ښکاري. او د سبک اشتراک يې وران کړی دی. کله کله لا سړی د اروپايي ژبو جلوې هم پکښې ويني او د تقليد او پيروۍ لار له سړي نه ورکه شي او هک حيران پاته شي.

ښه نو چې لري يې نه، نو د ادبي ښېګړو د پاره د کفايت سوال ته خو هډو ضرورت پاتې نه شو. که څه هم څو تنه پياوړي پېژنم، چه ښه څه ليکي او خبرې يې پر سړي خوږې لګي، ولې بيا هم زما دا منفي جواب د هغوی بې احترامي نه کوي او رښتيا هم ده.

تاسو بله پوښتنه داسې کوئ: ((آيا د سبک تکميل ممکن دی؟ او اوسني پښتانه د پښتو د نثر دپاره بايد څه وکړي؟)) هو! ممکن دی او د اکمال په لاره کښې به ګړندي قدمونه واخلي چه په الوتو الوتو به روان شي. د طبيعت د غير متغير قانون په ترڅ کښې (چه موجوديت ته حرکت وايي، حرکتونه هم د کمال په لور ګڼل کېږي) دا به هم ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدازده چه څه به ترې جوړ شي؟! دا اوسني سبکونه به يقينًا يو وخت (عينـــاً) د فوايد الشريعه د آهنګ په شان عجيب و غريب بريښي او ښه ښه تحولات او تطورات به پکښې وشي او که هغه لړ څه لازمي مغايرت د هغه عصر په ســبک کښې بيا هم موجود وي، سترګو ته به نه راځي او بد به ښکاري. زه د خوشبېنی په خوب کښې خبرې نه کوم او نه د وربځو اوښان جوړوم، بلکه د تطور قــانون دا جرئت راکوي! او د ژبو تاريخي سرګذشت پرې شهادت وايي. هــو! د فنــا او زوال، د انحطاط او ورکېدو مثالونه هم شته، که تــاريخ څــه هېــر کــړي وي، د زمانې په ياد دي او شپو ورځو پخپله لمن کښې نغښتي او له ســترګو يــې پنــا کړي دي. خو ترڅو پښتون او پښتونواله ژوندی وي، پښتو به هم مخ په وړاندې درومي، که (لا سمح الله) مونږ نه وو، دا به نه وي!

پاتې شو، ستاسې د سوال دوهمه برخه (چه اوسني پښتانه د پښــتو د نثــرو د تکميل دپاره څه کولی شي) دا د مطلب ټکی دی. او هــم دا نقطــه ده چــه لــه نظري خوا نه يې عملي او حياتي قېمت زيات دی. تاسې په جواب کښې هــم د موضوع حق ادا کړی او ښه څه مو ويلي دي، مثلاً په دې نظريه کښې ((چه ژبه د خپلې پالنې تر لمړی دورې ووته او د ادبي نهضت لمړني پوړونه يې پرې کړه، هلته نو يو مشترک او ښکلی د ليک سبک مومي)) درسره شريک يم. بل ځای وايي: ((د ژبې د ليک کوم سبک جوړول يو ارادي او د يوه سړي مختــرع کــار ندی)) هو! په دې کښې هم ستاسې ملګری يم.

مګر دومره قدر ده، چه يو سړی د يو شهکار په ابستلو مخترع ګڼــل کېــږي او په ژبه کښې د سبک مجرا بدلولی شي.. مثلاً: قرنونه قرنونه د سعدي د اسلوب تعقيب خلکو کاوه، او کلونه کلونه د شامنامې غوندې (رزمي- تاريخي) مثنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګانې شعراء وليکلې، ګويا دغو سړو د ژبې په دنيا کښې ادبي انقلاب پيدا کړ او د يو نوي سبک طرف ته ميلان د دوی د آثارو په راوتلو شروع شو، مګـر ډېـر بطي! او لا سړی ورته غير شعوري هم ويلی شي!

هرکله چه داسې شيان منځ ته راشي، نو بيا خلـک زړې سـندرې پر ېـږدي او نوی تال را واخلي. بيا څوک د مطلب آغاز همېشه په (نقل کا، وايي) لکـه چـه څه موده مخ کښې کېده، نه کوي او بيا هر مضمون (په څرګنده خبـره ده...) او يا داسې نورو جملاتو سره نه شروع کېږي، څوک غورځي او څوک ولاړ ېـږي او هی پر دغه لار ځي، که ځای ته ورشي که نه، خو لار (قابو قـابو) يـوه وي، دا لا څه کوې چه داسې آثار په چا کښې د ابتکار قريحه ژوندۍ کړي او د اسـتعداد د خاوندانو د آئينې نه د تقليد او د محافظه کارۍ ګردونه پاک کړي او پـه چـا کښې بالعکس نوی جمود پيدا کړي او د خپل ځان د تقليد احساس پرې په هر څه غالب کړي.

خو داسې آثار کله کله د ادب په آسمان کښې لکه شهاب ثاقب ځلېږي، اما رڼا يې تر ډېره پاته وي او د ډېر عالم سترګې مخکښې يا وروسته ور واړوي. ګـورو به چه دا سکه به د پښتو په نثر کښې د چا په نامه وهل کېږي او دا سويه بـه د چا نصيب شي؟ او دا زوی به پښتنه مور کله پښتون قام ته وړاندې کړي؟ اوس سم دستي زمونږ دا فريضه ده چه ډېر څه وليکو! او همېشه يې وليکو او هرڅه وليکو!! او د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو، د جامعې په مخ کښې به يې ږدو، د هغې ذوق به پخپله په انتخاب لاس پورې کړي، ښه به اخلي، بـد به پر ېږدي. ورو ورو به هغه څه چه د جامعې وجـدان او سـليم ذوق يـې ښـه قبلوي، د يو سبک په حيثيت په ميدان کښې ودرېږي او ټول به د هغې خوا ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منډې وهو. د بقايا صلح قانون به په کښې هم خپل رول لوبوي، څه به فنا کوي او څه به روزي. د نثر ليکلو او د سبک د ښه (واضح) ښکاره کېدلو دپاره ښه زمينه او مساعد ميدان ادبي پارچې او د قصو کتابونه دي، خو چه ترجمه مرجمه نه وي او د پښتو د د ماغ محصول او د پښتون د علم او ذکاء تحفه وي او د پښتنو د ماحول او پښتني رواياتو څنې يې الهام اخيستى وي، بل د دې سير د سرعت د پاره انتقادات هم ډېر خدمت کوي او دا حرکت تر يو حده ګړندى کولى او منظم کولى شي.

بايد په دې ضمن کښې له انتقاداتو نه غفلت ونه کړو او همېشه د انتقاد په وسيله د سبک د خرابوالي مخه ونيسو، خو شرط دا دى چه ليکونکى به خفه کېږي هم نه؟

ما مخ کښې وويل چه (د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو) زړه مې غواړي، دا ټکى په غټ قلم وليکم او يا دلته درکلام د فن دقايقو ته لاس واچوم او خپل خلک خپل مطلب ته ښه ملتفت کړم، خو وېرېږم چه دا لنډه جمله به زما مطلب ښه ادا نکړي او چه زما په زړه کې څه ګرزي، د هغې به ښه افاده ونه کړى شي. د پښتو د خپل رنګ نه غرض نامانوس لغات او کلمات نه دي، چه ځوک دې په خپل ليک کښې هرومرو راوړي، د دې دا مطلب نه دى چه پردي کلمات دې هدو ځوک وايي نه؟ رنګ هم عيناً د سبک په شان يو جوهري موجوديت دى، چه له ډېره وضاحته يې تعريف لږ څه ګران دى، خو جلوه يې ډېره ځرګنده ده، د حميد بابا دا بيت راياد شو:

که مې تېره مغلواله د رقيب کړه

زه به نه يم زېږولى پښتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورئ! دلته کوم لفظي صنعت او یا تخیلي ابتکار موجود دی؟ چه دا بیت د پښتنو په ذوق دومره خوږ لګي او دومره ډېر خوند ترې اخلي! دلته نور څه نشته، د پښتو خپلې قدرتي رنګ ځلېږي (ومن احسن من الله صبغة) دلته د یو پښتني اشکال تصویر باسي او پښتني سوګند خوري.

په یوه بله مصرع چه معاصرینو ملګرو کښې چا ویلې، زما دومره خوښه شوې ده چه تراوسه مې لا خوند په خوله کښې دی، هغه داده:

وایي پښتانه په هر چا خپل وطن کشمیر دی. دلته هم نور څه نشته، یو پښتني ضرب المثل، لکه مرغلره چه سړی په ښه تناسب په هار کښې پېیي، پیل شوې ده.

اوه! نثر مې پر ښوده، د نظم ته مې خوله واچوله، معاف مې کړئ! خو ناکام دی، غواړم د پښتو دمخه پرده لرې کړم چه رنګ یې ښکاره شي.

او د دغه رنګ چلوه در وښیم هر چېرته چه وي، مطلب دادی چه پښتني منطق، پښتني امثال، پښتني جذبه د پښتو اصطلاحات او محاورات په خپلو لیکنو کښې داسې ښکاره کړو، لکه یو مصور چه تابلو جوړوي او هلته د رنګ امیزي مهارت استادانه وښیي. غرض دا دی چه هغه اوږدې او کږې وږې جملې چه سل موقوفه جملات،لکه (راغلی... وړی... تړلی) په پوه شوی و، تمام نه کړو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو نه رانشو او له کرغېړنو ترکیباتو نه ځان وژغورو او هغه څه چه د پښتو روح د هغې نه بېزاره دی، بېزار شو او د سلیم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

ښاغلو لوستونکو! ملتفت شئ زه ستاسې نه څه پوښتنه کوم؟ که ښه ملتفت شوي نه یاست، زه به د خپلې پوښتنې زیاته توضیح وکړم، نو بیا ستاسې خوښه چه څه فکر کوئ او یا کوم جواب راکوئ؟

زما سوال د پښتنو د اجتماع په کیفیت کښې دی، چه آیا تاسو څه آرزو لرئ چه دا جمعیت دې په دنیا کښې څرنګ جمعیت وي؟ او د دې جمعیت بنیاد دې په څه اساساتو بنا وي؟ او د دې جمعیت کړه وړه د دنیا په (تېرو شوو او یا اوسنو) جماعاتو کښې کومې ډلې ته ورته وي؟! او کومه نمونه دې ایډیال وي. د دې معنی دا نه ده چه ګوندې ستاسې آرزو د دې جمعیت په جوړېدلو کښې کوم ښکاره تاثیر لري او یا جمعیت، لکه لندې ختې. په هر صورت چه تاسو وغواړئ، بدلېدای شي. دا سوال فقط ستاسو د هدف د تعینولو او معلوملو دپاره طرح کېږي او اقلاً که ستاسو خپله آرزو تغیر کړی شی، دا هومره تغیر لوی کار دی، که نه، دا سوال چه جمعیتونه څرنګ جوړېږي او دافرادو خوی بوی، کړه وړه، عادات او اخلاق د څه عواملو په اثر منځ ته راځي او یا له منځه ځي او یا دا څیزونه تر کومه حده ثابت او تر کومه حده متغیر دی، بېخي ګوښی سوال او ځانله مضمون دی او په دې مضمون کښې ننوتل ځان په نورو سوالونو کښې ورکول او کتابونه لیکل غواړي. اوس به ځان په نورو سوالونو کښې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوم او د کتاب د لیکلو شوق به هم پر پرېږدم، ځکه تاسې یې د لوستلو حوصله نه لرئ او زه یې د لیکلو فرصت (یا استعداد). نو راځئ زه بیا تاسې وپوښتم چه د پښتنو د جمعیت نه څه توقع لرئ، چه څرنگ او څه نمونه جمعیت اوسـي او څه ارزو لرئ چه دا جامعه دې څه صفات او څه مشخصات ولري او هغه صـفات او هغه مشخصات چه تاسو خوښ کړئ، سربېره پـر هغـو پـه دې کښـې څـه وایاست چه آیا (۱) دې دا جمعیت پخوانی جمعیت وي که اوسـنی (عصـري)؟ (۲) دا جمعیت دې مترقي وي که پس مانده؟ (۳) دا جمعیت دې مـوړ وي کـه وږی؟ (۴) دا جمعیت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسـند؟ (۵) دا جمعیـت دې عالم وي که جاهل؟ ضرور تاسو د یوه پښتون په حیث د خپـل جمعیـت د پاره نېکه آرزو لرئ او دا سوالات به تاسو ته په لمړنـي نظـر مسـخره غونـدې سترگو ته درشي. یقین دی، تاسې د خپل قوم او ملت دپـاره ښـه او ښـېگڼه غواړئ او خوشحالتیا او سعادت مو پرې لور بړي، نو به ارومرو ووایاست چـه دا جمعیت دې، لکه اوسني جمعیتونه په تمامو عصري صفاتو او امتیازاتو اراسـته وي، چه طبعاً به مترقي هم وي او موړ به هم وي او آزادي دوست به هـم وي او عالم به هم وي. مگر تاسو د دې قوم دپاره د زمانې سره برابر تیا، ترقي او لوړتیا علم او پوهه، اقتصادي بهبود او مړتیا او... غواړئ، باید دې ته مو هم پام وي چه آیا پښتانه به هسې پښتانه چه تاسو لیدلي و، پاتې شي که نه؟ آیا د دې قوم د موجوده حالت د بدلېدو سره سره به په دوی کښې څه نور بدلون هم راشي که نه؟

ځینې وخت په انساني جوامعو کښې یوه مخصوصه عقیده حکومت کـوي او د هغې عقیدې په ترخ کښې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چه د هغـوی الفـاظو ځینـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې عقايد زېږي او دا عقايد د جمعيتونو د بنياد (تهداب) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنيا خوځول او ړنګول دي، دنيا خوځوونکي او ړنګوونکي د جمعيت دښمن ګڼلی شي او د لوی او زاړه تر سترګو به راځي، نو دې دښمنۍ ته هر څوک زړه نه ښه کوي، نو کله دا عقيدې او کلمات قرنونه قرنونه په خپل قوت پاتې شي او د زمانې په تېرېدو يې (لکه مزمن مرض) قوت نور هم پسې زيات شي او کله کله دا تيرې د زمانې سېلاب وخوځوي او وغورځوي او بناء ورسره ورانه کړي. په هر حال د مثال په ډول يا د مليت د ذهنيت او پر مليت باندې د اعتقاد سره سم ډېر فرعي عناوين او منشعب شوي ذهنيتونه يا معتقدات منځ ته راغله، لکه ملي آزادي، ملي غرور، ملي ژبه، ملي تاريخ، ملي عنعنات او روايات، ملي ادب او ملي صنايع، ملي اقتصاد او دا ټول څېزونه سره راغونډ شول، په پای کښې د مليت فلسفه تړې جوړه شوه او د يو خاص اعتقاد شکل يې پيدا کړ چه پر دغه معتقداتو باندې مومنانو او د دغه کلماتو مينانو په خپل نصب العين باندې ثبات او ټينګار او سرتنبګي مقدسه وګڼله او په دغه لار کښې فداکاريو او جنجالونو قبلولو ته حاضر هم شول.

اوس نو راځۍ په مخکښې سوالاتو باندې اول غور وکړو او د هغو تاثيرات او د هغو نتايج د هغو عکس العملونه او د هغوی فايدې او ضررونه ښه وڅېړو او بيا هغه د خپلو آرزوګانو او هدفونو سره چه په زړه کښې يې لرو، تطبيق کړو او وګورو چه آيا د ټاکلي هدف ته د رسېدو په لاره کښې مو په خپل لاس خنډو خار پيدا کړی که د منزل مقصود ته د رسېدلو دپاره مو تسهيلات راغونډ کړي دي. ايا د خپلې آرزو سره مو سم حرکت کړی او که د خپلې آرزو نه مو خلاف قدم اخستی دی او د ټولو نه اساس دا د سنجس وړ ده چه آيا دا آرزو صحيح او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معقوله هم ده که نه، دې آرزو ته د رسېدلو دپاره وسایل برابر او مناسب دي که نه او که د غلطې غایې دپاره مو غلطې وسیلې اختیار کړې دي؟

پر دې سوالونو باندې نظر کول او د هغو پر نتایجو او عواقبو باندې غور به د خپل عنوان د سوالیې په چوکاټ کښې کوو او سمدستي به د هغې نه نه وځو، یعنې د اچه پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ په دې لحاظ به مونږ او تاسې د ملیت اساس مسلم فرض کړو او سمدستي به بعضې مشکلات چه د ملیت یا د پښتونوالی په چوکاټ کښې راځي، حل کړو او دا فرعي سوالات چه د ملت د اساسي نظریې مولود دي، لکه ملي ادب، ملي صنایع او ملي تاریخ به بل بحث ته پر ېږدو، نو اوس به خپلو پنځګونو سوالونو ته وګرزو او بیا به یې تکرار کړو او جوا ب به یې واخلو.

(۱) دا جامعه دې اوسنۍ جامعي وي که پخوانۍ:

د ژوندون شرایط د مدنیت سویه انساني جوامعو ته یو خاص رنګ ورکوي او هر څومره چه دا شرایط او دا سویه سره متشابه او ورته وي، هومره انساني مختلف جوامع (دا اختلاف د زمان په لحاظ وي او که د مکان) سره متشابه او یو بل ته ورته وي. پخواني یونانیان او د جاهلیت د زمانې عرب د قرون وسطی اروپایي جوامع او د ایشا پس مانده ملتونو سره ډېر شبیه وو، د دوی د فکر طرز، عادات او روایات حتی مذهبي تفکرات بدوي او ابتدایي دي.

هوا څومره چه د مدنیت سویه او یا د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب فرق کوي، نو په دې لحاظ د بعضې پښتنو د پښتون خواهۍ آرزوګانې (تر کومه حده چه ما ته معلومې شوې دي) دا دی چه د هر پښتون ځلمي فریضه ده چه قدم په قدم دې د خپلو پلرو نیکو پسې و لاړ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د پښتنو د دودونو دستورونو دې ډېر احترام وکړي، په ناسته ولاړه، روغ بر، اغوستنګ او فېشن کې دې د زړو پښتنو مقلدان وي، نـو دا آرزو ګـانې د دې جمعيت د اوسني توب سره مغايرې معلومېږي، ځکه نوی عصر د خپـل ځـان سره نوي مقتضيات او ايجابات، نوي آداب او نوي فکرونـه، راوړي او زاړه آداب او زاړه فکرونه د حيات زوړ طرز او د جمعيت زوړ فېشن د منځه وړي، نو دغـه آرزو چه د دې جامعې د تجدد دپاره موجـوده ده، د داســې هــدف ســره نــه جوړېږي.

(۲) دا جامعه دې مترقي وي که پس مانده؟

انساني ابتدايي جوامعو کښې چه حکومتونه (په تمامه معنــی) نــه و موجــود، دوی د خپل کار روزګار امنيت او ګډ ژوندون د پاره څه ابتدايي تشکيلات لرل او د خپل مدنيت د سويې سره سم يې بعضې اجتماعي موسســات درلــودل، د مثال په ډول يو د دغو اجتماعي تشکيلاتو يا موسساتو د جملــې نــه قبــايلي تشکيلات چــه پــه هغــو محيطونــو کښــې چــه دايمــي هــرج و مــرج او نــه خلاصېدونکې کشت و خون موجود و، د قبيلې تشکيل د موجــوده پوليســو او عدلي تشکيلاتو نه زيات ضروري و، هغه وخت افراد د کورنيو په سيوري کښې او کورنيو د عشايرو په چوکاټ کښې د خپل معيشت د ادامې دپــاره محتــاج و (او يا د اصطلاح سره سم) د غلو د وېرې کور او کلی شوی و، کــوم وخــت چــه مدنيت ترقي وکړه او اجتماعي علاقې زياتې شوې او قوي حکومتونه مــنځ تــه رالل، دغه ټول تشکيلات ورو ورو د منځه لاړل او يا ضعيف شول او يا په نويــو موسساتو او تشکيلاتو کښې محو شول او د يو مذهبي يا ملي سازمان په حيث تمام وظايف او اقتدار دولتونو ته منتقل شو او د ملــت مفهــوم يعنــې د لــويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامعې صورت تحقق اختيار کړ، ترڅو چه انساني افراد و د يوې خاصې قبيلــې په نامه نور يو بل نه پېژانده او يوازې د مليت او د وطنيت چوکــاټ د مشـــترکو منافعو يا مشترک قدر د پــاره کــافي وګڼــل شــول او د تعــاون او وروری روح محدودو فضاګانو نه اوچته شوه او په لويه فضا کښې يې په الوتلو شروع وکــړه او د همکاری او معاونت روح په لويه ساحه او په يو غټ تشکيل باندې منځ تــه راغله، نو که قبيلوي حساب د پښتو مميزه وي او که دا قبايل او عشاير پــه دې لوی چوکاټ کښې د ننوتلو نه وروسته د پښتنوالی څخه ووځي، نــو د مترقــي جامعې آرزو به د پښتنو د پاره يوازې هم د دې مخالف واقع شي.

(۳) دا جمعيت دې موړ وي که وږی؟

ماړه جمعيتونه د وږو جمعيتونو نه په خوی بوی او دود دستور کښې څه لږ ډېر فرق لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتور د ژوندانه په رنــګ او اســلوب ډېــر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښه کېدل په زراعــت او تجــارت او صنعت بنا دي او د دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف په ماشــين او عصــري تجهيزاتو پورې اړه لري، ماشين او عصري تجهيزات ځان سره څه نوي ايجابات او مخصوص مقتضيات لري او په دې اجتماعي مؤسساتو کښې تطور او تحــول پېښوي، نو کوم وخت چه دا جمعيت موړ شي بيا به ستاسو په اصطلاح هغــه د مړې ګېډې پاړسي هم وايي او داسې پښتانه چه دا نن دي او يا پرون ؤ ضــرور به نه وي، نو که تاسې نه غواړئ چه پښتانه دې د خپل موجوده پښتني موقــف نه اعتزال وکړي، نو د دوی د مړېدلو آرزو ستاسو د هدف سره منافات لري.

(۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسند؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتدار پسندۍ جرثوم په فاميلي تربيت کښې پروت دی او ترڅو چه پلار د زوی او زوی د کشر ورور د پټو سترګو اطاعت غواړي او ترڅو چه مېړه پر ښځه د بادار او مالک په څېر حکمروايي کوي او ترڅو چې د کلي مشران او د اولس سپين ږيري کشرانو ته په خپلو کورنيو او يا اجتماعي چارو کښې د رايې حق نه ورکوي، تر هغه وخته د آزادي پسندۍ دعوې بې فايدې او بې اساسه ده او تر هغه وخته چه کشران او واړه د مشرانو او د زړو په مقابل کې اطاعت او تسليم (په حقه وي که په ناحقه) خپله اخلاقي فريضه او ملي آداب ګڼي، تر هغه وخته د آزادي پسندۍ روح منځ ته نه راځي. دا لا څه کوئ چه آزادي پسندي يوازې د اقتدار په مقابل کښې نه، بلکې د نورو علايقو او عوايقو په مقابل کښې زياته ضروري ده. ډېر اجتماعي او عنعنوي قيود شته، ډېر خرافات او اوهام شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چه افراد د ځنځير په شان چاپېر دي، نو که پښتون د دې قيودو په مقابل کښې د آزادۍ بېرغ اوچت کړي، که پښتانه د عنعناتو او رواياتو، د اوهامو او خرافاتو ځنځيرونه وشلوي او د احساساتو په عوض منطق ته متوصل شي او دېخوا په مقابل آينده ته سترګې ونيسي، آيا بيا هم تاسې دا پښتانه پښتانه ګڼئ که يې ګڼئ، نو په رښتيا تاسو د دې جمعيت دپاره آزادي پسندي خوښوئ او که نه اقتدار پسند جمعيت مو په کار و، خو زمانې د رنه آزادي پسند کړو او په خپله آرزو کښې ناکامه ياست.

(۵) دا جمعېت دې عالم وي که جاهل؟

دا جمعيت دې ضرور عالم وي او عالم ضرور د جاهل سره فرق لري، که بېسوادي او ناپوهي د دې جمعيت له منځه ورکه شي، له دې اولس نه به ډېر ښه او باصلاحيته جمعيت جوړ شي، د دې اولس طبيعی او قدرتي استعداد به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ښه مجرى پيدا کړي، مګر افسوس بيا به ورته تاسې ملا واياست او پښتنو به يې نه ګڼې.

نو راځئ په دې سوالونو باندې په سړه سينه غور وکړئ او بيــا د هغــې جــواب ووايئ. دا جواب ما ته مه واياست، دا جواب خپل ځانته، خپلو کشرانو ته، خپلو همکارانو ته، د يو اجتماعي هدف په حيث ووايئ او يا يې اقلاً پــه خپــل لــوح ضمير کښې نقش کړئ، اما په ياد لرئ او دا خبره مه هېروئ چه د تحول قانون او د تطور جريان ستاسو تابع نه دى او هغه خپل کار کــوي تحــول او تطــور د جماعاتو نه همېشه بل څه جوړوي او بل ځاى ته يې بيــايي، ستاســو بــه يــوه سترګه خاندي او بله به مو ژاړي، مګر د دې جريان سره بــه ځــئ منتهــا د دې قانون دوه وجهې معلومې دي، يوه دا چه يوه بدوي جامعه، لکه تخم نشو او نما کوي او د تخم په نشو ونما کښې د وړې ذرې نه ونه جوړ ېږي، ښاخونه او نيلــې يې هرې خواته غز ېږي، مېوې او ګلونــه يــې هــره خــوا رژ ېــږي، پيوندونــه او تصرفات په کښې کېږي.

خو نوم او هويت يې نه بدلېږي او کله دا تحول او تطور په بــل صــورت کښــې راښکاره شي چه د قوم نه، لکه مواد خام د حياتي شرايطو په ظروفو او د زمانې د انقلاباتو په اور کښې صابون جوړ کړي، هغه وخت هويت هم له منځه ځــي او د پخواني څيز په عوض يو بل نوى شى منځ ته راځي چه يوازې اوتوميســتان[1] هغه پېژني او بس.

نو اى خدايه! ته ښه پوهېږې چه د پښتنو نه به څه جــوړ ېږي، دوى تــه خيــر کړې - لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت السميع العليم.

اوتوميست د اتوم پوهان. ١

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په خواوشا کښې

ګمان کوم د انسان د انسانیت حقیقت چه تر کوم حده پــه حافظــه پــورې اړه لري، هومره به د ده په نورو نفسیاتي کیفیاتو پورې تړلی نه وي. د انســان پــه تعریف کښې د حیوان ناطق فکر کوونکی حیوان جملــه مســلم تعریــف ګڼــل شوی دی، که مونږ هم دا تعریف قبول کړو، نو بیا هم د حافظې تــاثیر د ده پــه فکر او منطق باندې دومره څرګند معلومېږي چه بې د هغې له وجوده انســان د دې خاصې (نطق او منطق) خاوند کېدی نه شي.

که انسان د حافظې نه محروم پیدا شوی وای، د ده فکر به څه رنګ د جزئیــاتو نه کلیاتو ته منتقل کېدای؟ او څه رنګ به یې د کلیاتو نه جزئیــه اســتنتاجات کولای شوای؟ که د خاطراتو په تخته کښې څه مسلم او بدیهیه قضایا ثبــت او محفوظ نه وای، ده به څه رنګه په هغو قضایاؤ نور قضایا متفرع کــولای؟ او لــه هغو نه به یې نوي معلومات او تازه فکر حاصلولای؟

که د انسان حافظه نه وای، ده به څه رنګه د نورو تجاربو نه استفاده کــولای او په څه شان به یې د زرګونو کلونو انساني علمي میراث د پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پرېښودلای؟

که دا د پلرونو نېکونو د تجربو ماحصل مونږ ته سینه پــه ســینه نــه رامنتقــل کېدای، هغه وخت به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت یا خودي د (زه) او (من) مفهوم د حافظې له برکته محقق دی.

شخصیت د خـاطراتو تسلسـل دی، د ژوندانـه د جریـان مختلفـې خـواوې، وړوکتوب، لویوالی، د ناپوهۍ دوره، د پوهې دولت، غم او ښادي، پـرون او نـن ټول په حافظه کښې راغونډ شي او زه او ته ترې جوړ شوي یو.

دا د حیات تغیر او تحول د حافظې له برکته په شخصیت کښې تغیر نه راولـي او که نه هغه د اولې ورځې پیدا وړوکی د ګور پـه غـاړو ولاړ زاړه سـره هـیڅ شباهت نه لری، کـه د حـافظې او خـاطراتو د تسلسـل کومـک نـه وای، دې شخصیت به هېڅکله نه ویلای چې هغه وخت ؤړ وم او اوس زوړ یم.

ژوندون پخپله یو بهیر (جریان) یا عملیه او یو حرکت یا تکامل دی.

د دې جریان مبدا ماضي او غایه یې مستقبل دی.

دا جریان د شخصیت په سواحلو کښې رابند شـوی او د حـافظې پـه کارګـاه کښې د هغې سینما فوتوګرافي شوې ده او د معرفت او احسـاس سـیند تـرې جوړ شوی دی.

که دا لوی بهیر په دې واړه فلم کښې نه وای ضبط شوی، مونږ بـه هېڅکلـه د ژوندانه د سیند موجودیت ته ملتفت نه وای او په حیرانتیا او لالهندتیا بـه مـو شپې ورځې تېرولای.

نه! زه تېروتم، حیرانتیا هم د فکر مظهر او تعجب هم د عقل مولـود دی، فکـر چه خپل نارسائي او عجز ته ملتفت شـي، حیرانتیـا ده او چـه کلـه د خپلـو خاطراتو په خزینه کښې د یوه مظهر ساری پیدا نه کړي، تعجب دی.

که حافظه نه وای، زه حیران یم مونږ به د حیرانتیا په عوض څه لرلای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ۇ د يو فرد ضرورت حافظې ته! همدارنګ انسان په مجموعي هيئت چه جمعيت باله شي، تاريخ ته د حافظې په څېر احتياج لري. څومره چه د شخصيت مفهوم بې د حافظې له وجوده ناممکن دی، همدارنګه د اجتماعي موجوديت په تاريخ او تاريخي رواياتو باندې بناء دی.

همدا سبب دی چه له ډېرې پخوا راهيسې، لکه انسانی افراد چه حافظه لري، انساني جوامعو تاريخ درلوده او دا علم يا دا اجتماعي مظهر د يو څو نورو لومړنو او ضروريه علومو او اجتماعي خواصو په قطار کښې ډېر زوړ او قديمي باله شي.

کوم وخت چه لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخت چه انسان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخست، هغه وخت تاريخ موجود ۇ او دا تاريخ د افرادو په سينه کښې د شعر په پيرايه کښې د زړې دنيا په خاطره کښې محفوظ ۇ، د پلار نه زوی او د زوی نه لمسي ته، لکه نور متروکت ميراث پاتې کېده.

دا تاريخ په شعر او قصو کښې، په افسانو او ډرامو کښې لکه ديني مراسم په احترام ساتل کېده.

هغه وخت تاريخ سره ديني رنګ موجود ۇ، د خرافاتو او عنعناتو سره ګډ ۇ.

په رواياتو او عنعناتو کښې د انسان د اجتماعي خواصو درې مهمې خواوې څرګندې دي:

اول د انسان د اجداد پرستئ خاصه.

دوهم د انسان د جنګجوئي خاصه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دريم د انسان د قدامت پسندۍ خاصه.

که مونږ د تاريخ د تکوين په فلسفه غور وکړو، دا درې عامله پکښې ببدخله نه معلومېږي، په دې ترتيب:

۱- هرکله چې انسان د مدنيت په دغو ابتدائي مراحلو کښې د مذهب په لحاظ اجدادپرست، دوی به خپلو پلرو، نېکونو ته د تقديس په سترګه کتل او دوی به ئې اسماني او ملکوتي موجودات (مخصوصا له مرګه وروسته) بلل.

د تاريخ په ترتيب او تکوين کښې يو عامل د انسان د ا روحيه وه چه بايد د دغو درنو او محترمو مشرانو او پيشوايانو ګفتار او کردار، ژوند او ګوزران، کارنامې او واقعې ثبت او حفظ کړي.

۲- انسان د بدويت په مرحله کښې جنګجوئي او توريالیتوب ته له نورو فضايلو نه زيات اهميت ورکاوه او همدا سبب ؤ چه دوی به د خپلو اسلافو جنګي کارنامې، د دوو قبيلو ترمنځ شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخار پېړۍ پېړۍ زوتولې او هغه به يې د اجتماع په مدرسه کښې ګردانولې او د دې واقعاتو يادولو، ګردانولو د تاريخ حيثيت درلود او د دې قصو زده کوونکي يا جوړوونکي مورخين وو.

که تاسې ښه ځېر شئ، و به وينئ چه د انسان دا روحيه د هغه وخت په شعر او ادب کښې په آرت او صنعت کښې ډېره ښکاره او څرګند مظهر لري، رزمي او حماسي رنګ غالب معلومېږي. همدارنګ دې مظهر په تاريخ نګارۍ کښې (که تاريخ نګاري ورته وويلای شو) هم ځان ښوده او تاريخ به زيات د جنګي کارنامو داستان او د رزمي واقعاتو ډرامه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د قدامت پسندۍ روح لړو ډېر د هر انسان سره شته او نن هـم دا روحيـه ښه ښکاره او څرګنده ده.

ډېر څيزونه دي چه اوس ئې هم مونږ محض د قدامت په لحاظ عـزت سـاتو او ډېر مظاهر په مونږ کښې شته چه د عنعناتو په زور حکومت کوي.

مګر د علم د تجديد (رنسانس) د دورې نه راپه دېخوا انسان تر ډېره حـده دا روحيه بايللې ده او د ماضي په عوض مستقبل ته زيات امېد وار معلـومېږي او اوس هر شي ته په دې لحاظ په درنه نه ګوري چه ګوندې دا پخوانو ويلی او يـا ئې کړی دی.

په علومو کښې د پخوانيو افکارو ته محض د علم او د تـاريخ پـه لحـاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نويو نظرياتو ته هـر څـومره چـه زيـات وروستی وي، په زيات اهميت قايلېږي.

مګر د هغه وخت انسان د اجدادپرستۍ په ترڅ کښې د ماضي پرستۍ په مرض هم اخته ؤ.

دوی ګمان کاوه چه زړه زمانه د نوې زمانې نه بختوره وه، دوی تصور کاوه چه د انساني طلائي دوره د ايام حاليه په ترړميو کښې ورکه ده، دوی فکر کاوه چـه ګوندې فضيلت او عدالت، پوهه او لياقت په پخوانۍ زمانه کښـې د هغـوی د ز مانې نه ډېر ؤ، نو دا دريم عامل هم د تاريخ په ترتيب او تکوين کې بې تـاثيره نه ؤ.

دوی غوښتل چه د دغې بختورې زمانې خبرې واورې او د تېرو شويو خلکـو د يادولو نه خوند واخلي او د خپل تريخ ژوند انه بدبختي لږ ساعت هېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانو لوستونکو! تاریخ هم تاریخ لري او لکــه نــور اجتمــاعي مظــاهر دا هــم همېشه په يو شان نه دی پاتې شوی.

تاریخ د سينو نه لوحو ته او د لوحو نه پوټکو ته او د پوټکــو نــه کاغــذونو تــه رامنتقل شو او د دې تبديل انتقال سره د تاريخ بڼه هم بدلېده، يعنې يــوازې د تاريخ په ظرف کښې فرق نه راته، بلکه مظروف هم تغير کېده او تاريخ د ارباب الانواعو د رواياتو نه د انساني جوامعو واقعاتو ته راوګرځېد، ځان ئې و ځانده او خپلې زړې بنې يې وغورځولې، د خرافاتو نه لږ لږ لرې کېده او د افسانې نه زيات حقيقت ته راوړاندې کېده.

دا وخت د دولتونو واقعاتو جنګي پېښې، د حکمرانانو تغيير او تبديل په دقــت سره قيد شول او د نورو ملتونو په سرګذشت کښې هم تاريخ نګارانو تحقيقات شروع کړل.

په دې دورې کښې ګويا تاريخ د محلي رواياتو د سيمې نه او د جنګي کارنــامو د دائرې نه راووت، مګر بيا هم د تاريخ په مخکښې د تحول او تکامل مزل پاتې ؤ او تقدير د ده په تندي کښې څه نور تغييرات هم ښکلي وو.

په دې منځنۍ مرحله کښې د عربو پوهان او د اسلام د مدنيت پېشقدمان پــه ايران افغانستان او نورو ځايونو کښې ډېر دخل او برخه لري، مګر لا هم تــاريخ د ملتونو د اجتماعي حالاتو د څېړلو دپاره کومه د ستاينې وړ توجه نه وه کړې او د تاريخ فروعو ته چه دا اوس هره ورځ،لکــه تنکــۍ څــانګې زرغــونيږي او لوئيږي، د چا پام شوی نه ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنۍ زمانه کښې سربېره په دې چه د مدنيت تاريخ او د سياست تاريخ، د دې تاريخ او د هغې تاريخ مدون او مرتب شو او يو لوی او عظـيم لټريچـر يـې جوړ کړ، د هر شي ذکر چه کېږي او يا هره موضوع چه ليکل کېږي، د موضوع د تعريف سره سم د مبحث عنه تاريخچه هم ليکي او بيا اصل مطلب ته ورځي.

همدا سبب دی چه دا تاريخونه او تـاريخچې دومـره ډېـرې دي چــه د هغــو فهرست ترتيبول پخپله لوی لټرېچر کېدی شي.

د فلسفې سره د فلسفي تاريخ او د اقتصاد سره د اقتصاد تاريخ مل دی، مګـر د موجوده تاريخ نګارۍ په اسلوب کښې د ملتونو او قومونو د اجتماعي مظاهرو خواته زياته توجه د ډېر قدر وړ ده.

د يـو ملـت د احــوال او سرګذشــت مطالعــه د دوی ادب او تهــذيب، د دوی اجتماعي تشکيلات او مؤسســات، د دوی اقتصــادي او بــدني حالــت، د دوی معاشرت او د فکر راز، د دوی روزانه مشاغل او ناسته ولاړه په اهميت او ارزش کښې د دوی د سياسي واقعاتو او دولتي جرياناتو نه زياته ده او پخپله د تاريخ نه د تاريخي فلسفې سره زيات قرابت لري او د فکـر د انکشــاف او د خونـد او لذت په لحاظ ډېر قېمت او اهميت لري.

دا ؤ د تاريخ تاريخ!

پاتې شو د تاريخ اسلوب چه هغه هم يو ځانله مبحث دی او په دې چه تاريخ د اسلوب په لحاظ څه طريقې غوره کړي او يا پــه کومــه لار روان دی، د تــاريخ منطق څه قواعد او مقررات لري، ډېر اوږد بحث او څېړنه غواړي، دا اســلوبونه چه تاريخ د تاريخ طبيعي او انتراپيولوجي او اتنالوجي او ارکيــالوجي پــه رڼــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښي ليکل کېږي اويا تاريخ او د تاريخ فلسفه سره څه رنګ اوړده په اوږده روانېږي يا د تاريخ مختلف شقوق او فروع تجزيه کېږي او څه رنګ تحليلېږي، ډېرې خبرې او ډېر کاغذونه تورول غواړي، مګر زه دلته تاسې يوې نکتې ته ملتفت کول غواړم او تاريخ ته د يوې بلې زاويې نه ګورم او غواړم تاسې هم له دغې زاويې نه د هغې تماشا وکړئ.

تاريخ له درو عناصرو نه جوړېږي او يا له درو خامو موادو نه په لاس راځي او يا درې جزونه د تاريخ دپاره د جود د علت حيثيت لري او هغه درې عناصر دادي:

۱- تاوده واقعات.

۲- ساړه واقعات.

۳- غير مرئي واقعات.

(۱) تاوده او ساړه واقعات:

تاسې به دا د ساړه جنګ او تاوده جنګ اصطلاح اورېدلې وي، زه هم د دې اصطلاح نه الهام اخلم او د خپلو مصطلحاتو دپاره هغه استعمالوم.

شخړې ته تود جنګ او تبليغ او پروپاګند ته سوړ جنګ وايه شي. واقعات هم دغه سړه او توده خوا لري او دا تودې سړې دي چه د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کښې دخل لري.

تاريخي واقعاتو ته د عمومي تاريخ او اساسي تاريخ په لحاظ تاوده واقعات او د مدني او اجتماعي تاريخ په لحاظ ساړه واقعات ويلی شو، په بل عبارت هغه واقعات چه د يو جمعيت په سرنوشت باندې په ښکاره لوبې کوي او د يوه حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې بل حال ته بدلوي، لکه جنګونه، فتوحات د رژيمونـو تغييـر او تبـديل، ديني او مذهبي انقلابات. دا ټول تاوده واقعات دي، اما د دې سـره يـو شـمېر ساړه واقعات هم روان وي چه د يو ملت د سرنوشت په تغيير کښـې تـر ټولـو واقعاتو زيات مؤثر دي، مګر څوک ورته په اول کښې ښه ملتفت کېږي نه، مثلا: په يورپ کښې يو خوا جنګونه روان وو او ملي حکومتونه منځ تـه راتلـل او د طوائف الملوکيو نه متمرکزو حکومتونو ته د سياسـت روش تغييـر کـاوه او دا وقعات ډېر تاوده او مؤثر ګڼل کېدل، مګر له بلې خوا يو بې نومه او بـې نشـانه انسان په يو کونج کښې د مطبعې د لومړنۍ اختراع په تطبيق بوخـت ؤ، مګـر دې بې نومه سړي ته چه وروسته وپېژندل شو، هغه وخت څوک ملتفت نه شو چه څه کوي؟ او د هغه وخت خلک او يا لويان چه په دولتي ادارو او يا جنګـي سازمانونو کښې مشغول وو، له دغه سړي او د ده د اختراع نـه هـډو خبـر نـه شول، مګر د ده اختراع د دنيا بڼه وګرځوله، د علم او تعليم د پيشرفت دپـاره، د دنيا د يو بل سره د نژدې کېدو دپاره او د يو بـل نـه دخبرېـدو دپـاره د ده اختراع هغه کار وکړ چه د دنيا يو فاتح هم نه ؤ کړی. همدا شان په افغانسـتان کښې له يوې خوا چنګېز راروان او د وينو او د اوښکو سېلاب بهېـده، ښـارونه روانېده او بندونه نړېده او دا واقعه ډېره توده او مؤثره وه، مګر د بلې خوا نـه د دنيا په يو بل ګوټ کښې يو حرکت روان ؤ چه هغـه د چنګېـز د واقعـې نـه د افغانستان د خرابۍ دپاره ډېر مؤثر ؤ، مګر څوک ورته نه ملتفت کېدل.

دا واقعه د کشتي رانۍ پيشرفت او د بحرونو د لارو ګودرونو زياته پوهه وه، چه ځينې مملکتونو ته په لاس ورتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دنیا کښې تجارت او معامله د ممالکو په مــنځ کښــې د وچــې د لارو نــه د کاروان په وسیله ډېره معموله وه، افغانستان د دې کاروان په لار کښې واقع ؤ، د افغانستان ترقي او پېشرفت، د لویو ښارونو وجود او دارو مدار ټــول پــه دې موقوف ؤ.

کوم وخت چه دا د وچې تجارت لمدې ته منتقل شو او افغانستان نور د شــمال او جنوب او د شرق او غرب د اتصال جنکشن پاتې نه شو، ښارونه وران، خلک ببوزلي، ملک د انزوا په حالت کښې پرېووت، د نورې مدني دنیا ســره ارتبــاط وشلېد او د دې ارتباط د شلېدو په سبب ذهنونــه محــدود، فکرونــه کوتــاه او اقتصادي حالت ابتر شو.

دا آفت په مونږ چنګېز نه شو راوستلای، بلخ ډېره لږه مــوده پــس ودانېــدلای شو، لیکن شرط داؤ چه تراوسه د ترکستان کاروان هندوستان ته په دغــه لار تللای.

د نادر افشار سره مونږ هم هندوستان ته تللــي وو او د بېرتــه راګرځېــدو پــه وخت کښې مو ځان سره څه جنګي غنائم راوړل، مګر زما پــه ګمــان لــومړنی (قره کلي) مېږه چه په شمالي افغانستان کښې لنګېده، هېڅوک پرې خبر نــه شو، مګر د هغې تاثیر په دې مملکت کښې د دغو غنایمو نه زیــات ؤ، لــومړنی واقعه توده او دوهمه یې سړه ده.

اوس خو زما د تودو او سړو واقعاتو په اصطلاح ښه پوه شوئ، نو راځــئ چــه اوس د تاریخ په دریم عنصر باندې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- غیر مرئي واقعات

سرببره په سرو واقعاتو تاریخ څه نامرئي واقعات هم لري او دا نامرئي واقعات د سرو او تودو واقعاتو په جریان او حرکت کښې که په تغییر او تبدیل کښې دخل او تاثیر لري، یعنې له یوې خوا سیاسي تاریخ او له بلې خوا مدني تاریخ، له یوې خوا واقعات او له بلې خوا اجتماعي جریانات متاثر کوي، دا نامرئي واقعات د کلوپاترا پوزه ده.

تاسې به وواياست د کلوپاترا پوزه به لا څه بلا وي؟

کلوپاترا د مصر ملکه وه او د دې ملکې یوه پوزه وه، پوزه یې لا څه کوې چه نوره هم ډېره ښکلې وه.

د روم یو فاتح مصر ته لاړ او په دې ښځه مین شو، د دې معاشقې او مینتوب څخه یو سلسله مهم او لوی واقعات پیدا شول چه د پخواني مصر او زاړه روم په کورنیو معاملاتو او یو د بل سره د ارتباط په جریاناتو کښې ئې تاثیرات لرل.

د یورپ یو لیکوال وایي: «که د کلوپاترا پوزه یوه سانتي اوږده او یا لنډه وای، د دنیا د تاریخ مجری به بدله شوې وای.»

یعنې کلوپاترا به بدرنګه وای او رومي فاتح به په هغې مین شوای نه وای او وروستني واقعات به چه په دې مینتیا بنا وو، هیڅ منځ ته راغلي نه وای.

دا د کلوپاترا پوزه د تاریخ نامرئي خوا یا د تقدیر لویه یا متافزیکي جنبه ده چه د تاریخ په جوړېدو او د واقعاتو په جریان کښې د هر ملت په سرنوشت او د هر قام په ژوندون کښې ډېر دخل او لوی مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه پخپله د دې پوزو د ليدلو سره ډېره علاقه لرم او دا مــې شــوق دی چــه دا شان واقعات تر غور او مطالعې لاندې ونيسم، د تاريخ هر موقف په يو چارراهي کښې فرض کړم او له ورايه څلور واړو لارو ته وګورم او د ا تصور وکړم، که دا د حوادثو عرابه د کوم اتفاق په بنا په دا بله لار ښويېدلی وای، نو له دغه حرکتــه به څه نتايج لاس ته راغلي وای؟

فرويد، يو نفسياتي عالم او په نفسياتو کښې د يو خاص مکتب خاوند دی، دی پخپلو نفسياتي نظرياتو کښې د تحت الشعور تر عنــوان لانــدې يــوه نظريــه وړاندې کوي او په دې نظريه ډېرې خبرې لري او په هغو ډېرې فرضيې بنا کوي (دا چه د ده تحقيقات او تبليغات تر کومه حده منل شوي او صحيح دي او تــر کومه رد شوي او غلط دي، په ځای دې پاتې وي.)

د تحت الشعور په ترڅ کښې وايي چه: د انسان د ژوندانه واقعات او مخصوصــاً د وړکتوب پېښې د شخصيت په تکامل او تکوين کښې ډېر تاثير لري. پــه دې صورت چه د کوچني توب خاطرات،لکــه کومــه وېــره، کومــه خطــره، کومــه خوشالتيا او کوم خپګان کومه پاتې شوې آرزو او سر ته نه رسېدلی آرمــان يــا کوم کرت د پلا راو مور مداخلت او ممانعت د لوبو، وشتو په کار کښې د کوچني په تحت الشعور کښې د يو غير مرئي انتباه په صورت پاتې کېږي او دا ذخيــره شوي انتباهات په تحت الشعور کښې په راتلونکي عمر کښې پــه بلــه بڼــه يــا پيرايه څرګندېږي او د انسان په شخصيت او اخلاقــو، د انســان پــه صــحت او اعصابو ډېر ښکاره او اهم تاثيرات لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه هم اجتماعي تحت الشعور کښې څه دا قبيل پټ شوي انتباهات ذخيره کېږي او د ملتونو په آينده او د قومونو په راتلونکي ماهيت باندې لــوی تــاثير لري.

نو راځئ؟ چه په دې راز واقعاتو پسې پيلــوزې او ډېــوې راواخلــو، د تــاريخ د خاطراتو د تحليل او د کلوپاترا پوزه ومومو.

دا مطالعه به ډېره خوندوره او دلچسپه وي.

زه به په پای کښې د خپل بحث لنډ شان تکرار او خپل پېشنهاد لوستونکو ته وړاندې کړم، هغه دا چه:

تاريخ د اجتماع حافظه ده او د حافظې اهميت ته مو په سر کښې اشاره وکــړه، تاريخ تاريخ لري او د تحول او تکامل مراحل يې تېر کړي او تېروي يې.

په تاريخ کښې د اجتماع او تمدن تاريخ، د جنګي واقعــاتو او سياســي تــاريخ څخه زيات مهم او دلچسپ دی.

اول ته مو ساړه او دوهم ته مو تاوده واقعات وويل. د دې واقعاتو ســره ســره د تقدير لوبه هم روانه ده او هغه باندې د انسان کنتــرول او اختيــار نــه شــته او کلوپاترا د مور له ګېډې د خپلې پوزې سره هرومرو راځي، نو راځئ د بېکــاری وختونه د قصو او افسانو د لوستلو نه زيات تاريخ ته وقف کړو او په تاريخ کښې د سړو واقعاتو په مطالعه کښې زيات بوخت شو، زيات څه پرې ولولــو او زيــات څه پرې وليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ د نامرئي واقعاتو غور او تحليل د يو شطرنج د پــروبلم او يــا د معمــا د حل کولو نه زيات دلچسپ او خوندور دی، که دا معماګانې مو وڅېړلې، مــونږ او تاسو به هم استفاده وکړو او نور به هم مستفيد کړای شو.

په پای کې زما مشوره د احتراماتو سره قبوله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په باب کې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومــه موعظــه کــوم، ځکه علم د دې ځخه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې يــې څــه وويــل شــي (افتاب آمده دلیل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول ان شاءالله تعالی) هــم له دې مرحلې څخه تېر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څــه وويــل شي. دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقیقت کښې څه وایم، نه دا هم نه! ځکه د علم حقیقت باندې څه ویل ما غوندې سړي تــه ګــران کــار دی. ډېره موده کېږي چه د فلسفې د قلمرو نه ټول علوم (د تجربــې د طریقــې پــه بناء) وتلي دي او استقلال يې غوره کړی دی، يوازې څه چه فلسفې تــه پــاتې شوي، هغه الهیات، اخلاق، او اپستیمالوجي یعنې د علم پر حقیقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپــاره ډېــر دقیــق نظــر او صــلاحیت پــه کــار دی او سمدستي د دې مقالې له نظر اندازه هم بهــر دی، نــو راځــئ چــه د علــم پــه سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان يا د علــم تــاریخ بانــدې ځــان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هره قلمه او له هرې خولې د هغې ليکل او ويل پوره نه دي، خو که ستاســې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجازه وي، زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاريخ لنډيز يا د علم د تطــور خلاصــه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بيش نيست

خام بدم، پخته شدم، سوختم»

نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

يو وخت خلکو ګمان کاوه چه د يونان په خواوشا کښې او د بابل په ښار کښــې چرته يو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغيبات ذخيره شــوي دي، په کوم طلسم او چل ول بعضې خلک ورننوزي او له هغه ځايــه د کاينــاتو اسرار او د اشياء حقايق ځان ته معلومه وي. علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نيک بختو لاس ته ورځي. د تکامل د نظريې نــه رادې خــوا انسان په دې پوه شو چه هيڅ يو اجتماعي مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو څيزونو په څېر تغيير او تبديل، حرکت او ســکون، آغاز او انجام لري او دا هم، لکه دا نور اجتماعي مؤسسات د يو خاص بدايت نــه دې نهايت ته (پرزېدلی غورزېدلی خوزېدلی) رارسېدلی دی. يعنې علم هــم د تکامل او تطور په لاس کښې لوېږي او لوېدلی دی.

ګويا دا نظريه هغه شاعرانه مفکوره چه خامې او پختيا او رژېدل د عمر حاصل ګني، رښتينی بولي.

هو! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغير او متبدل وي او د تکامل د سير په قدمونو د يو ابتدايي ناقص صورت نه يو جامع او کامل شکل ته اوړي را اوړي، دا رنګ د انسان ټول اجتماعي تاسيسات هم متغير اومتبــدل دي. د ده علم، د ده پوهې، د ده فلسفې او دد ه فکر د تطور مراحل حــل تېــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او تېروي يې. د دې نظريې په بنا علم هم تاريخ لري او د دې تاريخ په رڼا کښې علم دومره اوږ ېدونکی او اوښتونکی او غورز ېدونکی او پرمخ تلونکی ښکاري، لکه طفل چه د مور د غېږې راوزي او د حيات مراحل طی کوي. موږ وويل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعي موسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعي موسساتو کښې يو هم دولت (حکومت) دی، که مونږ علم د دولت سره مقايسه او مشابه کړو، زيات به مناسب وي، ځکه دولت د انسان په ځتې او علم د انسان پر مغزو حکم فرمايي کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهيو انقياد د قانون په نامه او د علم د احکامو د قواعدو په نامه پيروي شوې ده، دا دواړه د قوت او دسلطې خاوندان دي، نو ځکه يو بل ته سره ورته او مشابه دي.

دولت د خپل تکامل په مزله کښې درې دورې درلودې:

(۱) د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پای کښې قبيلوي طوائف الملوکۍ ته منجر شوی.

(۲) متمرکزه او قوي حکومتونه چه په پای کښې ترې جهان شموله امپايرونه (شاهنشاهۍ) جوړې شوي.

(۳) ملي حکومتونه چه دموکراسي او د عوامو حکومت د هغې نتيجه او خاصه ده.

اوله مرحله د هرج و مرج او د انارکۍ دوره ده. دوهمه دوره کښې په انساني جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره ليدل کېږي او د سپلين د اندازې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتيږي، د اقتدار خاوندانو ته سرونه ټيټيږي او اطاعت يې کېږي. پــه دريمــه مرحله کښې قانون د مقتدرينو ځای نيسي او جمعيت قوي کېږي.

اوس که مونږ علم د دولت سره مقايسه او تطبيق کړو، علم هم دا درې مرحلې لري چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پېښنه وکړو او لړه لړه به يې وڅېړو:

(۱) د هرج و مرج يا انارکی دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوي او هيڅوک عالم نــه دی. پــه دې مرحله کښې انسان لا د تقسيم عمل سوېې ته (لکه څرنګ چه ښايي) نــه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوي او هېڅوک هېڅ کار کښې (لکه څرنګ چــه ښايي) استعداد او لياقت نه لري، هر سړی هر څه چه کري، هغه ريبي او هغــه خوري، د خپلو ساتلو شويو حيواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلي، تجارت پــه ډېر ابتدايي مراحلو کښې ښکاري، هر څوک خپل مازاد توليدات خپل د زيــات شوي مال سره جنس په جنس بدلوي او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقــه نــه موندله کېږي، هره کورنی يا قبيله د خپلو رمو او ګلــو او ورشــو او څــر ســيمو حاکمه ده او د هغې د حافظت دپاره د نورو تجاوزو نه په خپل سره دفاع کــوي او د امنيې او پوليس په نامه څه نه ښکاري، د حــاکم او د قاضــی پــه حيثيــت څوک منځ ته نه راځي، داسې هم لا د علم او د پوهې خاونــدانو کومــه خاصــه طبقه نه ده جوړه کړې او د هرچا هر څه زده دي او د مکتب په نامه کوم خــاص مرکز د علم دپاره نشته، په دې مرحله کښــې دســتاره شناســي معلومــات د زراعت او مالداری په اطرافو کښې پوهه، د علاج او طبابت په نامــه ټــوټکې، د هرچا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دايره المعارف دی. هر سړی پــه دې وخت کښې د خپل کور يا کورنی مدرسه کښې د خپلې زمــانې راټــول شــوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات زده کوي، دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کیږي. تاسې خو پوهیږئ چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډېرو حقایقو ناقله ده، د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړې فرهنګ دی (له فرهنګه مطلب د لغاتو مجموعه ده) او همدا وجه ده چه د علماوو ژبه وسیعه او دبې علمه خلکو ژبه محدوده ده. په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کیږي، د حساب او ریاضي او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافات پسندۍ فکرونه یو ځای او تړلي دي.

په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطي موجوده ده. د طبیعت ډېرو پیچېده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کوي او خپل ځان غولوي، مثلاً د سپوږمۍ د تور بدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کیږي او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوایي ښکر په فکرونو کښې ګرځي. دا سبب دی چه مونږ دا دوره د هرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

(۲) د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انساني جوامعو کښې طبقات لیدل کیږي او یوه طبقه هم د علماوو په نامه منځ ته راځي. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ یې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یو فکر کښې راغونډ دي، مګر ساحه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه او نظر انداز يې وسيع دی. علم او فلسفه،لکه سور لال د ايرونه راوتلی دی او د علماوو په پټکي کښې له ورايه بر ښښ کوي او معلومېږي.

په دې دوره کښې،لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منـــي او يـا يــوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاري او د اشرافو خطاب لري، علم هم د خپله اقتداره کار اخلي او د چا خبرې ته غوږ نه ږدي، د عالم او د جاهــل پــه منځ کښې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې بانــدې د ارتبــاط پول نه ايښودل کېږي، لکه ځومره چه حاکم له محکومه جدا دی، لکه ځــومره چه د هغه او د ده په ذهنيت کښې فرق دی، هومره د عالم او د جاهل په مــنځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی. په دې مرحله کښې د عــالم وينـا، لکــه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږي او په دې نامه چه فلاني عالم ويلي، د علم فرامين چليږي او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږي، د ې نظرياتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکول کېږي او د جمعيت ځني شړل کيــږي. پــه دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظريــات پېــړۍ پېــړۍ د انسان په مغزو بې قيده او شرطه حکومت کوي او د هغې مخالف که د ګــاليلي غوندې سرۍ هم پيدا شي، د قاضي مخې ته يې د محاکمې دپاره راکاږي.

په دې مرحله او د صلاحيت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده. له عوامو سره د انتقــاد قوت خو نه و چه د دې نظرياتو پر حقاينت او غير حقانيت باندې بحث وکړي او خواصو هم د تقليد افيونو دومره سست کړي و چه د انتقاد او د ابتکــار قــدرت پکښې پيدا کېده نه. علماء هم،لکه اشراف په خپلو خيالي قصرونو کښې ناست وو او له پاسه به يې د عوامو ټيټې سطحې ته کتل. دا کتل به زيــات د نفــرت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله د رحم او شفقت وو. دوی هم د پېروی او د تقلید د طلسم څخه نه شو وتلای.

۳- د علم د دموکراسي دوره:

په دې مرحله کښې علم هم،لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځي او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کیږي. په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علمي اقتدار طلسم ماتیږي او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوي. په دې مرحله کښې علمي انجمنونه او جمعیتونه دپارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلي او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهاني نه معتبره ګڼل کېږي او د استقراء جزئیات، لکه رای عامه د علمي مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندي تحلیل او تجزیه، په ډېر دقت سره کیږي او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کیږي چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځي او خودسري او خودرایي خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرېږدي. لویه خبره داده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر تصور او نارسائي ته ملتفت کیږي او د ماوراءالطبیعه د سرګمۍ مشوړې نه حیاتي مسایلو ته توجه کوي، ګویا انسان دې صداقت او حقیقت ته رسي چه د انسان فکر د کائناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود د ماهیت ته د رسېدلو دپاره نه دی برابر، باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شي او خپل روزمره ژوندون د نظر لاندې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې مافوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځای پيدا کوي، يعنې د واجب د تصديق دپاره مينــې او اخــلاص او د ممکــن د تســخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کيږي. په دې مرحلــه کښــې د تجربــې او تجزئې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوي او د حيوان او د نبــات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتی د ذرې ګېډه ســپړل کېــږي او د هغــې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروي، علم نور د بلنــدپروازی د آســمانه د حيات او د تطبيق ځمکې ته راکوزېږي او د صنعت د پيشرفت په لاره کښــې د انسان سره مرسته کوي.

د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کې لنډېدلی شي چه علــم نــه يــوازې د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کېږي، بلکه د سعي د افاديت او د په کار راتللــو خواته اعتنا کوي، د انسان د فکر محصول او د هرچا رايــې تــه د احتــرام پــه سترګه کتل کېږي، تعصبات او تنګ نظري له هرې ناحيې چه وي، د علــم پــه ساحه کښې ورکيږي، علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو يو بــل مشــابهت هم سره لري او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښــې هــم جګــړه او مشاجره، لکه چه د دولتونو په منځ کې پېښېږي، پېښه شوې ده. ډېر علمونــه دي چه د يو بل سره يې ناسازي او خواشيني ښکاره کړې ده، ډېر علوم دي چه يو د بل له سرحده تيريږي او د بل په قلمرو کښې تصرفات کــوي، ډېــر علــوم شته چه د سرحد د اشغال په وجه د دوی په منځ کښــې ســرحدي پېښــې او واقعات پيدا کېږي، د دې مشاجراتو د رفعې دپاره کار شوی او کــار کېــږي او د ګډ ژوند (د زيست باهمي) پاليسي دلته هم منل شوې او منل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه بله خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چه دې دورو ته د زمانې تعيين ممکن نه دی. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم ليدل کېږي چه د اولې دورې سره څه لږو ډېر مشابهت لري او يا کټ مټ د هغې زمانې يادګار او ميراث حسابيږي او داسې علايم او آثار اوس هم سترګو ته راځي چه د دويمې دورې صبغه لري. هرڅ چه وي، وي به، ولې د علم روش د علم آينده او د علم اسلوب د دريمې دورې په پاليسۍ بنا شوي او پرمخ روان دي، علم د تجربې او مثبتيت په ساحه کښې حسابي او يا رياضي کېږي، علم د هرڅه دپاره يوه سلسله اوزان او مقادير طبقه بندي او مقياسات ټاکي او اوس اوس يې د هرڅه نه زيات ذرې ته د امېد سترګې نيولي دي، خدای دې کاندې چه دا د دوهمې دورې باقيات يعنې د اقتدار خاوندان او يا د امپرياليزم شوقيان ذره د خپلو شومو اغراضو دپاره استخدام نه کړي او علماء پر ېږدي چه د بشر د خير او سعادت دپاره د انسان د مشترک کور دپاره خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توضیح

ښاغلی الفت صاحب!

ما سوال کړی و چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

دې سوال څه غلط فهمي ګانې پېښې کړې او بعضې دوستان يې راځينې مرور شانتې کړل. د هغې جملې نه تاسو هم د هغې جواب د کابل په ۴۱۳ګڼه کښې وکړ. زما په دغه مضمون کښې د هېڅ چا پر شخصي افکارو او آمالو اعتراض غرض نه و او زما نيت پر چا باندې انتقاد نه و، نه پوهېږم چه ولې هغه نظريه بده و منل شوه، حق ويل او حق اورېدل ډېر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چه انسان د دې خاصې په برکت له زيان او تاوانه ساتي. پښتنو هم د دې تحمل او فراخ دلی امتحان ورکړی او د خوشحال خټک سپورې ستوغې يې تراوسه پخپل پښتني لټريچر کښې ساتلې دي. نه پوهېږم هغه پښتانه نور وو او دا څه نور شول. زه ښه پوه نه شوم، بعضې ولې رانه ماني جن شول او تا په خپل مضمون کښې څه غوښتل، تر ډېره حده ستاسو جواب زما د مضمون تشريح او تفسير و او تر ډېره حده زه له تا سره اتفاق لرم، معلومه شوه د مضمون د لنډوالي له کبله غلط فهمي پېښه شوې او څه چه تا وويل، ما ونه ويلی شول، مګر بيا هم څه لږ ډېر د نظر اختلاف به هم موجود وي، د نظر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف قضاوت به زماني او راتلونکي نسل ته پر پرېږدو، خو که ستا اجــازه وي، د غلط فهمۍ د لرې کولو دپاره به زه د خپل سوال لږ ډېر توضېح وکړم.

زما په مضمون کښې کوم عمده مطالب چه پراته وو او په پنځه ګونــو ســوالاتو کښې وړاندې شوي وو، په درې عنوانو خلاصه کېدای شي:

(1) اجتماعي تحول او تطور.

(2) د عنعناتو او دودونو ځرنګوالی.

(3) قبیلوي تشکیلاتو ته اشاره.

دا درې واړه مطلبوه به بیا وځېړو چه زما مطلب ښه ځرګند شي.

(۱) د تکامل او د تطور قانون:

دا د اجتماع ډېر ساده او بسیط بحث دی، دا قانون ډېر روڼ او روښــانه دی، دا قانون ډېر ثابت او مستحکم دی، پرون هم ورته لږ او ډېر خلک ملتفت وو او نن یې د مکتب واړه هلکان هم پېژني، ماته ضرور نه ښکارېده چه په هغې مطــول بحث وکړم او اوس هم ډېره ضروري نه ده د هغې ټولې امثلې ستاسو لوستونکو ته وړاندې کړم.

زمونږ د پېشوایانو توصیه ده چه ستاسو زامن پیدا خو نن دي، مګر تعلــق تــر صبا پورې لري، دوی د سبا دپاره تربیه کړئ، معلومه ده چه د نن او د ســبا پــه ایجاباتو کښې فرق شته، د حادث او د متغیر کلیې ته تا هم اشاره کړې وه او په دې کښې دې راسره اتفاق ښکاره کړی دی، نو نه پوهېږم چه اختلاف په کــوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کښې دی؟ د زمانې پردې خیرې کړې، د زمکې ګېډه وسپړئ او د دې (حفریاتو) له کړکۍ نه زړې دنیا ته وګورئ، د تحول د قانون مظاهر به مو په ډېر وضوح سترګو ته درشي. د لوی سکندر د راتلو نه مخ کښې دې ملک یوه جامعه او یو مدنیت او یو کلچر درلود، هغه څه شو؟ دا ملک سکندر لاندې یوست، د ده باز مانده ګانو ډېره موده حکمروایي وکړه او یوناني مدنیت ډېر نوي څیزونه افغانستان ته راوړل او ډېر پخواني یې ترې وایستل، د یونان او د باختر د مدنیتو د اختلاط نه یو نوی مولود او بله جامعه پیدا شوه، مګر اوس هغه هم نشته، بودیزم په دې ملک کښې تلی شخی کړی او پر زړو، رنګونو یې بل رنګ وخیژاوه، مګر د حوادثو بادو باران دا رنګ هم محو کړ. د اسلام رڼا دې ملک ته راننوتله او پردې ټولو رنګونو یې بل رنګ واړاوه، دا خدایي او اسماني رنګ زمونږ بنه یې وګرځوله او زمونږ څېره بدله کړه. و من احسن من الله صبغة. دا رنګ مستحکم او ثابت وو، عصري او نوی و، د راتلونکې زمانو د سعادت ضامن او حامل و، د مغرب سلطه د افغانستان د پوالونو ته راورسېد، د دې قلا د چاودونو او دروازو نه راتېره شوه، د عسکري او سیاسي سلطې په مقابل کښې پښتنو پهلوانانو متې وغښتلې او د استعمار عفریت یې څو قدمه په شا کړ،مګر د تهذیبي او کلتوري نفوذ مخه څه رنګ چه ښایي ونه نیول شوه (ذالک تقدیر العزیز العلیم)، مګر دا ټول تغیرونه او تبدیلونه د عوارضو په شان په یوه جسم یا جوهر باندې راتله او هغه پښتني جامعه وه.

زما بحث په دې عوارضو کښې دی او د جوهر د مقولې ما هډو یادښت نه دی کړی، پښتانه پښتانه وو او پښتانه به وي او د دوی د کلچر د ښو څیزونو د ساتلو ضامن د بقای اصلح قانون کوي، که د چا سره ښه او د کار څیز موجود وي، هغه په آسانۍ د لاسه نه ورکوي او که د بل سره کوم قېمتي او ښه فایده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من شی پیداشي، هغه ترې زر اخلي، هم دا سبب دی چه مونږ د غربیـانو علـم (سیانس)او تکنالوجي واخستله، په اداري تشکیلاتو او ســیایت کښــې مــو د دوی پیروي لږه ډېره وکړه، اما دین او اخلاقي فلسفه مو تر ډېــره حــده خپلــه وساتله، پخپله یورپین په دې قایل دي چه د عیســوي مبلغینــو هلــې ځلــې مسلمانانو په منځ کښې د ناکامی سره مخ شوې، د دې وجه دا وه چه عیسویت د اسلام سره مقابله او سیالي نشی کولای. زه بیا په تکرار وایم چه د دې ټولــو تاریخي مظاهرو دپاسه علم او تربیت د اقتصادي حالت بدلون د قوم په روزګار او د قوم په کردار او ګفتار او د جمعیت په کړه وړه تاثیر لري، د یو عالم اخلاقي مسلماتو او معاشرتي مقررات د فکر طرز او د وینا آهنګ د یوه بې علمه ســره ډېر توپیر لري، مړښت څخه خاص اقتضاآت او تحولات راولي او ستا خبره کله کله ترې اغېز او زما په قول لوی بدلون ترې پېښېږي، د دې تاثیراتو نــه حتــی هیڅ جمعیت په امان نشي پاتې کېدلای، ستا اشعار او زما آثار د دې سېلاب په مقابل کښې د شګو بند هم نه شي کېدلای.

ښه! نو زمونږ تکلیف د دې قانون په مقابل کښې څه دی؟

پردې به وروسته تردې بل عنوان لاندې بحث وکړو.

(۲) عنعنات او دودونه:

پښتون خو یو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دستور، روایات او عنعنات، اخلاقیات او خصوصیات لري، ما نه دي ویلي چه زمونږ ټــول دودونــه بــد دي، زمونږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ویل ډېر عنعنــات شــته، ډېــر اوهــام او خرافات شته... آخر ډېر او ټول خو د معنی به لحاظ فرق لري او دوه بېل لغتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي (لغوي څېړنه ستا کار دی، زه به خپل بحث د پښتونولۍ په خواوشا کښــې تعقیب کړم).

مونږ په دې څیزونوکښې ډېر څیزونه لرو چه پر دوهم د هغې تحسین کــړی او ډېر بد هم لرو چه خپلو مو هم هغه د ګلي دي او د خوشحال نه رانیولې تــر تــا پورې د هغې له لاسه ژاړي، نو ښه دا بدې خواوې به څرنــګ معلومــوو او د دې معلومولو دپاره به کوم معیار او محک ته متوصل کیږو؟ زه فکر کوم چــه مــونږ خپل عنعنات په درو مقولاتو ووېشو او په دې کښې د فقهــي مصــطلحاتو نــه استفاده وکړو، کار به ډېر آسان شي او هغه دا چه یو کار به یا واجب او یا حــرام او یا مباح وي2. مونږ به هم خپل دودونه درې قسمه فرض کړو:

(۱) ښه او ضروري.

(۲) بد او ناوړه.

(۳) غیر ضروري.

د اول قسم د وجایبو په مقابل کښې زمونږ فرض دادی چه هغه په دواړو لاســو ټینګ ونیسو او څو مو دلاسه پوره ده، هغه وساتو او که د تحــول قــانون هغــه اضطرار زمونږ نه واخلي، مونږ به د هغوی مسئوول نه یو، ځکــه مســئوولیت د اختیار په مقابل کښې راځي.

---

2 په دې تقسیم کښې زما مطلب د اصول فقهي مامور په منهي عنه او مسکوت عنه ته اشاره ده. په دې اساس فرض، واجب او سنت یوه سلسله او حرام مکروه، تحریمی او مفسدات بله کړی ده او مباح ځانله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) بد او ناوړه دودونه باید دا نن ایسته وغورزوو او ځان د هغې د شره خلاص کړو.

(۳) که څه هم بد نه دي، خو ضروري نه دي. که زمانه یې زمونږ د لاسه واخلي او یا علمي او اقتصادي عوامل هغه له منځ وړي، سر به پسې نه ګرزوو او ژاړو به پسې نه.

د دې دریو مقولو لاندې ټول عنعنات راغونډول د عنعناتو انسایکلوپیډیا جوړول غواړي او که د نظر اختلاف پیدا کیږي، ځای یې هم دا دی څوک به یو عنوان په یو باب کښې او څوک به یې په بل باب کښې ثبتول تجویز کوي، خو د دې دپاره هم علاج شته، که تاسو داسې دایره المعارف جوړ او له یوه محک نه کار واخلئ او هر دود او هر دستور په دې محک ووهئ، کره او کوټه به یې معلومه شي او د تبویب کار به آسان شي، محک دین او انساني مشترک اخلاق او د افادیت خوا ده که یو شی د اخلاقي مسلماتو نه خلاف ؤ، که یو عمل بې فایدې یا مضر ؤ، هغه بد او که نه ؤ، ښه دی.

زه دا طبقه بندي اوس نه کوم او په روغ سر داغونه نه ږدم، مګر یو شی ته دا اوس مختصر اشاره مناسب ګڼم او هغه د تشریع او تقنین خوا ده، یعنې تر کومه حده چه زموږ دودونه تشریعي ماهیت او حقوقي جنبه لري، هغه کښې څه وایاست؟

زما په ګمان خو هغه د عامیانه ادب او عامیانه روایاتو ادب او عامیانه روایاتو فولکلور او فوک سانګ قېمت لري ، دا ادب او روایات د ستایلو او ساتل خو دي، مګر زمونږ د کلاسیک ادب او پیشرفته علومو سره د مقابلې کولو او د سیالۍ نه دی، د خوشحال او د رحمان د دېوان سره د هغې مقایسه پر ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلم دی او د دې زمانې د افسانه نويس او ډرامه نګار په مقابل کښې هغه قصې طفلانه دي، داسې قانون هم نن او پرون په ډېره لوړه او عميقه فلسفه بنـا دي او جلا علم او ګوښی فن ترې جوړ شوی دی او که د پردي او د خپل قانون پـه منځ کښې مجادله وي، سړی هرو مرو خپلو قوانينو او مقرراتو بانـدې ټينګـار کوي، مګر که د پښتنو شوروي (پارلمان) قانون وضع کړي (او هرو مرو بـه دې کښې ديني مقررات او ملي تعاملات نظر لاندې نيول کېـږي) او د پښـتو ملـي حکومت هغه پر خلکو تطبيق او نافذ کړي، ولـې همـدې تـه پښـتونولي نـه واياست؟ او په دې کښې نور څه بحث موجود دی؟ يعنې نور د بـورې بـدنامي حل او فصل د بدی او دښمنۍ رفعه دفعه شـريعت او قـانون تـه پر بېـږدئ (اذا تنازعتم فی شيئ فردوه الی الله و رسوله) ګواکې ثابته شـوه چـه دا څيزونـه يوازې د دود او دستور د حيات د طرز او طريقې ماهيت لري او کومـه اخلاقـي فلسفه او يا کوم خاص مشرب نه دی چه سړی وواييي، د هغې مثل اعلی شـته، خو مونږ هغه ته نه يو رسېدلی.

(۳) قبيله او عشيره:

انسان اجتماعي حيوان دی او فرد اجتمـاع تـه محتـاج دی، انسـاني حيـات انساني فلسفه،انساني اخلاق هم دا دوه خوا لري، معنی فرديت او اجتماع؛ پـه فرد کښې د بحث ګنجايش نه شته، زيد زيد او عمر عمر دی، مګر اجتماع څـه شی دی، فاميل کورنۍ ده که قبيله ده؟ که ملت دی؟ کورنۍ خو نـه ده، ځکـه کورنۍ د فرد او اجتماع په منځ کښې يوه بلـه طبيعـي او قـدرتي کـړۍ ده او اجتماع سياسي او مدني ټولنه ده، قبيله او په ملت کښې هرې يـوې تـه چـه خپله اجتماع وايي، اختيار لرئ، مګر اجتماعات د مشـترکو منـافعو مشـترکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبېمتونو یا قدرونو په بنا جوړېږي، په زړه زمانه کښې قبیلوي منافع مشترک او په دې زمانه کښې ملي منافع مشترک ښکاري، قبیلو خپل ځـای ملتونـو تـه پرېښی او یوازې ملي حکومتونه د دې مختلفو قبیلو د کشش او د جذب مرکـز او وطن د هغې مقناطیسي ساحه ده. زه وایم دا ټـول قبایـل او عشـایر دې د افغان په نامه کښې شامل او د وطن ځامن شي. که څوک یې په بل زي او خېـل تجزیه کوي، نو یې ورسره نه زمانه مني او نه یې پښـتون منلـو تـه تیـار دی، پښتانه نور د غلجي دراني په نامه یو د بل ځنې نه پردی کېږي، پښتانه نور پـه دې نومونو یو د بل مخ نه شوکوي، د افغانستان نه بهر پښتانه نور د یوسـف زي او ترکاڼي په نامه بېل نه ساتل کیږي، دوی هم د یو ملي مشترک مرکز په هڅه کښې دي، دا ټول ذرات یو مرکز ته تمایل ښکاره کوي او یو ملـي او اجتمـاعي لوی جسم او موجودیت جوړوي، دوی له دې تجزیې او تفرقې نه ډېر ضـررونه لیدلي او ډېرې سختۍ پرې تېرې شوې دي، د خوشحال نه راواخله تر تا پورې ټولو دوی ته هم دا سرزنش کړی او هم دا پیغور یـې ورکـړی دی. د میـرویس میراث او د احمدشاه کور هم په دې وجه د دوی د لاسه تللی دی.

زما په عقیده د کورنیو اختلافاتو منبع هم دا قبیلوي تعصبات و چه د افغـان د تجزیې او د انحطاط علل یې منځ ته راوړل. منم پر دوهم دې اور ته ډېره لمـن وهلې، خو که دا اور نه وای، چا به څه لمن ورته وهله، زما په ګمان کـه د امیـر دوست محمد خان برکت او د امیر عبدالرحمن خان قوت نه وی، مـونږ تـه بـه میرویس او د احمدشاه د متروکې نه دا لږ څه پاتې نه وای، نو راځئ چه پښتنو ته د لوی افغان او ملي حدت سندرې ووایو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت صاحب! تا د احساساتو او منطق مقابله منځ تــه راورغوزولــه، مــنم چــه انسان د احساساتو او منطق د دواړو نه مرکب دی، منم که پــه انســان کښــې عقل شته، احسا س لمړی شته، که فکر شته، غریزه هم شته، کــه ســنجش او حساب شته، عاطفه هم شته، منم انسان اول حیوان او بیا نــاطق دی، مګــر دا راسره ومنه چه انسان ته په حیواني لحاظ احساس او غرایز د عقل او د شــعور نه ډېر سکه او ډېر نژدې دي. د احساس د ورکېدو او کم زورېدو خطر کــم او د عقل او د منطق زیات دی، عقل ویرزړی او محجوب اولاد او حساس، ګستاخ او سپین سترګی زوی دی، عقل پس رفته او احســاس نــازولی دی، نــو راځــه دا نازولی او سپین سترګی او ګستاخ اولاد لږ ورته او هغه بل ته هم په غېږ کښــې ځای ورکړه، ګوندې د دماغ په حجرو کښې د بعضې نورو نظریاتو ځای هم پیدا شي، پاتې شو د پښتنو خویندو میندو سوال تر کومه حده چه پــه دوی پــورې مربوطه ده، ډېرې ښې بیبیانې او ښې میندې دي. دوی د پښتون بچي په رزولو او د وطن په دفاع او د نارینه سره په کار کښې ګډون کړی او کوي یې، مګر تــر کومه حده چه په نارینه پورې مربوطه ده (زما او ستا په منځ کښــې دي پــاتې وي)

ظالم یې هم وهي هم یې ژړا ته نه پرېږدي

من آنچه شرط بلاغ است با تو میګویم

تو خواه از سخنم پند ګیر خواه ملال

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه

پخواني یونانیان د علم او ادب ډېر شوقیان و، د نورو معلوماتو په تــرڅ کښــې یې د خپلې ژبې، ادب او ګرامر ته ډېر اهمیت ورکاوه او د هر چا قدر او منزلــت د ده د علم او د ده د فصاحت په اندازه و. د دې ضرورت په بنا یو ســړی کومــه ورځ یو فیلسوف ته ورغی او د هغه نه یــې وغوښــتل چــه ده تــه د ادب درس ورکړي، فیلسوف استاذ هغه ته درس شروع کړ او په لمړي سبق یــې داشــان پیل وکړ:

شعر او ادبي کلام په دوه قسمه دی:

اول: نثر.

دویم: نظم.

(نثر هغه ته وایي چه وزن او قافیه ونه لري، لکه عادي او رواني خبرې چه زه او ته یې سره کوو او نظم...)

شاګرد وویل: استاذه! دا خبرې چه زه کوم، دا هم نثر دی؟

استاذ: هو!

شاګرد: نثر هم په ادبي تقسیماتو کښې شامل دی څه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ: شامل لا څه چه ډېر مهم رکن دی.

شاګرد: نو زه خو ادیب یم او ادبي کلام وایم، حاجت مې لوستلو او زده کړلو ته څه پاته شو، په خدای سپارلي.

سړی لاړ او استاذ په خندا شو.

ګرانو لوستونکو! ګوندې تاسې له هم خندا درغله؟ مګر مه خاندئ او هغه یوناني خوارکی مه غندئ، زما په ګمان هغه یو لوی حقیقت ته اشاره کړې ده او هغه حقیقت دادی چه واقعاً هر سړی ادیب او هر سړی شاعر دی، ځوک بې له دې چه ګرامر ولولي، خپلې خبرې د ګرامر قواعدو سره سمې کوي او هر سړی بې له دې چه منطق ووایي، د سلیم عقل په برکت هوښیار او مستدل ګڼېږي. داسی هم بې له دې چه سړی د علم الجمال فلسفه لوستي وي، د ښکلا او ښایست نه خوند اخلي او په خپل ژوندانه کښې لږ یا ډېر د ښکلا او ښایست دپاره کارو خدمت کوي، د عالم او عامي په مینځ کښې فرق دومره دی چه هغه څه چه ځوک وایي (ژبه) او هغه څه چه ځوک خوښوي (ښایست)، د ګرامر پوهان او د علم الجمال ماهران د هغه قواعد او ضوابط راغونډوي او د انساني میل او روش مجری او اسلوب معلوموي او ځان پرې ملا کوي او بیا دا خبرې په مونږ او تاسې په ډېر آب او تاب د یوې نظریې په نامه په ډېرو نخرو خرڅوي او یا په هغه د یو مستقل علم عنوان ږدي او هغې ته فلانۍ پوهه او (بستاني لوژي) وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر انسان په ښکلا مين او د ښايست ساتندوی دی، هر سړی د ښکلا تږی او د ښايست وږی دی، هر څوک د دنيا د کار او بار په توده هنګامه کښې کله کلـه عالي مباديو ته مخ اړوي او د کايناتو په اسرارو او رموزو کښې چورت وهـي. دا مشاغل او دا ناوزګارتياوې چه د ژوندانه سره ملګري دي، نشي کولی چه سړی دې د عالي مباديو نه، لکه اخلاق او جمـال حقيقـت او غايـه هميشـه غافـل وساتي، هر سړی د رياليزم د وچو او کلکو حقايقو نـه ايـډياليزم د تصـوري او خيالي دنيا شنو او زرغونو باغونو ته پناه وړي، هرڅوک سره د دې چه ظواهر د ده سترګو ته نبغ نبغ کېږي او د ده ټول فکر ذکر په دې ظواهرو بوخت دی، خو بيا هم د باطن عالم د ده په مغزو او د ده په سينه کښـې ورتـه پورتـه کېږي. د دې خبرو حاصل دادی چه هر سړی يوه فلسفه لري، هر سړی شـاعر دی او يوه معشوقه لري او هر سړی (خدای مې دې غاړه نه بنـدوي) د تصـوف صبغه لري.

انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی، غوږ کېږدئ، زه به د دې فرضـيې د ثبـوت دپاره تاسو ته خپل دلايل وړاندې کړم، په هر قام کښې هومران د سقراطانو نه مخ کښې دنيا ته راغلي دي، يعنې د انسان د کلچر په ابتدايي مراحلـو کښـې هغه وخت چه عالم او فيلسوف لا نه و پيدا، شاعر موجـود و، د ده وينـا او د ده شعر د ده نظرياتو او د ده خيالاتو، د انساني جامعې په تکوين او تکميل کښـې لويه برخه درلوده، دوی د ټولنې روايات راغونـډول، دوی د انسـاني جمـاعتو اساطير (متالوژي) په شعر کښې داخلول او نظـم کـول، دوی د خپلـې زمـانې پوهه او معارف د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضايل په خپلو اشـعارو کښې ذخيره کول او هغه يې ساتل او بيا يې دا ټول بل نسل ته سپارل يا يې بل جمعيت ته نقلول، دوی د ژبې د روزنې او ساتنې وظيفه په غـاړه اخسـتې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د ژبې د تکامل او ښایسته کولو ذمه واري لرله، د دوی له برکته ژبې له بدوي حالته متکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له فنا او له زواله ساتل شوې دي، دوی د انساني جماعاتو د نورو ضروریاتو دپاره غټ غټ خدمتونه او لـويې کارنامې ښودلې دي، که انسان جنګ ته ضرورت لاره، دوی ورته حماسي سندرې ویلې دي او د دوی سندرو د تورو نه زیات زلمي مرګ ته ورکړي او زیات خلک یې وژلي دي. آهنګر تورې او ده اشعار جوړول، خو د هغه مصنوع د ده د موزون سره مقابله نشوه کولی، که بنیادم کله په خپل نفس کښې سر ښکته کړي او د فکر او طمانیت دنیا یې لټولې ده، بیا هم دوی د هغه سره کومک کړی او د روح د طمانیت او د عالم د حقیقت فلسفه یې ورته په شعر کښې ویلې ده، یوازې هومر له سقراطه مخ کښې نه دی، په هره جامعه کښې داسې مثالونه موندلی شي، د اسلام د ظهور نه لمړی د بیت الحرام په کتابخانه کښې یوازې (سبعه معلقات) ایښود شوی و او عربو د هر کتابه مخکښې دا کتابونه لرل.

دا و د اجتماع تاریخ، راشئ چه اوس د فرد سوانحو ته مراجعه وکړو. د فرد په حیث هم د هر انسان په سوانح حیات کښې یو دوه درې بیته یا لنډۍ یادول یا خو طفلانه مقفی او مسجعې جملې زده کول د کسب او کار او علم او پوهې د یادونو نه لمړی دی، د برګو کودنو او ښایسته تیرو او مریو، شنو زرغونو ښکو رواج د اطفالو په مینځ کښې د سرو او سپینو د سکو د رواج نه لمړی شروع کیږي، نو اوس خو مو راسره ومنله! چه انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان خپله دا شاعري او جمال پرستي په دوه توګه څرګندوي او د دې خاصې د ظهور قانون په دې ډول دی:

که ښکلا کمال ته رسي، انسان بې اختیاره د هغې ستاینه کوي او د هغې ثنا او صفت وايي او شعر او موسیقي ترې جوړه شي، انسان ښکلا ته لا کله کله خوشامندي کوي او ورته پورته پورته غورزي، نو د نڅا او اتڼ نوم پرې ږدي او که ښکلا د جلال قبا واغوندي انسان د هغې په مقابل کښې د احترام سر ټیټوي او د عبودیت سجده ورته ویله شي، هم دا سبب دی چه مونږ د جمال مطلق دربار ته (جل و علی شانه) همېشه د نیاز سجدې وړاندې کوو او د هغې نه خوند اخلو، اوس پوه شوئ چه هم دا د جمال دوستۍ تنده ده چه مونږ یې په شعر ماتوو او هم دا د آرزوګانو د لمبو نه ډکه سینه ده چه په دې روانو اوبو یې سړوو؟

کله چه سړی د شعر دېوان ببرته کړي او د کوم لوی استاذ اشعارو ته مخ واړوي، دی ګمان کوي چه هغه د ده د زړه خبرې کوي، دی هله پوه شي چه هغه مرموز کیفیات چه د ده د سینې په پنجره کښې لکه بندي مرغۍ همېشه دانګونه وهي او وزر پړقوي، ناڅاپه د الوتلو فضا پیدا کړي او د جولان ساحه ومومي، دی هغه مبهم او ناقابل تفسیر خیالات چه همېشه یې لکه نازېږېدلی جنین د مغزو په رحم کښې ګرزوي، ناڅاپه د دې قابلې (شاعر) په برکت د حیات په ساحه کښې داخل او شامل وويني او هغه پیدا شوی مولود ورو ورو وده وکړي او د قطرې نه دریاب جوړ شي.

دی د خپلو فکرونو او چورتونو دپاره چه د عالم په اسرارو کښې یې لري، روښانه او واضح تعبیر د هغه له خولې واوري، دی د خپلو صوفیانه خیالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره چه، لکه روح مجرد د ده په مخیله کښې پراته وو او نه یې خولې ته راتله او نه یې پرې لاس لګېده، په دې شعر کښې تن او قالب بیا مومي او د ده په مخکښې مجسمه شي.

لنډه دا چه دا سړی د خپلو ټولو دردونو، غمونو دپاره نوي شکلونه سمبولونه پیدا کړي او یا د خپلو مزو او خوندونو دپاره تازه او بکر تعبیرونه لاس ته راولي او د خپلو آرزوګانو او هوسونو د پاره په زړه پوري مجسم مثالونه ووینې، ګواکې دی د شاعر په آئینه کښې ځان وګوري او د خپل ځان د لیدو نه خوندي واخلي، خپل سر او صورت د دې آئینې له مخې جوړ کړي او خپلې آرزوګانې پالش او ارایش کړي. دی د دې آئینې په برکت د عقل سترګې تورې او د خیال شونډې سرې کړي او د خپل شخصیت له مخه ناوړه داغونه ووینځي، هوښیارانو ویلي چه د زرو قدر په زرګر وي او رښتیا یې هم ویلي، نو که په انسان کښې د زرګرۍ قریحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده به هیڅکله د دې زرو قدر نه کولی، همدا سبب دی چه مونږ تاسې ټول شاعران او د ښکلا مینان یو، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ویناوې، لکه: د سرو زرو په شان په مونږ کښې رواج پیدا کوي.

وګورئ! څوک چه ستاسې د زړه خبره کوي او لسان الغیب یې بولئ، په چا کښې چه: تاسې خپل ځان وینئ او بیا هغه ته رحمان وایئ، د کومې آئینې له برکته چه تاسو ځان سینګاروئ او د مهذب انسان حیثیت اختیاروئ، د چا له خبرو چه تاسې خوند اخلئ او د دنیا غمونه پرې هېروئ، څوک چه تاسو د دنیا د دې زوږ له کړاوه د یو عالي مبدا قلارې ته بیایي، کوم سړی چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګي تــه رســوي، انصــاف وکــړئ، داسې کسان به په تاسې څومره حق لري؟!

نو رحمان بابا هم په تاسې دا ټول حقونه لري او پښتانه ښه کوي چه کــال پــه کال د حمل په اولو ورځو کښې د پښتونخوا په هره برخه کښې هغه يادوي او د هغه په يادو مجلسونه کوي، پښتانه حق لري چه د ده دېوان په هر کاله کښــې لا څه چه په هر زړه کښې محفوظ وساتي او رحمان حق لري چه پښتانه ورتــه بابا وايي او د ده په مزار د زړه له کومې دعا او ثنا ولولي. رحمة الله تعالی عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړو شعر

عنوان که د وړو په نامه دی، خو خبره لویه ده. د وړو شعر یا د وړو دپاره شــعر یعنې څه؟ تاسو داسې شعر کله اورېــدلای یــا ویــلای دی؟ یقینــاً بــه ځینــو لوستونکو ته زما خبره ټوکه، مسخره ښکاره شي، ځکه چه له دې عنوان ســره د پښتني دنیا شعر او ادب ډېر آشنا نه ښکاري، اما زه ټوکې مسخرې نه کــوم، جدي ګرېږم.

ښه غوږ کښېږدئ، مخصوصا اې پښتنو ادیبانو تاسې!

آبله ورځ مې د کابل مجلې په(۸) ګڼه کښې د (پښتو اولسي ادب) تــر عنــوان لاندې یو مضمون ولوست، دا مضمون ښــاغلي لایــق لیکلــی دی او د عامیانــه ادب، چوپاني سندرو یا کلیوالي شعرونو څخه بحث کوي. تاسو هرڅه چه ورته وایئ، منګر دا مقاله دپښتو په پخواني ساده ادب باندې بحث کوي او د داســې اشعارو څه نمونې یې هم اخستې دي. د نمونې په ترڅ کښې ده د فراهي حافظ عبدالعزیز په نامه د یو شاعر یوه چاربیته د مثال په توګه راوړې ده. په حاشــیه کښې لیکي چه دا شاعر ړوند و او د فراه په خلکو کښې اوس هم ښــه شــهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. معلومه شوه، دا هم لکه (هومر) (ابوالمعلی) او د خپل هم وطن (ابو نصـر) په شان ړوند و، زه دې شعر جلب کړم، د هغې سر دا دی:

غوږ ونیسئ یارانو دی عجب شیرین گفتار شروع مې کړ غزل

وینا زما خوږه ده وایم تاسې ته اشعار سوری مې سو کوگل

ما رتبې نیولي کشپ چای ورجو شولې چونگښې په مستی کښې خپلې سترگې تورولې

ولاړه چرمښکی وه افسانې به یې ویلې ماهي پرې راولاړ شو که چپه یې سماوار

الخ...

ماته واړه او د وړو احساسات او د وړو دنیا ناڅاپه تر سترگو ســترگو شــوه. مــا فکر کاوه که دا مضمون واړه واوري، څومره به یې خوښ کړي او څومره دانگونه به ورته ووهي او څه اتڼ به ورته واچوي.

زه په دې فکر کښې ولوېدم چه د دنیا په ټولو ژبو کښې د وړو دپاره شعرونه، د وړو دپاره قصې شته، پرون لا د پارسي په ادب کښې د موش او گربــه غونــدې کتاب لیکل کېده. د وړو ماشومانو دپاره تر هغې خوږه او دلکشه لوبه یــا قصــه بله نه وه، دا د پښتو په ادب کښې تر دې عنوان لاندې ولې څه نه لیدل کېږي. مغربي عالم خو د وړو دپاره مخصوص شــاعران لــري، د وړو دپــاره خصوصــي جریدې او مجلې وباسي. د وړو دپاره مصور، ښکلي ښکلي د لنډو قصو کتابونه شایع کوي. نو موږ دا کار ولې نه کوو؟ زمونږ گوندې په خپلو صغیرانو رحـم نــه راځي او مینه ورسره نه لرو؟ رشتیا مونږ د خپلو مشرانو څه قدر وکړ چه پــاتې شو صغیران. د پښتنو لوی لوی رجال تر پرونه د گمنامی او مقیدی پــه زاویــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې پراته وو چه نن ورته نوی نسل ورو ورو ملتفت کېږي. څومره نــور بــه لا تراوسه زموږ تر یاد لاندې نه وي راغلي. د دنیا د تاریخ په صــحنه بانــدې دا د شپو او ورځو تورې او سپینې پردې راکوزې شي، د معاصــرو تماشــابینانو لــه سترګو هرڅه پناه کړي. دا د تاریخ نګار قوي لاسونه غواړي چه دا پردې پورته کوي او بیا خلک د تاریخ د ډرامې د پهلوانانو غــورزې پــرزې ووینــي. خبــره اوږدیږي، لوی به پر پېړدو زموږ دعا په وړو کښې ده.

هلته په مغرب کښې (هر چرته او هرځای) عظیمې کارخــانې لګیــا دي، د وړو ماشومانو د پاره د لوبو او مشغولا سامانونه جوړوي. هغې یو خوا لوی او عظــیم ټانکونه د یو پیکره بمبارډ جټونه جوړوي چه د دوی لویان پرې دنیا ورانه کړي، خو د بلې خوا د هغې وړوکي موډل د خپلو کوچنیانو په لاس کښې هم ورکــوي چه لوبې وشتې پرې وکړي، منګر مونږ په خپلو صغیرانو رحم نه کوو.

ښه د صنعت څخه خو مونږ بې بهرې یو او کله موږ خپل نور ضــروریات پــوره کړه چه پاتې شو د وړو سامان. مګر د شاعر، د پښتون شاعر په دنیا کښې ولې د وړو برخه نشته او دی د هغوی دپاره څه نه جوړوي؟ د پښتنو شــاعران ولــې دوی دپاره کله کومه لوبه، کوم غزل، کوم نظم او کومه قصه نه وایــي؟ ګونــدې شاعران لوی خلک دي، جدي خلک دي او خپل ګــران وخــت د وړو ســره نــه ضایع کوي، مګر نه! شعر خو یوازې جدیت نه دی، شعر خو یوازې لــویې لــویې خبرې نه دي، شعر د بشري احساساتو آئینه ده.

د روحي تاثراتو اظهار دی، شعر د خیال او د تصور د جهاز سرګذشت دی چه د دې دنیا د لویو او وړو پېښو بیان کوي، نو د شــاعر پــه عواطفــو کښــې د ده د خیال او د تصور په دنیا کښې کومه لمحه هم د طفل او طفولیــت د یــادګیرنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نشته څه؟ ولې؟ راځئ یو بل حساب وکړو. که مونږ د شاعر عمـر شـریف پنځوس کاله فرض کړو (که پنځوس کاله تاسو ته کم ښکاري خفه کېږئ، مه د مثال دپاره وایم)، په دې پنځوس کاله عمر کښې اول طفولیت او بیا د ځوانۍ او بیا د پخوالي او زړښت دوره ده، په دې پنځوس کاله عمر کښې څه پـه لوبـو او په غفلت؟ څه په عشق او په مستۍ او څه د کور او کهول په سـازولو تېر بـږي، په دې پنځوس کاله عمر کښې زما په ګمان که سړی د ډېرې پر شورې عشقي ماجرا سره مخامخ شي، هم ګمان نه کوم تر پنځو کالو او یا تر لسو کـالو زیـات دوام وکړي، دا باقي عمر خو سړی کور شي او عایله تشکیل کـړي او د اطفـالو ماشومانو سره تر مرګه روزګار تیر بېږي او د هغوی روزنه او تربیه، ګټه وټه ده ته ورپه غاړه وي.

په لومړني عمر کښې خو دی پخپله طفل او ماشوم و او د هغې خاطرات هم تـر ډېره حد، د ده په شعور او تحت الشعور کښې ژوندي دي. نـو دا د شـعر دنیـا څرنګ یوازې د ځوانۍ او د مستۍ د دغه پنځو یا لسو کالو د وارداتو دپاره وقف شوی او د زلف او کاکل خط و خال، وصل او هجر خبرې کوي او د وړوکتـوب د خاطراتو هیڅ انعکاس پکښې نه لیدل کېږی. زه نه وایم جمال دوستي ګونـدې د شعر کار نه دی او یا بېځایه خبرې دي. زما په عقیده خو شعر پیـدا شـوی د دې کار دپاره دی، دا نور څه خو شاعران، لکه د بیکار پیټی پر ده اچـوي. خـو آخر په طفل کښې ډېره ښکلا او ډېر کښښ شته او د طفولیت په دنیـا کښـې خو ډېر رموز او واردات شته چه د شعر دپاره د الهام ښه منبع کېدای شي او د شاعر دپاره بله لویه نه تمامېدونکې د مضمون ذخیره موجوده ده، نو دا زمـونږ شاعران ولې د دې منبع نه الهام نه اخلي او ولې د دې ذخیرې څخه اسـتفاده نه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه مونږ او تاسو له خوږو نغمو او شعري تخیلاتو څخه خوند اخلو، لکه چه مونږ او تاسو کښې د جمال دوستۍ تنده پرته ده او دا تنده په شعر او د هنر په نورو مظاهرو ماتوو، دغسې اطفال هم شعر ته، موزون کلام تــه، ســور شــین او برگ کاڼي کالي ته د اشتیاق په سترگه گوري او هغې ته احتیــا ج لــري او لــه هغې نه لذت اخلي. تاسو به د وړو د لوبو ټوکو په وخت کښې د دوی له خــولې ډېر مقفی (مگر بیمعنی) جملې اورېدلې وي، دا د دوی د شعر دوستۍ ژونــدی مثال دی، دوی قصې ډېرې خوښوي، دوی د نیا او د مور خولې ته چه په قصــه مشغولې وي، په ډېر دقت او اشتیاق گوري. نو رشتیا مونږ او تاسې هغه وخــت چه شعر لیکو، هغه وخت چې رمان جوړوو، هغه وخت چه ډرامه سازوو، آیا کله مو هم د دوی دپاره څه لیکلي دي؟ هوا ما لیکلي دي، په تمام عمر کښــې دوه پارچې چه یو یې نثر او بل یې د بلبلو د زیارت په نامه باندې نظم دی، چه هغــه ما دوی ته اهداء کړی دی، اوس ستاسې وار دی ملگرو، بسم الله!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک

ګرانه رشتین صاحب!

خدای دې و کا صحت دې ښه وي، یو شعر مې دلته ویلی و، در وامــې ســتاوه، امېد دی د کابل مجله کښې شایع کړې او زه به خوشحاله اوسم چه زما علایــق د دغې درنې مجلې سره لا شته دي، دا شعر د بحر الهام دی او زه یې خپل هغو ګرانو وطنوالو ته اهداء کوم چه د خدای له دې لوی نعمته محروم دي، ستاســې مجله را رسي او نوي چاپ شوي کتابونه هم رارسېدلي دي. تشکر. سید شمس الدین مجروح

سمندر

زړه مې راته ووې د دریاب تماشه غواړمه

ووتم له خونې د ساحل غاړې ته لاړمه

زړه ویل نڅا کوم موجونه په نڅا دي ټول

سترګو ویل اوښکې دي دا زه ورسره ژاړمه

سترګو زړه ترمنځه زما فکر شو حیران پاتې

سترګې د حیرت شولې په لوري د آسمان پاتې

وویل آسمان، دوهم آسمان دی دا زما په شان

ځمکې غبرګ کښې ونیو چه جهان دی دا زما په شان

لمر په لړزېدو او ډوبېدو کښې راته وویل

سور افق ته ګوره سور نیران دی دا زما په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګه يې له غېږې نه سپوږمۍ شوه ويل دا درياب
لوی منبع د ژوند دی مور او پلار دی د هرچا درياب
عقل راته وويل ژور دی لکه ما غوندې
روڼ لکه ښيښه او منور دی لکه ما غوندې
عشق وويل نه! توره تياره ده او خطر لري
دا درياب بې باکه زړه ور دی لکه ما غوندې
پاتې شوم حيران د دې جنجال او د دعوې ترمنځ
حق او د باطل ترمنځ، د دروغو د رښتيا ترمنځ
لاړمه مجلس د مشورې د انسانانو ته
د ا خبرې ټولې مې کړې وړاندې هوښيارانو ته
پوه مې په مطلب کړئ قضاوت ور پکښې وکاندئ
دا مشکل مې وړاندې کړلو ډلې د قاضيانو ته
زوږ شو ر او غوغا شوه په مجلس د انسانانو کښې
هيڅ اتفاق نه ؤ قضاوت د هوښيارانو کښې
يو ويل عسکر يمه، تور زن يمه، مارشال يمه
ښه خبر خو زه د سمندر په حال احوال يمه
دا اوبه سرې کړې ما په وينو باندې څو کرت
ډېر جنګونه وړي ما، په خپل بري خوشحال يمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې د دنيا او استعمار د دې جهان لره

حکم په درياب باندې په کار دی حکمران لره

بل ويل تاجر يم، کړي ما ډېر سفرونه دي

ښه راته معلوم د ګټې وټې چال چلونه دي

شته غواړې که مال غواړې، فايده غواړې ورګډ شه ته

دا خو اوبه نه دي مرغلرې مرجانونه دي

ته سينه درياب کړه که څه سود سودا کول غواړې

ډکه دې کشتۍ کړه که جېبونه تشول غواړې

خوږ آواز مې واورېد د شاعر د خولې وينا ده دا

زړه ته لرې لاره او د غوږ سره آشنا ده دا

وويل شاعر درياب جمال دی هم جلال پکښې

جوش دی، هم سکون دی هم ژړا ده هم خندا ده دا

کله په قلار شي چپه خوله د فلسفې په شان

کله زګ په خوله غورزنګ کوي د لېوني په شان

کله عاشقانو ته د لمر سپوږمۍ پيغام وايي

خپل پاسته نسيم کښې د جانان د خولې سلام وايي

شور او په غوغا او په چپو او په موجونو کښې

مستو ته خبرې صراحي يا خو د جام وايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبرګې کښې لغړې جونې نيسي چه لمبا کوي
دی ورسره خاندي نازنينې چه خندا کوي
کله شي په قهر ببرۍ ډوبه د انسان کاندې
کار کښې خپل حيران د کشتۍ خلک او کښتي وان کاندې
ډکه وي ببرۍ او زړونه ډک وي په آرزو باندې
دی د نپتون3 په آستانه باندې قربان کاندې
لويه کشتۍ وغورځوي يو خوا ته او بل خواته
ماتې تختې يوسي تښې تورې د ساحل خواته
دلته شاعر غلی شو زه غلی شوم حيران ومه
ناست وم لاس تر زنې بې خبره له جهان ومه
نورې سودا کمې وې چه دا سودا پيدا شوله
هرڅه نه بېزار ومه بېزار له خپل ځان ومه
راغی ماهيګير ويل کم بخته غم د ځان وخوره
پاڅه چرته لاړ شه ښه تازه تازه مايان وخوره

---

3 د بحر رب النوع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شعر نه څه غواړئ؟

شلمه صدۍ ده او په دې پېړۍ هر څوک د خپل ذوقه سره برابر نومونــه ږدي. دا منم چه دا نومونه به چا بې موجبه نه وي ايښي، دې نومونو کښې به ضرور د دې عصر د ښکاره او ممتازو خصوصياتو نه الهام اخيستی شوی وي، مثلا څوک يې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ويلی. دا لا څه کوې نــن پــرون اتوم منځ ته راغلی او د دې پېړۍ نسبت خلک غواړي د دې صدۍ دې شــاندار مګر خطرناک مولود ته وکاندي.

خبره چې لږه لاندې باندې شي، نو اوس خلک اتوم د سړي مخ ته وغورزوي او وايي د اتوم عصر دی، داسې کار نه دی په کار (سل په لالي پورې دا يوه يــې د بنګړو)، نو تاسې څه اعتراض لرئ، که زه دې عصر ته (د کار پېړۍ) ووايم او يــا پرې (د ماديت صدۍ) نوم کښېږدم.

ماديت او کار همېشه او هر کله په دنيا کې و او د دې قرن کوم ابتکــار نــه دی، خو دومره راسره ومنئ چې کار په دې پېړۍ کې ډېر شوی او ډېر کار کېــږي او ماديت هم خپل معراج او لوړ مقام ته رسېدلی، چې په تېره زمانه کــې بــه دې اندازې ته نه وی رسېدلی، د پراګماتيزم فلسفه او حسي تجربوي سيانس چــې په دې زمانه کې ګرم بازار لري، مخ کې يې نه درلود، نو که پــه دې دلايلــو مــو قناعت وکړ، نو به دا د نوم ايښودل راسره ومنئ، ښه نو که مو دا راســره قبولــه کړه، نو د دې دا مطلب نه دی چه څه ډزې او خوشحالتيا دې پرې وشــي او يــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کومه مېلمستیا جوړه شي او د نامه د ایښودو جایزه او افتخار دې هم زمــا په نصیب شي، مطلب په دې مقدمه کې دا دی چې د دې عصر دا خصوصــیات که راسره ومنئ، نو څه آثار او نتایج چې په اجتماعي ژوندون کې او یا د انسان په خلق او رویه کې پیدا شوي، هغه به هم راسره ومنئ، کار ولې زیات شوی؟ او مادیت ولې غلبه کړې ده؟ علت دا دی چې د ابتدایي انسان احتیاجــات لــږ او ضروریات یې محدود وو، نو د هغو لږو احتیاجاتو او محدودو ضروریاتو دپاره په هم هغه پیمانه کار کېده، نن د انســان احتیاجــات ډېــر شــوي او د مــدنیت د پرمختګ سره نوي ضروریات منځ ته راغلي دي، چې یو مدني انسان هغــه تــه ځان دومره محتاج ګڼي، چه یو ابتدایي او بدوي انسان خوراک او څکاک ته هم ځان دومره اړ نه ګاڼه، ځکه هغه ساده انسان، هغه د طبیعت او مبادیو ته نژدې مخلوق چې به د ورځې یو کرت په مړه ګېډه خوراک وکړ، نو د سبا به ورســره دومره زیاته سودا نه وه، د لوږې او تندې مقابله به یې هم تــر ډېــرو ســاعتونو کولای شوه.

منګر مونږ او تاسو ته که د ورځې څو کرت خوراک، چای او قهــوه، ســګرټ او مېوه را ونه رسېږي، نو ډېر متاثر معلومېږو او لویه نیمګړتیا محسوسوو.

انسانانو په خپلو هغه ابتدایي او نارسا وسایلو خپل احتیاجات پوره کــول، خــو اوس دا لوی او دېو پیکره ماشینونه چې د کیسو نکلو د دېوانو پېریانو نــه هــم زیات او زر کار کوي، هم د دې زمانې د انسان د احتیاجاتو او خواهشاتو د پوره کولو نه کله کله عاجز شي او دا ګرده د انسان له خولې نه د «هــل مــن مزیــد» چیغې وزي، نو د کار زیاتېدل او په بیړه کار کول، انسان تــه د لتــې او کــلارۍ فرصت نه ورکوي، دا دومره زیات کارونه او دا دومره ډېر احتیاجات، دا بې سرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې پایه فنون او معلومات له انسان نه هــم ورو ورو ماشــین جــوړوي، ځکــه د معقول او د منقول جامع کېدلو دپاره اوس د انسان عمر کفایت نه کــوي او پــه ټولو کارونو باندې د چا پوهه او احاطه نه راځي، نو کار هم تعمیمېږي او علوم او فنون هم اختصاصي رنګ پیدا کوي او طبعاً یوه انساني اوسنۍ اجتمــاع د یــو ماشین سره زیات شباهت لري او د (الناس علی دین ملــوکهم) پــه مصــداق د ماشین حکومت په جامعه کې خپل آثار بخښي، ماشین ســره د دغــو خوارقــو چې یې لري، روح نه لري، فکرونه نه وهي او د ذوق له مرضه بې غمه دي، نو په ماشیني جامعه کې دې هم باید روح مړ شي او ذوق سره دې وداع وکړي.

په داسې محیط کې چې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حیات ځوګ ځــوګ یې له هره ګوټه خېژي، د شاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پیدا کېږي، هغه ته د غزل سرایي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلــو موقع نه ورکوي. هم دا سبب دی چې نن د ې دوو کسانو ته څوک په ډېره درنه سترګه نه ګوري، که کوم یو د دوی نه راپیدا شي، نو د ملامت او توبیخ اوازونــه (هئ) له هرې خوا را اوچتېږي، څوک به وایي، مونږ فلانی احتیاج لرو او بستانی کار مو په مخ کې پروت دی او ته په څه لګیا یې، بــل بــه وایــي مــونږ فلانــۍ نیمګړتیا او بستانی ضرورت لرو، چې باید هغه ترسره کړو او تاسو پــه خوشــو خبرو او چرتونو وقت ضایع کوئ، ومو ویل د شاعر دپاره دا د دې زمانې اجتماع مساعده نه ده. د اقبال خبره ده خدای دې وبخښي، د نسترن په زر او د ګلابــو په اشرفیو په بازار کې ډوډۍ نه اخیستل کېږي، نو شاعر ګني په فنــا محکــوم دی؟ او له دې دنیا دې ووزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که نه ځان دې اصلاح کړي او د محیط سره دې تطابق اختیار کا؟ تاسې څه وایاست؟ د پادشاهانو د مدحې په ځای دې د ماشین او فابریکې په نامه قصیدې جوړوي؟ او د یار د مخ د پلوشو په عوض دې د برق ستاینه کوي؟ او د خط و خال په عوض دې اتم او نامریي وړانګو په خواوشا کې نازک مضمونه پیدا کړي؟ نه!

یوه به هم نه کوي او که راپورې نه خاندئ او لېونی راته نه وایئ، شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي، بې حوصلې کېږئ مه، دلیل به یې په راتلونکو کرښو کې پیدا کړئ.

په داسې محافلو کې چې د شعر بر له یا بر علیه خبرې شوي، یو دا مبحث دی چې ادب یا شعر وسیله ده که غایه؟

زما دا عقیده ده چې ادب په خپله غایه ده او بعضې ملګرو هغه د نورو شیانو دپاره وسیله ګڼله غایه څه؟ او وسیله څه ځیز دی؟ په دې دواړو کلماتو کې کوم اوږد او مفصل تعریف ته ضرورت نه لرو او نه هغه کوم علمي تعریف ته چې په اصطلاح سره جامع او مانع وي، څه دومره ډېر احتیاج لرو. زه په یوه مثال کې لوستونکو ته د دواړو نمونه وړاندې کړم. تاسې فرض کړئ، زه یوه بهرنۍ ژبه مثلاً فرانسوي یادوم، د دې ژبې د یادولو نه زما دا مطلب دی، چې په فرانسوي کې هر کله چې علمي او فني شیان ډېر موجود دي، نو به زما دپاره د علم د تحصیل امکانات ډېر شي او زما پرمخ به د علم یوه دروازه برسېره شي او یا به د سیرو سفر په وخت کې د هغې ځنې په ناسته ولاړه هوټل او بازار کې استفاده وکړم. معلومه شوه، ما دا ژبه د څه نورو اغراضو دپاره وسیله کړې ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما دلته زمونږ په کورسونو کې هلته یو سړی لګیا دی پښتو زده کـوي، مګـر د هغه منظور د پښتو دیادولو نه د پښتو یادول دي او کومه عملي استفاده مثلاً د هغه په نظر کې نشته. هغه وایي: زه پښتون یم او دا د پښتنو ملي ژبه ده او زما دا ژبه نه ده زده، باید زه یې یاده کړم، دلته د ژبې زده کول په خپلــه غایــه ده، هو! د دې ملي ژبې په یادولو څه آثار او نتایج مرتبېږي، مګـر دا سـړی (هغـه آثارو ته ملتفت یا غیر ملتفت) محض په خپله د ژبې د یادولو او یا د دې ارمان د سره کولو دپاره بوخت دی، نو هېڅ څوک نه شي کولای پــه خپلــو منطقــي تحلیلاتو سره دغې ژبې ته د دغه سړي په مورد کې د وسیلې رنګ ورکړي، نو راځئ وګورو چې شعر غایه ده که وسیله؟ دا په خاطر کې ساتئ چــې پــه یــوه معین ځیز کې لکه شعر د دې دواړو وجهو تشخیص غور او دقت غواړي او لکــه نفسي کیفیات چې کله سره څو ځیزونه ډېر ګډ او مخلوط وي، چې ببلول او یا لمړنی اغېزه معلومول یې ګران وي. دلته هم دا مشکلات موجودېږي، شـعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسې په صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان یې چړو او تورو ته ورکړي دي، چــې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، نو فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کــړي دي او که یوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې یې غږولي، نــو یــې انســان د عیاشۍ او بې مبالاتۍ په ګړنګ غورزولی دی، تراژدي یې ډېرې سترګې په ژړا سرې کړې دي او کمېډي یې ډېر تشي په خندا چولي دي، نو پــه دې مــواردو کې خو شعر د وسیلې په څېر ځرګندېږي او معلومېږي د څه نورو غایاتو دپاره، شعر او ادب استخدام شوی دی. منګر خیر داسې لنډه فیصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کې ښه ځیر شو او د ده ســلوک او رویــه د ژورې مطــالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونه راوړو، بيا حکم کول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی.

مونږ د ژوندون د ساتنې دپاره خوراک، څکاک، اغوستن او پوشاک او يوې کوډلې او سرپناه ته په اوله درجه کې احتياج لرو، چې مو ګېډه مړه شوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګاره وزګار شو او په خپله کوډله کې کښېناستو او ځان مو د لوږې، تندې او تودوخې او د سړو او د غله او د لېوانو نه په امن کې وليد، نو بيا که مو شوق کېده، سندرې به وايو، مګر دلته يو سوال منځ ته راځي، چې لوږه خو په وچه يا لمده ډوډۍ رفع کېږي، نو د دومره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کې د خوشبويۍ او خوشخورۍ کيفيت پيدا کول حتی هغه کې د رنګ او نمايش په لحاظ اعتنا کولو ته څه احتياج دی؟

دا ښکلي چينايي لوښي، پاک او ستره دسترخوان، ډېرين مېزونه، بخملي او پالش شوې کرسۍ، د ډوډۍ د خوړلو په خونه کې د لوږې دفعه کولو دپاره څه رول لوبوي؟ دا ښکلې صراحي، هغه بلورين ګيلاس، د تندې د رفع کولو دپاره څه خدمت کوي؟ اوبه د هر لوښي نه چې راوزي، خپل خاصيت لري او تنده ماتوي، نو ولې وايي اوبه د لوښي له رويه چېښل کېږي؟ يوه جامه کې چې تاسې خپل ځان ونغاړئ، د تودوخې د بندولو او د سړو نه پرې خلاصېږئ، مګر دا برګ برګ کالي د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کې څه دخل لري؟ کوم مزيت په دې لحاظ په رينښم کې شته چې په شړۍ کې نشته؟ دا چې فلانی خياط ښه کالي ګنډي او ډېرې پيسې (اجوره) ورکوي، د هغه د سکښلو (برش) طريقه تاسې د سړو او تودوخې نه زيات محفوظ ساتي؟ د افريقا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدویانو په کوډلو کې هم شپه تېربړي، نو دا لوړ لوړ قصرونه او مجللې بنګلې د څه دپاره جوړبړي؟ ډېرین خو ځکه دي چې بنا مستحکمه او قوي وي او زر نــه ورانبړي.

ښه منم، خو دا ډېرې دومره ولې مړي رامړي او صیقل کوي یې؟ مرمر او رخــام او دا د غره نورې ګټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره توپیر نه لري، نــو څــه دلیل موجود دی چې دا ګټې په دومره لوړ قېمت رانیسي او په خپله بنګله کې یې لګوي؟ دا رنګ او روغن چې تاسې خپل کاله ته لــه بهــر او لــه دننــه خــوا ورکړی، دا نو ساړه او تاوده ښه نیسي، دا نو عمارت ټینګوي؟ د دې پــه معنــی خو هیڅ پوه نه شوم، دا نو څه معما ده، دا خبرې ټولې معماوې دي، معمــا خــو ځکه دی چې په خوراک کې، پوشاک کې، مېنه کې، انســان غــواړي، ښــکلا او جمال پیدا کړي او د خپلو د دې اولي ضروریاتو په تــرڅ کــې خپــل ذوق هــم تسکین کاندي، نو ښکلا یوه معما ده او د هغې تعبیر او تعریف او حدود ټاکل د یوې معما نه زیات فکر او دقت غواړي، وګورئ په دې څیزونو کې چې ښــکاره په ډاګ پراته د ژوندان د دوام وسایل او د انسان ذوق او د بدیع حــس دومــره اغېزه کړې چې دغه حیاتي وسایل یې هم تسخیر کړي او جمال خپل حکومت او پادشاهي د نورو په قلمرو کې هم کوي او د دغې وسیلې سره ســم جمــال د یوې غایې په څېر څرګندېږي: نو د شعر او د موزیک او د رســامی دنیــا خــو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا منازع او مدعی محروسه ده، نو څوک څه حق لري چې دی د خپله ملکه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لــري، ځکــه هغه په هر چا قوي دی او په هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلــو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېــزه په یو نو کې هم در وښیم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې مو وويل چې شعر د حيات په مختلفو صحنو کې استخدام شوی او خپل رول يې لوبولی دی، دا د جمال مظهر او د حسن مداح و، د ده آواز ته هر چا غوږ ايښود او د ده آواز هر زړه ته لار لرله، نو خلکو د خپلو اغراضو دپاره دی استخدام کړی دی، دا اغراض به کله ښه وو او کله بد، منګر په دې نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ويلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او يا دې خپله اصلي وظيفه پرېږدي، موسيقي باندې نن پرون ډاکټران د مريضانو علاجونه کوي، مګر څوک حق نه لري هغه ته دارو درمل او يا د علاج وسيله ووايي.

په دې شلمه صدۍ کې چې د سرعت او د کار او د برق او د ماديت قرن مو ورته ووايه، اوس هم د حسن او د جمال معابد اوچت ولاړ دي، د دې معابدو زايرين ډېر دي، د سينما او تياتر او نقاشخانو په دروازو کې د دفتر او ادارو او مارکېټونه کم خلک نه ليدل کېږي، هغه امريکا چې د اتوم بم يې جوړ کړی او هيروشيما يې پرې ورانه کړې ده، د بيټنګ بيوټي فلم هم جوړوي او د زړونو خونې پرې ورانوي، په لابراتوارونو کې که د اشياوو او انواعو په مطالعه بوخت دي، هلته هاليوډ کې هم څه فعاليت جاري دی، د هغه د ښارونو په کوڅو کې او د باغونو په خيابانونو کې څه مجسمې ليدلې کېږي چې نه د کوم قهرمان يادګار او نه د کوم معبود (باطل) بت دی، هغه محض د جمال او د ښکلا نمايندګي کوي، نو ما حق لاره که نه چې ما ويل شاعر به اوس هم شعر وايي؟

د ذوق او د ښکلا عشق او د شعر سره علاقه د يو متمدن انسان او د يو صحرايي او بدوي بنيادم سره يو راز شته، فرق دومره دی چې د بدوي قومونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر هم ساده او صنعت او آرت يې ابتدايي او غير مهــذب وي، واړه ماشــومان څه مقفى او موزون الفاظ او كلمات لري او هغه په كوچنيتوب كــې غــږوي او د هغې نه حظ او نشاط مومي. دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه كې شته، ظاهراً څه معنى نه لري، خو د وړو خوښيږي، د اطفالو ذوق په دغه سن كــې يــوازې پــه قافيه او وزن باندې هم قناعت كوي، ليكن لويان او مشران بيا له شعر نــه نــور څه هم غواړي، نو تر كومه وخته چې په انسان كې دا ذوق او حس موجــود وي، شاعر به هم موجودي وي او خپلې سندرې به د دغه ذوق د تأمين دپاره وايــي، د ماشين آواز د ده آواز نه شي چپولاى او د كار خلک ده تــه وزگــار نــه شــي ويلاى.

هغه كسان چې شعر محض د شعر په حيث نــه خوښــوي او وايــي، دا دې پــه اجتماعي خدماتو كې استخدام شي او د علم او د تهذيب په لاره كې دې تــرې كار واخسته شي، دا يوه ډله ده، بله ډله هغه خلک دي چې شعر هډو خوښــوي نه او غواړي د شاعر په مرۍ گوتې كښېږدي. زه به د دې دواړو ډلو سره ځان له ځان له وغږېږم.

اولې ډلې ته وايم، زه دا نه وايم چې شاعر يو آسماني موجود دى او دى د دنيــا او د محيط سره هيڅ كار نه لري، نه! شاعر د خپل محــيط موجــود دى، هغــه د خپل ماحول نه هرومرو متأثر كېږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، كله به د يو روحي مربي په حيث زمونږ تداوي كوي او كله به د يو واعظ په څېر راته وينا كوي، خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چې هغه دې ضرور تاســو تــه د رياضــي فارمولې در وښيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر كې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم كې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ملک کې ډېر کړي، علم خپل ځای لري او شعر او ادب خپل مقام لري، علـم د دې نه مستغني دی چې هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو، هغه د پاره بل قوت او زور په کار دی، چې هغه ته دليل او برهـان وايـي، د قـومي اصـلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډېرې لارې موجودې دي، البته په هغه کې يـوه لار دا د شعر او ادب لار هم ده، د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومي اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلي، منګر د شعر روح به نه وژني او چـا چــې د شعر په غرض وايه، هغه به د مری ځخه نه نيسئ، کار به هـم کـوو او د ذوق او صنعت نه به هم سترګې نه پټوو، که مونږ دا اجتماعي ماسکې دمخه لرې کـړو او يوه شپه او ورځ،لکه څرنګه چې يو، هم هغسې ځان خلکو ته وښيو، عجيبـه تماشا به جوړه شي. مونږ چې کله د ځـان سـره څـه فکرونـه وهـو او بعضـې هوسونه کوو، هغه چاته نه وايو، کوم وخت چې مونږ يوه نـه تنفـر او د بـل پـه نسبت په زړه کې علاقه مندي پيدا کړو، هغه دواړه راباندې نه خبر ېږي، مـونږ هم د خپل خيال په دنيا کې ډېر قصـرونه آبـادوو او ورانـوو، ډېـرې مېلــې او مشغولې جوړوو، ليکن څوک پرې نه خبر ېږي، اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چې اکثره خودداري او رياکاري هم کوي) په شعر کې پاتې کېـږي، نو يوازې هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ!

اوس هغه ډله چې بالکل شعر نه مني، د هغو په خدمت کې عرض کوم چې پـه دې صدۍ کې کار ډېر، احتياجات زيات دي، ستومانتيا هـم زياتـه ده، پـه دې جنجالي او پر آشوبه دنيا کې تشويش او سودا هم ډېره ده، نو د دې ستومانتيا او آلامو دپاره د دې تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتي اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د اسـتوګنې او مقابلې قوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړي، هغه وخت چې تاسو يوازې ناسـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کار او روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو تـه تـورتم او تاریـک معلوم شي او تاسې دغه تاریکي او ترږمی مشوش کاندي، که شعر ستاسې پـه شونډو کې یو د تبسم برېښنا پیدا کړه، نو دغه تورتم به ستاسې د سترګو نـه ورک شي، نو دغه ځای دی چې شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده، هغه وخت چې تاسې د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د ناامېدی پـه دریـاب کې ډوب شوئ او سا مو لنډه لنډه کېده، نو که شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرایش تاسو له درکړي، ګویا خپله وظیفه یې ادا کړې ده، هغه وخت چې تاسـو د عناد او بدبینی په تیارو کې روان یاست، که شعر تاسو د څو لمحو دپـاره لـه دغه عالمه بېګانه کړي او د ځان سره مو مشغول کړي، یوه مقدسه وظیفه یـې سرته رسولې ده، هغه وخت چې په دې پر آشوبه او طوفاني دنیا کې چې بحرو بر کې یې د خونریزی میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کې یې درنـده حیوانات سړي ته پناه نه ورکوي، که تاسو یـوه ګـړی د شـعر او موزیـک پـه خانګونو د ځمکو له کرې اوچت شئ او د وربځو له ما ورا نه د ځمکې دا ښکلې او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او د نیا مو په سترګو کې عزیز شـي، دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی. هو! دا اعتراض پاتـه کېـږي چـې د شعر او آرت دښمنان به یې په ما وکړي، هغه دا دی چې مونږ وروسته پاته یو او یوروپین او امریکایان مخ کې تللي دي، هغـوی د پـاره د ذوق د تامینولـه او د هنر د قدرانی فرصت شته، اما مونږه باید اول ګېډه مړه او تن پـټ کـړو، دلتـه باید دا ووایم چې د آرت او د هنر تکامل، د شعر او د موسـیقی وجـود د کـوم ټاکلي پروګرام او تقسیم انحصار دمخ نه نه کېږي او نـه شـوی دی، اقوامـو او ملتونو داسې نه دي کړي چې څو سوه کاله اول یې د خپلو حیـاتي ضـروریاتو کار کړی وي او بیا یې دې خوا مخ راګرزولـی وي، د بشـر د پیدایښـت سـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځای د مذهب او مدنيت د تکامل سره ځنګ په ځنګ او د حيات په هره صحنه او ساحه کې ذوق او هنر يو ځای روان دی او د تکامل او پيشرفت مزلونه کوي، دا د هنر تکامل د جماعت د نورو کمالاتو نمايندګي کوي. هو! په يوه جامعه کې بايد تمام مدني مظاهر ټول ضروريات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندي او که يوه خوا مهمله پر ېښوده شوه او بله خوا ډېره ترقي وکړي، يو راز عدم توازن ترې پيدا کېږي چې هغه د يوه جمعيت د پاره خطرناک دی. زه د توازن طرفدار يم او د افراط مخالفت کوم او افراط د يوې ردې ملکې په حيث پېژنم، خو تاسې هم د تفريط خوا مه نيسئ او راځئ د شاعر او هنر پېشه سره صلح وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې

ښاغلی بېنوا!

تاسې د ویښو زلمیانو په خواوشا کې مضامین غونډوئ او کم کتاب جوړوئ، په دې خوان کرم مو ماته هم ست کړی، منګر څه حیران یم دې کــې څــه برخــه واخلم او کوم مضمون ولیکم، د زلمیانو تعریف او خصوصیات، د زلمیانو وظائف، زلمیان او دین یا د زلمیانو دین، زلمیان او حکومت یا د زلمو حکومت؟ کــم یــو لمړی کړم او څه ولیکم؟ ګمان کوم لیکوالو به پر دې ټولو خواوو پام کړی وي او څه به یې پرې ښکلي وي. نو ماته دا سودا پېښه شــوې چــې ګنــې ماتــه بــه مضمون نه وي پاتې، خو خیرا د شاعر دا بیت مې زړه ور کوي چې وایي:

یک عمر میتوان سخن از زلف یار گفت

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وروره! زه به د زلمو حیثیت درته په یوه انساني جامعه کې در وښیم.

یوه جامعه د درې طبقو نه جوړه ده: زوړ او ځوان او وړوکی؛ زاړه تېرې زمانې پورې مربوط دي او ماضي ته ګوري او واړه راتلونکی نسل دی او مستقبل د هغوی دی، زلمي د اوس دي او اوس (حال) د دوی دی او یوازې حال دی چې سرې هغه ته په موجودیت او فعلیت قایلېدای شي. ګویا زوړ (پرون) دی او ووړ (سبا) او زلمی (نن) دی. بله تشبیه به هم وکړم: زاړه د (مفاخرو او روایاتو) حیثیت لري او واړه (امېد او آرزو) ده، او زلمي (فعل او عمل) دی. یو بله لا هم واورئ: زاړه د دې اجتماعي وجدان فکر او حافظه ده، واړه د پټو استعداداتو (امکاني قواوو) مثال لري او زلمي د دې پیکر قوي بازو او د کار او عمل لاس او پښې دي.

ومو ویل زوړ، لکه پرون دی، اما د پرون ورځې خاطرات، پروني ویاړنې او افتخارات له مغزو څخه نه وزي او د هغوی یادونه په سړي کې مناعت، د نفس عزت او ملي غرور پیدا کوي، نو زلمي به سپین ږیرو ته د عزت په سترګه ګوري. مونږ زړو ته د حافظې او فکر مقام ورکړ، بې له فکر او حافظې هېڅ پروګرام نه جوړېږي او هېڅ عمل سر نه نیسي، واړه مو د آینده آرزوګانو سره تشبیه کړه او آینده خوږې آرزوګانې په سړي کې د عمل قوت او جرأت پیدا کوي او د خوش بینۍ قریحه په سړي کې زیاتوي، نو واړه د اجتماعي ژوندانه د سلسلې همغه حلقه ده، خو یو ځای ځلمي دي چې فکر او آرزو، تېر مفاخر او د سبا خوش بیني به ټول په خپلو مغزو کې یوځای کوي او د ځان نه به یو معجون مرکب جوړوي او دا د حیات ځرخونه به ګرزوي. تېر مفاخر او د سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

امېد به روح خوشالوي، منګر تن نه پټوي او ګېډه نه مړوي، باید سـړی د حـال نه استفاده وکړي او د (اوس) په قلمرو کې ځان له ځای پیدا کړي، هم دا سبب دی چې شاعران تېره مړه بولي او راتلونکي ته نازېږېدلی وايي او يـوازې اوس ته په موجوديت قايلېږي او د وقت د اهميت او د ضرورت په خـوا کـې نعـرې وهي او غلبلې کوي چې:

نګهدار فرصت که عالمی دمی است

دمی پیش دانا به از عالمی است

نو زلمی، د حال پورې تړلی او د حال د صحنې بازيګر دی، د حیات تماشـا پـه ده توره ده، د ماضي او د مستقبل د ارتباط دپاره کمه کړی د اتصال وي، هغـه هم دا زلمی دی، زلمی!! فرصت، وقت يا دغه دقيق او باريک (اوس) په فکـر او سودا کې، په تماشا کې، په خوب کې هم تېرېږي، که زلمی کـار نـه کـوي او د تېرې زمانې سودا وړی وي، زلمی نه دی، که د سبا په امېد ناست دی، زلمی نه دی، که ويده وي، زلمی څه چې ژوندی نه دی، زلمی به کاريګر، فعال، چـالاک او ويښ وي، نو به هله يوه جامعه د حال څښتنه شي او خپل پخواني مفـاخر او راتلونکی نېک بختي سره مربوطې کړي او يو به د بل سره وګنـډي، کـه نـه د تباهي او د فنا او د بدبختۍ سېلاب به دغه جامعه له دنيا محوه کوي.

ښه نو زلمی به څه کوي؟ کارونه ډېر او نيمګړتياوې زياتې دي، هر څوک چـې يوې نيمګړتيا ته ملتفت شي او هغه ورته د ټولو نه اهمه ښکاره شي، نو طبيعي ده چې ځلمی به اول هغې ته رابلي، خو زه د ټولو نه اول يو کار دوی ته ښـيم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه زما په فکر ډېر ضرور دی او په مونږ کې د هغې ډېره نیمګړتیا ده، هغه څه شی دی؟ ښه اخلاق او سجیه!

راپورې خاندئ مه! دا د هغه واعظ خبره نه ده چې یې ویل: ښه کوئ بد مه کوئ. دا محض خبره نه ده! دا زمونږ د ژوندانه حساسه نقطه ده، دا زمونږ لویه نیمګړتیا ده، دا زمونږ د راتلونکي موجودیت او د اوس د بهبود او د اصلاح د تهداب ګټه ده؟ غوږ کېږدئ، زه به دې کې تفصیلات هم درکړ.

خدای ته وګورئ! راځئ نوره ریاکاري بس کړو او ځان جهان په دې ونه غولوو چې مونږ پښتانه یو، مونږ د ښو سجایاوو او لوړو اخلاقو خاوندان یو، زمونږ ژبه، ژبه ده او زمونږ قول قول دی، مروت او شجاعت مو د پلار میراث دی او... مونږ هرڅه لرو، خو اخلاق نه لرو. زما په عقیده زمونږ اقتصادي نیمګړتیا دومره نه ده، لکه چې زمونږ اخلاقي کمزوري دي. زمونږ علمي فقر دومره نه دی زیات، لکه چې مونږ د سجایاوو او نېکو ملکاتو نه خلاص یو. د دنیا د تاریخ پاڼې واړوئ راواړوئ، داسې به درمعلومه شي چې یو قوم کوم وخت چې د اخلاقو او د سجیې قوت موندلی، هغه په دنیا کې د خپل قوت او موجودیت سکه وهې، منګر همدغه قوم بل وخت د دې دولت د محرومېدلو له کبله له پښو لوېدلی او علم او مال او نورو حیاتي عناصرو د دوی د فنا کېدو مخه نه ده نیولې.

لرې به نه ځو، د عربو تاریخ د اسلام نهضت د دې نظریې بهترین ګواه دی او دا د دې دپاره انتخابوم، که یو مسلمان هرومرو لږو ډېر د اسلام د تاریخ سره آشنا دی، د لمړنو مسلمانانو نهضت د اخلاقو په زور او د سجایاوو په قوت و، علم او دولت وروسته راغلل او کم وخت چې علم او دولت د ترقۍ او ډېرښت په لوړه پایه کې و، د بغداد خلافت د تاتارو د ګذارونو په مقابله کې له پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوېد، هوا هلاکو چې بغداد ته ننوت، هلتــه څــه و چــې نــه و؟ طــلا، جــواهر، تزئینات، لوړ لوړ عمارات، ډېر مال او منال، ډک بازارونه، مدرسې، کتابخــانې، د یونان فلسفه، د هند تصوف، د ایران صنعت او آرت، دا ټول په بغداد کې و، امــا هلته یو شی نه و او د هغه شي کمبود په وجه دا بلا پېښه شوه، هغه څه شی و؟ هغه علت پیدا کړئ؟ او له بلا ځان وژغورئ.

زمونږ دا اخلاقي نیمګړتیا دومره زیاته او ډېره ده چې زه په دې څو پاڼو کې نه شم کولای چې د هغو ټولو نیمګړتیاوو په خوا او شا کې بحث وکړم او مقایسوي او تطبیقي جنبه یې در وښیم. دا یو جلا کتاب غواړي او دا لوی دفتر دی، منګر دومره وایم چې علم او ثروت دواړه په دې پسې راځي، منګر دا دومره ډېر پــه چا پسې نه ځي، د علم نه تربیت په حیات کې ډېر په کار ېږي او دمال نــه ښــه اخلاق او لوړه سجیه د انسان سره زیات کمک کوي، نو د زلمو اوله وظیفه دا ده چې د مغزو بتخانې ورانې کړي، مداهنه او مجامله، خیانت او دروغ، بدعهدي او بې وفایي، تنبلي او مفت خوري، اختلاس او ارتشــاء، خودنمــایي او تظــاهر او داسې نورو قبایحو سره مبارزه وکړي، چې دا په حقیقت کــې د تــاریکو مغــزو مواد او د بت پرستۍ لوی ارکان دي، بتان خو یوازې د ګټــو ختــو نــه وي کلــه بنیادمان، کله آرزوګانې، کله فکرونه د بتانو ځای نیسي. د هغه شي سره چې د انسان د سعادت دپاره نه په کار ېږي چې په دنیا، آخرت کې په درد ونه خوري، چې عملي قېمت نه لري، عشق او علاقه ساتل او په هغې کلک نښتل او د هغې نه دفاع کول بت پرستي ده، ځلمیان به دا دین ورکوي (حتی لا تکــون فتنــة)، زلمیان باید خپل ځان د ښه خلق او لوړې سجیې نمونه کاندي، چې نور د دوی پیروي وکړي، که دی ویښ وي، که دوی فعــال وي، کــه دوی د اخلاقــو او درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شي، دوی به په خپله خپله وظیفه وپېژني، د کارونو په اصلاحاتو کې به متردد نه شي، غیبي تاییدات به د دوی ملګرتیا وکړي.

دا د زلمو وظیفه ده، چې د ریا پردې څېري کړي چې سپینې سپینې ووایي، قوم خپلو معائبو ته ملتفت کاندي، پښتون ته د ده عیبونه دردونه ور وښيي او د هغې په رفع او اصلاح کې عملاً برخه واخلي. دې بې برخې پښتون ته چې کم اخلاق د پلار نیکه ورپاته و او یا هغه تعلیم چې اسلام ورکړی و، هغه یې له لاسه وتلی دی او د نورو مبادیو سره لا نه دي آشنا شوي، د ایثار معنی یې هېره کړې، خپل شخصي منافع د ملي منافعو دپاره قربانولو باندې نه پوهېږي، دوی اجتماعي مفکوره د کورو کلي په خواوشا کې څرخي او چې له ځان سره مجرد شي او جګه اجتماعي آرزو او فکر وکړي، هغه فقط د قبیلې په خواوشا کې وي، د لوی پښتون مفکوره له منځه تللې او ملیت په هغه معنی سره چې لازم دی، نه پېژني، دا د زلمي وظیفه ده چې پښتون ته د مرکزیت معنی ور وښيي او د لوی پښتون د تشکیل درس ورکړي او د ایثار او فداکارۍ خلعت ور واغوندي.

هو! ظلم کول ګناه ده، اما ظلم قبلول او ظلم ته تن اېښودل پستي ده، یقیناً هغه سړی چې په حیوان یا په هغه انسان چې د دې په قدرت او اختیار کې وي، ظلم کوي، یقیناً هغه د بل ظلم ته هم تن ږدي او دا ورته یو مسلم قانون ښکاري. هغه چې د بل مال خوري، ناروا کوي، اما خپل به هم په چا نه خوري، اما د بې انتظامي او ریا او د بې عدالتۍ محیط د دې دواړو خواوو اهمیت له منځه وړي، هغه چې د بل په خوړو پستو خبرو غولېږي او خوشحالېږي، دی بل ته هم غوړه مالي کوي او په پستو او خوړو خبرو یې تېر باسي، نو دا د زلمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظيفه ده چې د دې افراط او تفريط مخه ونيسي او په دماغو کې د هرڅــه نــه مخکې د ايمان قوت پيدا کړي، تنبلي او مفت خوري بد خوی او خصــلت دی او د دې نه فقر او فلاکت پيدا کېږي، موهوم پرستي يوه روې ملکه ده او ددې نــه جهل او ناداني روزنه مومي، نو که زمونږ زلمي د بدو اخلاقــو پــه مبــارزه کــې کامياب شو، نو تاسې څه ګمان کوئ، علم او ثروت به د ارمغــان پــه څېــر دې جامعې ته يا د يو جايزې په توګه د اخلاقو د مکتب شاګردانو تــه وړانــدې نــه کړي؟هو، دا دواړه رحمته به خدای (جل وعلی شانه) په دې جامعــه ولــوروي، منګر هله چې دوی په نېکو اخلاقو متخلق شي او د هر څه نه لمړی د ضمير او وجدان مناعت او سرافت خاوندان شي. په پای کې د ځلمو وظيفه د داده چــې هی کار وکړئ او کار؟ نه لکه چې ما غوندې خبرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل پاچا الفت یادونه

الفت (خدای ج) دې و بخښي زما د ډېرې مودې آشنا ؤ.

زما او د ده په منځ کښې آشنايي د ځلمي توب د و خته شروع شوې وه او د ده ترمړينې يې په همهغه تودښته دوام وکړ او اوس هم زما په زړه کښــې د هغــه مينه او احترام هماغسې ځای لري. دا بې پروا او زړور شاعر چې اشعار يې پــه انتقاد اوسپينه وينا ډک دي ډېر محجوب سړی ؤ.

دغه شاعر او وينا كوونكی چې تراوسه مونږ سره د شعر په ژبه ګړېږي ډېــرکم ګويه او خاموش سړی ؤ، بې ضرورته خبرې يې نه کولې اوهمېشه به يې د بــل خبرو ته غوږ ايښود. ډېره ظريفه طبعه يې لرله، ښې د مزې ټوقې به يې کــولې خو د ده په ټوقو او ټقالوکښې هم ادبي نکات پراته وه اوزياتره يې ادبي طنــز ؤ. (هغه عاميانه او سپکې ټوقې مسخرې نه وې) د ده تحصيل پــه دينــي علومــو کښې په فقه کښې وه او په صرف اونحو او منطق کښې يې هم تحصيل کړی ؤ. په ځوانۍ کښې يې شعر نه وايه او د ادب خوا ته يې توجه نه وه مګر د تحصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وروسته ورته ناڅاپه د شاعرۍ جذبه پيدا شوه او دا قريحه يې را ژوندۍ شوه او داسې را ژوندۍ شوه چې د سيلاب غوندې روانه شوه.

ده چې به کوم شعر وليکه د چاپ دمخه به يې ماته ولوستو او زما نظر به يې پکښې غوښته او ما به غير د تحسين او آفرين نه بل نظر نه لرلو.

د ده شعرپه پنځو برخو (حداقل) وېشلای شو:

(۱) زياته برخه يې سياسي او اجتماعي انتقادونه دي چې په محيط کښې د اجتماع د وېرې او د قدرت د خاوندانو د وېرې چا غږ نه شوکولای، ده په ډېره ازادي خپل اوازجګ کړی ؤ.

(۲) دوهمه برخه يې د بې وزلو، مسکينانو اويتيمانو سره همدردي او په شتمنوانتقاد دی چې د دوی د حاله بې خبره دي. پدې برخه کښې دومره د سوزه ډک آوازونه شته چې سړی ژړوي او دخپلې اجتماع په بې عدالتي سړی قانع کوي.

(۳)دريمه برخه يې د ريا کاره زاهدانو او ملايانوغندنه ده او پر هغوی هم په ډېره بې پروايي انتقاد کوي او په هغوی پورې په ډېره بېباکۍ خاندي.

(۴) څلورمه برخه يې حمد، نعمت او ديني او مذهبي احساسات دي چې ځای په ځای ځرګندېږي او دا جذ به خو د ده په نهاد کښې دومره ښخه پرته وه چې دغه نورې برخې يې زيات غوندې کار ښکاري.

(۵) پنځمه برخه يې عشق او جمال دی چې دا خوا که په کې لږ ده، مګر ډېره خوږه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سترګې ډېرې تېزبينه وې او په ډېرو وړو شيانو کښې يې غټه معنی پيداکوله. د ده سترګې ډېرې مړې وې او هېڅ طمعه او توقع يې د چا څخه نه لرله اوهم دخپلې ګټې وټې په فکر کښې نه ؤ.

د ده ثبات او استقامت په اخلاقي خواکښې اوهم په ناسته اوولاړه او اشنايي کښې دومره ناقابل تغيير ؤ چې د طالب العلمۍ د وخته رانيولې تر وزارته پورې هم هغه يوشان سړی ؤ.

د ده د پاره په ژوندون کښې د سلوک اورفتار معيار او داخلاقو مثالي (ايډيالي) معيار او د شعر معيار دا دی چې دی يې پخپل دې شعر کښې ښکاره کوي:

کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟

انسان دوه خواوې لري، يوه خوا عقل او منطق او بله خوا يې عواطف او جذبات دي . د علم، صنعت، ساينس او ټکنالوژۍ منبع ناطقه قوه ده. يعنې پر عقل او منطقو اتکا لري او شعر او هنر د مخيله قوې نه الهام اخلي او دهغه پر تخيل او جذباتو بنا ده. شاعر دانسان عواطفو او روحي وارداتو نماينده دی، نو ځکه دی د بل انسان عواطف او احساسات راپاروي او متاثر کوي يې.

انسان يوازې له نورو حيواناتو نه د ناطقه قوې په لرلو سره امتياز نه لري، بلکې ژړا او خندا هم کوي او نور حيوانات له ژړا او خندا نه محروم دي، نو شاعر د ژړا او خندا له جهان سره ارتباط لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخيل او جذبات خوا تړلنيز قيود نه مني او تر هېڅ امر او قاعدې لاندې نه راځي، نو ځکه زه شاعر د هر چا نه زيات انقلابي ګڼم. شاعر داجتماعي قيودو او ادابو پر خلاف ګرېږي او خپل عواطف او جذبات ازاد بيانوي. شاعر د رياکارۍ پردې او درياکارانو ګرېوان شلوي. دی په ښکاره سورې وهي، چې خوله يې راکړه. شاعر د ښکلا او جمال مداح دی، دی د جمال په رباب کې خپلې قصيدې وايي.

پر دې سربېره شاعر د ژبې په انکشاف او ښايسته کولو کې کومک کوي او د ده ابتکارات، تشبيهات او استعارات د ژبې ذخيره زياتوي. شاعر د تخيل پر بنا د فيلسوف سره شباهت لري، ځکه فيلسوف هم د تخيل په زور د کايناتو پردې شلوي او حقايق راڅرګندوي او شاعر هم د تخيل په قوت د تحت الشعور پردې څيري او دانسان روحي حقايق ښکاره کوي. همدا وجه ده، چې اکثر فلاسفه شاعران هم وو. په مشرق کې بو علي سينا او حکيم عمر خيام عم شاعران او هم فيلسوفان وو او په مغرب کې ګويتي او نيچيي هم شاعران او هم فيلسوفان وو. د ا فهرست ډېر اوږد دی او اوس يې هم په دنيا کې ژوندي مثالونه شته. که شعر په رښتيا سره د عواطفو بيانګر وي او د بل احساسات بيان کړي، ښه شعر او ويونکی يې ښه شاعر دی.

نو پر دې بنا ما د جهاني په اشعارو کې دا صفت وليده او زه يې متاثر کړم. جهاني په خپلو سندرو کې د وطن په غم کې په زار زار ژړلي دي او هم يې په خپله تخيلي ميخانه کې په کټ کټ خندلي دي. دې د اراکوزيا د ميرو اوسېدونکي د شعر په بحر کې د درياب سفر کړی او د خيال په اسمان کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرې خورې کړې دي. زه ویلای شم چې جهاني د شعر په قلمرو کې ځانته ښه مقام پیدا کړی او د شاعرانو په محفل کې یې ښه درنه کرسۍ نیولې ده.

دریم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې

د سید شمس الدین مجروح په ادبي مقالو باندې یوڅه لیکل هغه هم د نوموړي د مقالو په دوو اړخونو (منځپانګې او ژبې) یو مهم مګر سخت کار دی. خو دلته د مقالو له محتوا ډکې کرښې سړي ته قوت وربښي چې په یادو دواړو اړخونو د پام وړ څه ولیکي نو همدغې موخې ته د رسیدو لپاره لازمه بولم چې لومړی د راټولو کړو مقالو په منځپانګه (ښیګڼو اوبد ګڼو) او بیا ورپسې یې په لیکنۍ ژبه رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح ادبي مقالې په کابل مجله کې د ۱۳۲۰تر ۱۳۵۰کلونو پـورې پـه بـېلا بېلو ګڼو کې چاپ شوي چې لټون او پیدا کېدو یې پوره زیار او وخت ته اړتیـا درلوده، چې له نیکه مرغه په دې کار وتوانېدم او دا دی په دې مقدمه کې هره مقاله یوپه بل پسې څېړم او په مهمو ټکو یې د خپلې پوهې تر کچې رڼاچوم.

په دې ادبي مقالو کې په هغو مهمو او اړینو موضوعاتو بحث شوی چې هره یوه یې د نسلونو لپاره د عبرت، هوښـیارۍ، بیـدارۍ، پوهــاوي او زده کــړې ښــه درسونه دي، هره مقاله په زړه پورې پیل موضوع په علمي توګه رانغـاړي، پـه ځینو کې مثالونه راوړل کیږي چې د موضوع په وضاحت کې ډیره مرسته کوي، د هرې موضوع لپاره په زړه پورې سرلیک غوره شوی چې لوستونکی هڅـوي موضوع تر پایه پورې ولولي.

په دې مقالو کې د پورته یادو شویو ټولو ښیګڼو ترڅنګ چــې لــري یــې دوه عمده ستونزې هم زما په اند په کې لیدل کیږي یوه دا چې ټاکلې هرې موضوع تــه لیکــوال اوږده مقدمــه ورکــړې او اوس مهــال د لیکنــو پــه څېــر یــې راساً(مستقیماً) په موضوع پیل نه دی کړی او له یوه اوږده بحث وروسته اصلي موضوع ته راغلی، بیا د مقالې په وروستۍ برخه کې د موضوع تشریح تــه تــم شوی او هغه یې واضح کړې ده، بله ستونزه دا په کې لیدل کیږي چې لیکوال د عربي ژبې تر ډیر اغېز لاندې راغلی او په هره مقاله کې داسې عربــي لغــات او کلمې کارول شوي چې یوه عادي لوستونکي ته به ستونزمنه وي چې په معنی یې ژر پوه شي او په اسانه ترې مفهوم واخلي، نو عادي لوستونکي اړ کیږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهېدو په موخه يې کوم بل چاته مراجعه وکړي. لاندې مې په ترتيب سره په هره مقاله لنډه رڼا اچولې او موضوع مې له خپله انده تحليل کړې ده.

د پښتو ليکلو بشپړ او مشترک سبک تر سرليک لاندې په دې ادبي مقاله کې مجروح لومړی هڅه کړې چې سبک ته تر ډېره قانع کوونکی او پرځای تعريف پيدا کړي، هغه چې په ادبي مسايلو کې ښه بصيرت او عميق نظر درلود نو د سبک په اړه وايي چې سبک په نثر کې روح دی او دغه حس هغه مهال ښه احساس کېدای شي چې د سر د سترګو پرځای ورته د زړه په سترګو وکتل شي.

يعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې لپاره کار کوي او چې دا ټول (او پاتې نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي.

که ليکوالان له ځاني ذوق او ځان غوښتنې تېر شي نو زما په اند به پورتنی تعريف د سبک لپاره قانع کوونکی او پرځای وي.

يو سړی نه شي کولی چې په يوازې ځان يو سبک رامنځته کړي او د يوه واحد سبک مخترع وبلل شي، خو په دې برخه کې د ژبې سرلاري ليکوالان او څېړونکي کولای شي چې د يوه ټول منلي، څرګند او معتبر سبک لپاره لاس په کار شي او کومه موخه چې لري هغې ته ځان ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دې مقاله کې ټينګار شوی چې په پښتو ژبه کې دې هر څه او ډېر څه وليکل شي خو ښه دې وليکل شي چې له يوې خوا ژبه په هره برخه کې هرڅه ولري او له بلې خوا سبک په کې د لمر په څېر روښانه څرګند شي چې له رڼاڅخه يې نور لارويان خپله لار پيدا او مقصود منزل ته ورسيږي.

په ليکنه کې د د خپلو لغاتو او اصطلاحاتو کارول، اوډون او ښکاره کول د سبک د روح د قوت ترڅنګ د هغه ظاهري بڼه داسې ښکلې کوي، لکه يو مصور چې په تابلو کې خپل استادانه مهارت کاروي.

ليکوال په دې ادبي مقاله کې په دې نظر دی چې ښه سبک کولی شي د تقليد او محافظه کارئ ګردونه لرې او په ځان بسيا لوری غوره کړي، بله دا چې کله زموږ د ژبې له لومړنۍ دورې ووزو او په مسلکي توګه وړاندې لاړ شو، نو سبک په خپله ځان څرګندوي، قوت مومي او نور ترې په غوره او بهتره بڼه ګټه اخيستلی شي.

غرض دا دی چې هغه اوږدې او کږې وږې جملې ونه کارو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو رانشو، له کرغېړنو ترکيباتو نه ځان وژغورو او هغه څه چې د پښتو روح له هغې نه بېزاره دی، بېزار شو او د سليم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

همدارنګه په دې مقاله کې پوښتنه شوې چې آيا د پښتو نثر ليکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ بېرته ليکوال لنډ ځواب ورکړی چې نه! نه يې لري! او په سلو کې سل کېدای هم نه شي او بايد توقع يې هم ونه لرو، ځکه چې هر ليکوال خپل بېل ذوق او بېل طرز لري او هغوی ټول په يوه فکر او لاره برابرول، ستونزمن کار دی، په لنډ او ژر وخت کې يې تمه نشي کېدای ځکه چې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زموږ په نثرونو کې لــه ورایــه ښــکاري او د سبک اشتراک يې وران کړی. خو ددغه سبک تکميل ممکن دی او دا کار هغه مهال شونی دی چې ټول ددې کار لپاره يوځای متې راونغاړي او په همدې هوډ رغنده ګام واخلي.

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي تر دې سرليک لاندې ادبي مقاله کې د پښــتنو په څرنګوالي اوږدې خو په زړه پورې خبرې شوې دي دغه مقالــه د مجــروح د ډيرې خوښې وړ هم بلل شوې ارواښاد مجروح په دې مقاله کــې پنځــو مهمــو پوښتنو ته په علمي او واقعي توګه داسې قانع کوونکي ځوابونه ويلي چــې کــه دغه ياد خصوصيات پښتانه په شعوري توګه پــه عمــومي ډول پــه ځــانونوکې رامنځته کړي،نو په دوی کې موجودې ناخوالې به د تل لپاره له دې تاريخي ټبر څخه کډه وکړي، دا ټبر به د هوسا ژوند نوې ساه واخلي او ټبرې ناخوالې به بيا په هغه لور هم ور ونه ګوري.

ليکوال هرې موضوع ته داسې لارې چارې په ګوته کوي چې هغه په علمــي او واقعي دلايلو ولاړې او په عملي کېدو يې هوساينه او پرمختګ رامنځته کيږي.

په دې موضوع کې هم نوموړي په هغه درد، احساس او آرمان رڼا اچــولې چــې اغېز يې ددې ټبر په ټولو نسلونو او قشرونو کې د لمر په څېر څرګند او ښکاره ده.

هغه دغه پنځه پوښتنې يوه په بلې پسې را اخلي او وايي چې(۱) پښــتانه دې پخوانی جمعيت وي که اوسنی (عصري)؟ (۲) مترقي وي که پــس مانــده؟ (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماړه دې وي که وږي؟ (۴) آزاد دوست وي که اقتدار غوښتونکي (۵) باسواده وي او که بې سواده

دې پوښتنو ته په ترتیب سره ځوابونه ویل شوي.

لومړی دا چې هرڅوک د خپل قوم او ملت لپاره ښه او ښکنه غواړي خوشحالتیا او سعادت یې پرې لور بوي، ځینې وخت په انساني جوامعو کې یوه مخصوصه عقیده حکومت کوي او د هغې عقیدې په ترڅ کې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چې د هغوی الفاظو ځینې بعضې عقاید زیږي او دا عقاید د جمعیتونو د بنیاد (بنسټ) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنیا خوځول او ړنګول دي.

دا خبره ښکاره ده چې د ژوند شرایط او مدنیت انساني ټولنو ته یو ځانګړی رنګ ورکوي او هر څومره چې دا شرایط سره ورته وي، هومره انساني بېلا بېلې ټولنې سره یو بل ته ورته وي.

دویم دا چې څومره د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب توپیر کوي مونږ باید په دې عصر کې د زړو پښتنو مقلدان ونه وسوو، ځکه نوی عصر له خپل ځان سره نوې غوښتنې، ایجابات، نوي اداب او نوي فکرونه راوړي.

اوس ددې وخت دی چې نور دې دغه ټبر له زاړه فکر او زړې برستنې څخه لاس په سر او له نوي فکر سره د نوي لباس په فکر کې شي او ځان دې د وخت له غوښتنې سره برابر کړي ترڅو د نوي ژوند نوی خوند واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم دا چې پښتانه دې نور په دې پراخه نړۍ کې له خپلې قبیلوي محدودې ووزي او پر ځان دې دا پراخه نړۍ د مساپر د پیوندي او شلیدلې شړۍ په څېر نه تنګوي او په دې لوی جهان کې دې په خلاصو سترګو الوت پیل او هر ګـوټ کې دې د یوه مترقي انسان په توګه فقط د انسانیت په معنا ژوند وکـړي او لـه خپلې اوسنۍ محدودې دې راووزي.

دا ثابته ده چې په نس مړې ټولنې له وږیو ټولنو څخه پـه خـوی، بـوی او دود دستور کې څرګند توپیر لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتـور د ژوندانـه پـه رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثیر لري، د قوم د اقتصادي حالت ښـه کېـدل پـه زراعت، تجارت او صنعت بنا دي او له دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف پـه ماشین او عصري تجهیزاتو پورې اړه لري.

نو په همدې اساس که پښتانه غواړي چې له دې اوســني فقـر، خـوارۍ، بـې روزګارۍ او احتیاجۍ څخه نجات ومـومي لــه موجـودې ټکنـالوجۍ او غـوره اقتصادي او کرنیزو اغېزمنو لارو چارو دې د نورې نړۍ په څېر ګټه پورته کـړي او خپل موجوده ژوند ته دې د یوه بډایه ملیت په توګه دوام ورکړي.

څلورم دا چې آزادي د هر غیور ټبر حـق او غوښـتنه ده چـې دا غوښـتنه او خاصه بیا په پښتنو کې تر نورو که زیاته نه وي نو کمه خو هـیڅ نــه ده او ددې پدیدې د ترلاسه کولو لپاره یې ډېره قرباني هم ورکـړې ده، خـو پښـتانه دې داسې هم نه چې په پټو سترګو تر یاد چتر لانـدې د نـورو هرڅـه ومنـي او د هغوی قرباني دې شي، دوی باید تل داسې آزادي ولري چې ګټه یې څو برابـره له زیان څخه زیاته او خوندي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتنو کې ډېر اجتماعي او عنعنوي قيودات او خرافات شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چې د ځنځير په شان تـرې چـاپېر دي، نــو کــه پښــتون د دې قيوداتو په مقابل کې د آزادۍ بېرغ وچت کړي، که پښتانه د عنعناتو او رواياتو، او خرافاتو ځنځيرونه وشلوي، د احساساتو په عوض منطق ته مخه کړي نو دې قوم به هم خپله ازادي ساتلې وي او هم به يې د وخت لــه دسيســو او نــادودو سره عقلاني مقابله کړې وي.

پنځم دا چې د پښتنو لپاره چې ډېر حياتي او اړين ده هغــه د دوی لپــاره زده کړه، پوهه او سواد دی چې په وسيله يې دوی کولی شي د ژوند لوړو پوړيو تــه ورسيږي، له دې ولس څخه باصـلاحيته ټولنــه رامنځتــه شــي او د دې ولــس طبيعي او قدرتي استعداد به ډېر ښه مجری پيدا کړي.

د يادې مقاله له روح او منځپانګې دا جوته کيږي چې پښتانه دې د زده کــړې هوډ په خپل لوح ضمير کې نقش کړي، ځکه زده کړه د انسان او ټولنې کچــه د تحول او بدلون خواته بيايي چې بيا تحول د چا تابع نــه شــي کبــدای نــو کــه غواړئ چې ژوند مو د زده کړې له لارې په ټولو برخو کې بدلون وکړي نو اړينه ده چې له ياد جريان سره به ځئ، خو ډاډه اوسئ چې له دې علمي تحول ســره ستاسو نوم او هويت له منځه نه ځي، بلکې لا مو د خپل نوم او هويــت پــه اړه پېژندنه او علمي پانګه نوره هم زياتيږي، خو که خدای مه کړه له زده کړې مــو مخ واړاوه او فاصله مو ترې ونيوه نو وپوهيږئ چې په ژوند کې د نورو ناخوالو او تيارو ترڅنګ تل د سون توکو په څېر د نورو د راحت لپاره سوځېږئ چې بيابه په ډير لږ وخت کې نوم او هويت هم ورسره له منځه لاړ شي او د تل لپــاره بــه خدای مه کړه چلپا پرې راکش شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د تاریخ په خواوشا کې تر دې سرلیک لاندې په دغه مقاله کــې لیکــوال هڅه کړې چې د تاریخ ارزښت بیان کړي او خلکو ته وښيي چې تاریخ ولــې د اهمیت وړ دی او څنګه تاریخ له پیړیو راهیسې تر دې ځایه را ورسېد.

په دغه مقاله کې مخکې له دې چې لیکــوال د تــاریخ پــه اړه خبــرې وکــړي لومړی د انسان په حافظه غږېدلی ځکه چې حافظه د تاریخ لیکلو لپــاره هغــه اصل دی چې هر څه یې په ذخیره کې د تاریخ لیکلــو لپــاره موجــود دي او د لیکلو پرمهال ترې د اړتیا وړ توکي رااخیستل کیږي او لیکل کیږي.

ده لیکلي چې که انسان له حافظې څخه محروم پیدا شوی وای،نو بیابــه ددې امکان نه و چې د ده فکر به له جزئیاتو څخه کلیاتو تــه منتقــل شــوی وای او همدارنګه که د انسان حافظه نه وای، ده ته به ډېره مشکله وای چې د نورو لــه تجربو څخه دې استفاده کړې وای او نه به و توانېــدلی چــې د زرګونــو کلونــو انساني علمي میراث له پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پرېږدي او کــه دا د پلرونو او نیکونو د تجربو محصول ته سینه په سینه تراوسه نه رامنتقل کېدای، هغه وخته به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

ددې مقالې په یوه برخه کې لیکل شوي چې انسان تاریخ ته د حافظې په څېر احتیاج لري. همدارنګه د ټولنې موجودیت په تاریخ او تاریخي روایــاتو بانــدې بناء ده.کوم وخت چې لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخــت چــې انســان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخیست، هغه وخت تاریخ موجود و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په ترتیب او تکوین کې یو عامل د انسان هغه روحیه بلل شوې ده چې باید ددوی د مشرانو او لارښوونکو کردار، ژوند، کارنامې او واقعې ثبت او حفـظ کړي. دغه راز انسان د بدویت په مرحله کې جنګ و جګړو او توریالیتوب ته له نورو موضوعاتو څخه زیات اهمیت ورکاوه او همدا لامل و چې دوی به د خپلـو مشرانو جنګي کارنامې، شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخـار پېړۍ پېړۍ زوتولې.

لیکوال په دې مقاله کې قدامت خوښونې ته اشاره کړې او لیکلي دي چې روح لږو ډېر له هر انسان سره شته او نن هم دا روحیه ښه ښکاره او څرګنده ده نـو په همدې موخه په علومو کې پخوانیو افکارو ته محض د علـم او د تـاریخ پـه لحاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نویو نظریاتو ته هـر څـومره چې زیات وروستي وي، په زیات اهمیت قایلېږي.

دا خبره ثابته ده چې تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحـو نـه پوټکـو تـه او د پوټکو نه کاغذونو ته رامنتقل شوی او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یوازې د تاریخ په ظرف کې فرق نه راته، بلکې مظروف هم تغیـر کېده نو په همدې اساس د وخت په تېرېدو سره تاریخ له خرافاتو څخه لـږ لـږ لرې کېده او له افسانې څخه زیات حقیقت ته راوړاندې شو.

په دې مقاله کې تاریخ له درې عناصرو څخه جوړ بلل شوی او یا له درې خامو موادو نه په لاس راځي لومړی یې تاوده واقعات، دویـم یـې سـاړه واقعـات او دریېم یې غیر مریي واقعات دي. نو دې ته په کتو چې شخړې ته تود جنـګ او تبلیغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ ویلی شو. واقعات هم دغه سړه او تـوده خـوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او دا تودې سرې دي چې د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کــې دخل لري او دغه راز غير مريي واقعات هم جريانونه متاثره کولی شي.

دغه راز مجروح ددې مقالې په پای کې د تاريخ پر اسلوب، قواعدو او مقرارتــو باندې هم رڼا اچولې او په دې اړه يې په تفصــيل ســره اوږدې خبــرې کــړې او تاريخ يې د ټولنې حافظه بللې ده.

تر پورته سرليک لاندې مقاله کې ليکوال د مقالې محتوا له پيل څخه ترپايــه پورې ساتلې او د موضوع اوډون ته پوره پام شوی، خو په موضوع بانــدې پيــل شوی بحث يو څه په اوږده مقدمه پيل شوی چې کېدای شي هغــه مهــال بــه همدغه ډول دود و.

د علم په باب مقاله کې که څه هم چې هغه د علم په اړه غربېدل له خپله وسه وتلې خبره ګڼلې خو دا يې په ډاګه کړې چې د لمر راختل په خپله د لمر دليل دی او اوس د علم په اړه نورو ته څه ويل ځکه ډېر اړين نه دي، چې د علم پــه ارزښت هر انسان ښه پوهيږي، اړتيا يې هر څوک ښه درک کولی شي، چا چې د علم اهميت درک کړی نو د علم له مزايــاوو څخــه ډېــر بــرخمن شــوي او د پرمختګ او هوساينې په حال کې دي.

د علم په حقيقيت باندې بحث ډېر دقيق نظر او صلاحيت ته اړتيــا لــري او دا اړتيا هغه مهال ښه پوره کېدای شي چې خبرې کــوونکی پــه خپلــه پــه ژوره مطالعه سمبال او د علم د حاصلولو په لارو چارو کــې پــوخ شــوی وي. د علــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه دومره اوږده او پیچلې ده چې له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي.

په دې مقاله کې په ډاګه شوې چې علم هم د نورو څیزونو پـه څېـر تغیـر او تبدیل، حرکت او سکون، آغاز او انجام لري او انسان هم باید لـه دې حـالتونو سره بلد او ځان عیار کړي، داسې نه چې د بې علمۍ په ګرداب کې یې راګیر او د حرکت له رڼا یې بې برخې شي، چې بیا به د بې سوادۍ په تیارو کې معیـوب لاس او پښې وهي خو ګټه به ونه لري.

مجروح ددې مقالې په یوه بله برخه کې ډېر په زړه پورې لیکلي چـې علـم د انسان پر مغز حکومت کوي، نو له همدې امله د عالم ژبه ډېره وسـیع او د بـې سواده تن ډېره محدود ده. د عالم او د جاهل په منځ کې د ښېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چې پر هغې باندې د ارتباط پول نه ایښودل کېږي.

که څوک وغواړي نو علم له چا څخه مخ نه اړوي له پاچا څخه نیولې تر ګـدا او له لوی څخه تر واړه پورې ټول کولی شي چې د علم په ګاڼه ځانونه سمبال او د خپل ژوندبریمنه او هوسا لار پیدا کړي.

د توضح تر سرلیک لاندې په یوه لیک کې د هغې لیکنې وضاحت شوی چـې مجروح ارواښاد الفت ته لیکلې ده.

مجروح هغه مهال ددې وضاحت اړتیا حس کړه چې کله یې تـر دې سـرلیک لاندې چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ یوه لیکنه خپره کړه او بیا ورته پـه ډاګه شوه چې یو شمېر لیکوالو ملګرو یې داسې احساس کـړې چـې ګونـدې مجروح په دې لیکنه کې د پښتنو ټول دودونه بد ګڼلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه وايي چې دده له مخکنۍ ليکنې چې پښتانه دې څرنګه پښــتانه وي؟ سم تعبير نه دی شوی خو بايد هير نه کړو، چې حق ويل او حق اورېــدل ډېــر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چې انسان د دې خاصې په برکت له زيــان او تاوانه ساتي.

د مجروح په اند، پښتون خو يو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دســتور، روايات او عنعنات، اخلاقيات او خصوصيات لري، ما نه دي ويلي چې زموږ ټول دودونه بد دي، زموږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ويلي ډېر عنعنــات شــته، چې خرافات دي...

هغه په دې توضيح کې د پښتنو دودنه په درې ډوله ويشــلي لــومړی ښــه او اړين، دويم بد او ناوړه او دريېم غير اړين دي چې لومړی ډول يې هغه دي چې بايد په هر قيمت چې وي ساتنه يې وشي او بايد له لاســه ورنــه کــړل شــي او دويم ډول يې چې ناوړه او بد دي بايد چې نور دا تېر ترې ځان خلاص کــړي او له ناوړه پايلو يې د تل لپاره ترې خوندي پاتې شي او دريېم ډول يې هم کــه د وخت او شرايطو له امله له لاسه ورکړو، نو ډير زيان يې نه وينوو.

په دې توضيح کې مجروح بيا هم په دې ټينګار کړی چې پښتانه دې له خېــل ويشنې او پښې ويشنې ځانونه خلاص کړي او نه دې بل ته دا چــانس ورکــوي چې دوی په خېلونو وويشي، بلکې پښتانه دې خپل ځانونه د يوه ازمويل شوي غيور ملت په توګه د اوږده تاريخ په رڼا لکه څرنګه چې ثابت شوي نور هم ښه ثابت او وساتي او ناوړه خپل دودونه دې له ځانه لرې وغورځوي، ترڅــو پــورې دوی د وخت او حالاتو له سم او ګټور پرمختګ سره ملګري، د خپل نوي نســل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره روښانه راتلونکې ولري او ددغسې يوې ښې هيلې د لرلو له امله بايد نــه راځخه څوک خوابدي شي او نه هم زما ليکنه ناسمه تعبير شي.

رحمان بابا او پښتانه تر سرليک لاندې په دې په زړه پورې مقاله کې مجروح، رحمان بابا او د هغه شاعري د نايابه مرغلې په څېر بللې او هغه يــې د پښــتنو هغه سرتاج يادکړی چې ددې ټبر او ژبې لپاره يې هغه وياړونه ترلاســه کــړي چې اوس هم د ډېرى هېوادونو پوهــان دده پــه شــاعرۍ او شخصــيت بانــدې خبرنې کوي او د رحمان شاعري د پښتو ژبې د معنوي بډاينې لپــاره د پــام وړ پانګه بولي او وايي چې دده نظرياتو او خيالاتو، د انساني جامعې په تکميل کې لويه برخه درلوده.

په دې مقاله کې شاعر ته اشاره شوې، چې د ټولنې روايات به يــې راغونــډول، په شعر کې به يې داخلول او نظم کول، د خپلې زمانې پوهه او معارف، د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضايل به يې په خپلو اشعارو کې زيرمــه کــول، هغه يې ساتل او بيا يې دا ټول بل نسل ته سپارل يا يې نقلول، دغــه راز دوی د ژبې د روزنې او ساتنې دنده پــر غــاړه اخيســتې وه، دوی د ژبــې د تکامــل او ښايسته کولو مسووليت درلود،نو د دوی له برکته ژبې له بدوي حالت څخــه د تکامل او عالي مرتبو ته رسېدلې او له زواله ساتل شوې دي.

همدا شاعر دی چې ښکلا کمال ته رسوي، د هغې بې اختياره ستاينه کوي چې بيا له دې ستاينې څخه توري د مريو په څېر په يوه خواږه مــوزون کــلام کــې وپيل شي،آهنګ او موسقيت پيداکړي،چې په اورېدو ان انسان په يو ناڅــاپي نڅا راولي او هر غمجن تن ته خوښي ورکــوي، نــو همــدا د جمــال او شــاعر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستۍ تنده ده چې مور يې په شعر ماتوو او همدا د آرزوګانو لــه لمبــو ځخــه ډکه سينه ده چې په دې روانو اوبو يې سړوو.

مجروح،د رحمن بابا د شاعرۍ په اړه په ډاګه وايي چې کله سړی د هغه د شعر ديوان ببرته کړي او اشعارو ته يې مخ واړوي، دی ګومان کوي چې هغــه د ده د زړه خبرې کوي، هغه مهال سړی په دې خبره پوهيږي چې هغه مرموز کيفيات چې د ده د سينې په پنجره کې، لکه د بندي مرغۍ په څېر تل ټوپونه وهــي او وزر پړقوي او ناڅاپه يې د الوتلو فضا پيدا کړې.

رحمان بابا د ټولنې ناتفسيره شوي حــالات او خيــالات لــومړی د نازبړېــدلي جنين په څېر د مغزو په رحم کې ګرځولي، بيايې د حيات په ساحه کې داخل، ورو ورو يې ودې کړي، بالا خره پيدا او بيا يې له قطرو درياب جوړ شوی دی.

د رحمان بابا صوفيانه خيالات او د ټولنې ببلابېل رازونه،ســتونزې او کــړه وړه دده په ذهن کې د يوې ارزښتمنې شتمنۍ په څېر پراته وو، نه يــې خــولې تــه راتلل او نه يې پرې لاس لګېده، خو يو وخت په ناڅاپي توګه د شعر پــه قالــب کې راڅرګند او د ده په مخکې مجسم شول،چې بيــا دده شــاعرۍ د تــولنې د وګړو لپاره د يوې روښانه او څرګندې لارښوونې بڼه غوره کړه.

هوښيارانو ويلي چې د زرو قدر په زرګر وي او رښتيا يې هم ويلي، نو کــه پــه انسان کې د زرګرۍ قريحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده به هيڅکله د دې زرو قدر نه کولی، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ويناوو، لکــه: د سرو زرو په څېر په موږ کې دود موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مقالې په پای کې مجروح په لنډو ټکو اشاره کړې چې څوک ستاسې د زړه خبره کوي، چې له خبرو یې تاسې خوند اخلئ او د دنیا غمونه پرې هېروئ، څوک چې تاسو د دنیا له انساني ژوند او مسوولیت او د آخرت لپاره له ارزښتمنې توښې خبروي او هغه سړی چې ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګۍ ته رسوي، نو هغه رحمان بابا دی او هغه پر موږ او تاسو حق لري چې په درنه سترګه ورته وګورو، ټول پښتانه یې باید په یاد د اوس په څېر یادغونډې جوړې او د هغه له طرز تفکر څخه راتلوونکي نسلونه خبر کړي.

د وړو شعر تر سلیک لاندې په دې مقاله کې مجروح په دې خبرې ډېره سخته نیوکه کړې چې د پښتو ژبې شاعرانو او لیکوالو د ټولنې دغه مهم او ارزښتمن قشر(ماشومان) له یاده ایستلی او د هغوی لپاره یې نه په نثر کې کیسې او نه یې په شعري قالب کې ورته څه لیکلي، ددې ژبې لیکوالو او شاعرانو خپل ماشومان د ادب په برخه کې بیخي هیر کړي او د هیڅ په سترګه ورته کتل شوي او لا هم کتل کیږي، چې دا کار ډېر ناهیله کوونکی دی، خو په نورو ژبو او هېوادونو کې د ماشومانو حق ته لومړیتوب ورکول شوی او ورکول کیږي، د هغوی لپاره په خپله ژبه کې کیسې، داستانونه، شعرونه،او نور موزون کلامونه لیکل شوي، انځوریز کتابونه ورته چاپ شوي او ډول ډول لوبو ترڅنګ ددوی په ژبه ډرامې او فلمونه جوړ شوي دي.

په دې مقاله کې پښتانه ماشومان د وړو ادب له پلوه په دې خوار بلل شوي چې لویانو یې ورته کار نه دی کړی او د نثر او نظم په برخه کې یې ددوی د اړتیا وړ څه نه دي ورته لیکلي او نه دغه موضوع ددې تېر د تاریخ په اوږدو جدي ګڼل شوې، ماشومانو ته د وړو په سترګه کتل شوي، د هغوی اوس او سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې نه دي نیول شوي او نه ارزښت ورکړل شوی،که ددې لیکنې سرلیک د وړو په اړه ده خو خبره تر هغه څه لویه ده چې مورِ یې په اړه فکر کوو.

په دې مقاله کې دا په ډاګه ویل شوي دا چې مورِ د خپلو ماشومانو لپاره څه نه دي لیکلي په دې معنی دي چې مورِ په خپلو ماشومانو بې رحمه یو او مینه نــه ورسره نه لرو او په دې برخه کې ځکه ګرم نه یو چې مورِ د خپلو مشرانو قدر نه دی کړی، نو د وړو به چېرته وکړو. زمورِ په قوم د شپو تورې وریځې او پردې را خورې دي، چې لرې کېدل یې قوي متې او ټینګ هوډ غواړي.

ماشومان هم شعر ته، موزون کلام ته، سور شین او برګ کــانې اوکــالي تــه د مینې په سترګه ګوري، اړتیا ورته لري او لذت ترې اخلي، نو باید زمورِ لیکــوال او شاعران د دوی له عمر سره سم دکیسې، شعر او نورو ادبي ژانرونو یو بډایــه ادبي ماشومانه چاپیریال رامنځ ته کړي، څو دوی هم د نورو ژبو د ماشومان پــه څېر په خپله ژبه کې له هرڅه برخمن وي.

راغلی لیک، دا هغه لیک دی چې اروابناد مجروح د مصر له پلازمېنې قــاهرې څخه د هېواد وتلي لیکوال او څېړونکي رښتین ته له یوه شعر سره رالیږلــی و ترڅو دواړه په کابل مجله کې خپاره کړي.

هغه، ددې لیک او شعر د لیږلو موخه دا په ګوته کــړې چــې وښــیي تراوســه پورې زه له دې مجلې سره علاقه لرم او غواړم چې اړیکه مې د مخکې په څېــر ورسره ټینګه وي ترڅو ددې مجلې له نورو مطالبو ګټه پورته کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په هېواد کې اوسېدل ستر نعمت ګڼلی او له هېواد څخه لرې اوسېدل يې د خدای له دې لوی نعمت څخه بې برخې کېدل ګڼلي.

له شعر نه څه غواړئ؟ تر دې سرليک لاندې مقاله کې لـومړی د دې اوسـني عصر په اړه خبره شوې چې ځينو ورته د اتوم زمانې نوم ورکړی، ځينې يې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ويلی، دا نومونه هر چا پـه خپـل ذوق ايښي دي، خو مجروح دا عصر د کار او ماديا تو بللی، ځکه چې په دې عصر کې هم ډېر کار شوی او لا هم کيږي او دغه راز ماديات هم خپل اوج تـه رسـيدلي چې په تېره زمانه کې دې اندازې ته نه و رسيدلي، په داسې محيط کې چـې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حيات زوږ يې له هره ګوټه خېژي، د شـاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پيدا کېږي، هغه ته د غـزل سرايي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلو موقع نه ورکوي. نو دا په دې معنـی نه ده چې شاعر دې د پادشاهانو مدحې وکړي، يا دې د خط او خال پرځای پـه شعر کې د فابريکې، ماشين او برق ستاينه وکړي، نه! يوه بـه هـم نـه کـوي او شاعر به د نر غوندې په دې دنيا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وايي.

شعر او ادب په دنيا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي يې، د حماسـې پـه صورت کې يې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانـان يـې چـړو او تـورو تـه ورکړي، چې فلسفي رنګ يې اختيار کړی، فکري انقلابونه يې په عالم کې پيدا کړي، نو شعر، موزيک او د رسامۍ دنيـا خـو د جمـال او ذوق خپـل رنګينـه چاپيريال او ملک لري، نو څوک څه حق لري چې شاعر او شعر د خپلـه ملکـه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په یو نو کې هم در وښیم.

مخکې مو وویل چې شعر د حیات په مختلفو صحنو کې استخدام شوی او خپل رول یې لوبولی دی. نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ویلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او یا دې خپله اصلي وظیفه پر بېردي.

شاعر د خپل محیط موجود دی، هغه د خپل ماحول نه هرومرو متأثر کېږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د یو روحي مربي په حیث زموږ تداوي کوي او کله به د یو واعظ په څېر راته وینا کوي، خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چې هغه دې ضرور تاسو ته د ریاضي فارمولې در وښيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او یا دې د ساینس درسونه او د اقتصاد نظریې په نظم کې ننه باسي او یا دې شاعر غنم او وربشې په ملک کې ډېر کړي.

مجروح ددې مقالې په پای کې وايي: د شاعر ملکوتي آواز (زما په ګمان) به د تسکین او راحت ښه وسیله وي او په بنیادم کې به د استوګنې او مقابلې قوه په دغه دنیا کې زیاته پیدا کړئ. که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمه بېګانه کړئ او د ځان سره مو مشغول کړئ، یوه مقدسه وظیفه یې سرته رسولې ده.

د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې تر دې سرلیک لاندې مقاله کې د ځوان نسل قوت، اهمیت، وړتیا او د ټولنې اړتیا ورته په ګوته شوي، ځوان فعل او عمل بلل شوی او هغه د ټولنې هغه پوړ په ګوته شوی چې ستړیا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتې،ناسته، خوب، سستي او ناهيلي نــه پېژنــي، بلکــې پرمختــګ، نوښــت، کارکول، او ځان د ژوند لوړو پوړيو ته رسول غواړي.

په دې مقاله کې ځوان مسووليت لرونکی او ټــولنې تــه وده ورکــوونکی بلــل شوی او هغه ته د ويښ انسان خطاب شوی ځکه چــې د ټــولنې ســترګې هــم همدغه ځوان قشر ته دي او له همدې قشر څخه د ډېرو کولو هيله هم لري.

دغه مقاله له پوره مفهوم او اهميت څخه برخمنه ده، د ځوان قشر مســووليت او مقام ښه په کې په ګوته شوی او هغه راتلوونکي ته متوجه شوی.

همدارنګه په دې مقاله کې ځوان کهول زغم ته رابلل شوی او ورتــه پــه ډاګــه ويل شوي چې ځوانان دې په عمر له پخو مشرانو څخه ښه تجربه شوي کارونه راواخلي او د هغوی کړه وړ دې د خپلې راتلونکې په موخه يوځلې له ځغلنــده نظره تېر کړي،څو له اغېزمنو او مثبتو ټکو يې ګټه واخيستل شي.

دغه يوه يادونه اړينه بولم چې پر دوه مقــالو (د کــل پاچــا الفــت يادونــه او د جهاني جهان) باندې رڼا نه ده اچولې او نه مې دي تحليل کړي او لامل يې دا و چې د کتاب د چاپ په وروستيو مراحلو کې مې ترلاسه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح د ادبي مقالو ليکنی او ژبنی اړخ

په هره ليکنه کې د منځپانگې، پيغام، او پوره مفهوم ترڅنگ د هغې ليکنې ژبنی اړخ هم ډير مهم او د پام وړ دی.

ډيری ليکوالان د ليکنې موضوع په زړه پورې او د وخت له غوښتنې او د چاپيريال له اړتيا سره سمه ټاکي، خو ليکنی او ژبنی اړخ يې بيا ډير کمزوری او نيمگړی وي، چې ان زياتره وخت د موضوع مفهوم په کې له لاسه ورکوي، چې لامل يې د نامعياري ژبې کارونه ده.

د معياري ژبې د کارونې ترڅنگ چې تر ډيره په املا ولاړه ده، انشا(ليک نښې) هم مهم ځای لري او همدا ليک نښې کره ليکنه له نا کره څخه بېلوي.

دغه راز هغه لغات او کلمات هم په ژبني اړخ کې راځي چې عام فهمه، د معتبر علمي ارگان له خوا منل شوي او د ژبې ټولو ويوونکو ته يو ډول مفهوم وړاندې کړي.

په دغه کتاب کې ما د سيدشمس الدين مجروح راټولې کړې مقالې په دقت سره له ژبني اړخه څېړلي او مطالعه کړې مې دي چې ژبه يې روانه، خوږه او عام فهمه ده، ليک نښې په پوره توگه په کې په دقيق ډول سره مراعات شوي او لازم پام ورته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ادبي مقالو کې د ژبې روان والي ته د پام ترڅنګ ليکوال هڅه کړې چې ژبه عام فهمه او سوچه وکاروي، خو فکر کوم چې ليکوال په عربي ژبــه کــې د زيات پوهېدو له امله ددغې ژبې تر اغېزې لاندې راغلی او مقالې يې له عربــي ژبې څخه متاثره دي. په دې مقالو کې ځينې ځايونه لوستونکی له داسې عربي لغاتو او کلمو سره مخ کيږي چې پوهېدل ورته يو څه ستونزمن وي.

زه ليکوال تر ډېره حده په دې ځکه نه ملامتوم چې هغه مهال خو يو زده کړې تر ډېره پورې په دوديزه بڼه د کلي د جومات له امام او ياهم په مدرسو کې تــر سره کېدې او که يونيم سړي ته به په بهر کې د زده کړو چانس برابر شو، نــو د هغو مخه به هم عربي هېوادونو ته وه چې بيا دغه ډول ليکوالان حتماً د عربــي ژبې تر اغېز لاندې راتلل نو ارواښاد مجروح هم يو له همدغې ډلــې ليکوالانــو څخه و چې هغه مهال يې په کلي ولس او هېواد کې ټولې زده کړې پــه دينــي برخه کې کړې دي او له عربي ژبې په پوره توګه متاثر دی.

غواړم چې په دې برخه کې ځينې داسې لغات او کلمات راوړم چې يا لږ او ډېر املايي نيمګړتيا لري او يا سخت عربي بڼه يې کارول شوې، چې کېــدای شــي هغه مهال به يې استعمال په همدې ډول دود و او د ژبې سوچه والی ډېر مطرح نه و، لکه د اوس په څېر.

غواړم چې يوڅه عربي لغات د بېلګې په ډول دلته راوړم چې د مجروح لــه دې مقالو څخه مې راټول کړي. لکه اقتراح، نبض، مشترک، تحديد، مظاهر، انسجام مغايرت، متغير، تطورات، انحطاط، بطي، اسلوب، جمود، ذکــاء، ملتفت،امثــال، محاورات، جماعات، منشعب، معتقــدات، نصــب العــين، تســهيلات، متشــابه، تفکرات، مقتضيات، تجدد، عشايرو، معاونت، مميزه، اعتزال، منافات، جرثــوم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوایقو، اوهام، متوصل، مجری، استنتاجات، متفرع، عجز، عظیم، مبحث عنــه، معاشرت، مشاغل، قرابت، شقوق، فروع، تحت الشعود، انتباه، مغیبات، اشــیاء، بدایت، نهایت، متبدل، سیر، انقیاد، تتبع، افادیت، مقادیر، عفریت، اقتضــاآت، تشریع، محجوب، طمانیت، شایع، مداح، معابد، معائب، خلعت، مناعت او نور...

دغه راز چې املايي برخې ته يې سړی ځیر شي نو د مجروح په ټولو مقالو کــې (چه) په دې ډول کارول شوې په داسې حال کې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کيږي اوسنی بڼه (چې) ده.

همدارنګه په يادو مقالو کې ليکوال چې د کونړ (ختيځې) سيمې اوسېدونکی و، خو (کښې) چې په کندهاری لهجه کې کارول کيږي، ده هم په ټولو مقالو کې (کښې) کارولې، په داسې حال کې چې اوس (کې) کارول کيږي، پاته يې د (ه) په لړلو سره کارولې په داسې حال کې چې اوس پاتې د (ې) په لړلو سره کارول کيږي، په دې مقالو کې بلکه د (ه) په لړلو سره کارول شوې پِه داسې حال کــې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کيږي او بلکې ليکل کيږي. په ټولو مقالو کې د پاره په دې بڼه ليکل شوې خو اوس د (د) پرځای (له) کارول کيږي چــې لــه پاره ليکل کيږي،په دې مقالو کې لمړی په دې بڼه ليکل شوی په داســې حــال کې اوس د (و) په اضافه کولو سره لومړی په دې بڼه ليکل کيــږي، يــو شــمېر نورې کلمې هم شته چې ليکنی بڼه يې له اوسنی بڼې سره يوڅه توپير لري.

ددې ترڅنګ ځاآکړولو، چې اوسنی شکل يې د ساه کښلو دی، پــه دې مقــالو کې (زمونږ) يې په دې ډول ليکلی چې اوس (زموږ) په بڼه ليکل کيږي، دغــه راز (ګرزو) داسې ليکل شوي چې په اوسنی بڼه کــې يــې د (ز) پرځــای (ځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول کیږي او (ګرځو) راځي دغه ډول (هد، آمالو، فراخ دلی، جزب، څکاک، برخېره) لیکل شوي چې اوسنۍ بڼه یې (حد،اعمالو، پراخ دلی ،جذب، څښاک او برسیره) لیکل کیږي.

ددغو مقالو په ځینو برخو کې لیکوال هغه خپله سیمه ییزه کلیوالي لهجه هـم کارولې لکه قلارې قلارۍ، منګر او داسې نور...

د پورته ذکر شویو موضوعاتو تر خوا لیکوال په دې مقالو کې د دري ژبې ډیـر لغات او کلمات هم کارولي چې په مقالو کې یې د عربي ژبې تر اغېز وروسـته د دري ژبه اغېزه هم ډیره تر سترګو کیږي.

باید یادونه وکړم چې دغه ټکي مې د نیوکې په بڼه نه دي یاد کړي،بلکـې پـه دې موخه مې راوړي چې له لوستونکو سره ددغو مقالو د لیکنې او ژبنې اړخ په اړه باید معلومات وي او بله دا چې که په راتلونکي کې څـوک غـواړي چـې د اروابناد سیدشمس الدین مجروح د مقالو په ژبنې اړخ څه لیکـي، نـو پـه دې برخه کې به ورسره مرسته شوې وي او د هغه په معلوماتو به یوڅـه ور اضـافه شوې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

١- بینوا، عبدالرووف.(١٣٨٨المریزکال).اوسنی لیکوال.کندهار: دعلامه رشـــاد خپرندویه ټولنه.

٢- بینوا، عبدالروف.(١٣٨٨المریزکال)اوسني لیکوال. (د مطیع الله روهیال په ترتیب او زیاتونې). کندهار: علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

٣- بختانی، عبدالله. (١٣٣٣المریزکال). شعر او ادب (ټولـــوونکی او مهـــتمم). کابل: پښتو ټولنه. د کابل عمومي مطبعه، ٣- ١٣ مخونه.

٤-کابل مجله.(١٣٢٢المریز کال). شپږمه ګڼه. وږي میاشت، پرله پسې ١٥٠مه ګڼه، ١٣ کال، ٢- ٤ مخونه.

٥-کابل مجله.(١٣٣٥المریز کال). ٧مه ګڼه.چنګاښ میاشت، پرله پسې ٤١١مه ګڼه، ٢۶ کال، ١- ٤، ٢۶ مخونه.

۶-کابل مجله.(١٣٣٥المریز کال) ٨مه ګڼه. چنګاښ میاشت. پرله پسې ٤١٢مه ګڼه، ٢۶ کال: ١- ٤، ٢٥- ٢٨ مخونه.

٧-کابل مجله(١٣٣٥المریز کال). ٩مه ګڼه، زمري میاشت. پرله پسې ٤١٣مـــه ګڼه، ٢۶ کال، ٥- ٩ مخونه.

٨-کابل مجله.(١٣٣٥المریز کال). ١٠مه ګڼه، زمري میاشت، پرله پسې ٤١٤مـــه ګڼه، ٢۶ کال، ١٨- ٢٢ مخونه.

٩-کابل مجله.(١٣٣۶المریز کال). ٢مه ګڼه، وري میاشت، پرله پســـې ٤٣٠مـــه ګڼه، ٢٧ کال، ٢٤- ٢٧ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰-کابل مجله.(۱۳۴۱المریز کال). ۱۰مه ګڼه، مرغومي میاشت، پرله پسې ۵۱۹مه ګڼه، ۱-۴ مخونه.

۱۱-کابل مجله.(۱۳۴۶المریزکال). ۱ ګڼه، وري میاشت، پرله پسې ۵۷۰مه ګڼه، ۹-۱۲ مخونه.

۱۲- مجروح، شمس الدین.(۱۳۶۹المریزکال).د الفت یادونه.قلم مجله. ۵او ۶مه ګڼه: پېښور.

۱۳- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریز). سرګذشت من، د(سید الاکبر په اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۴- مجروح، شمس الدین. (۱۳۹۱ لمریزکال). مجموعه مقالات علمي،سیاسي و اجتماعي،د(سید الاکبر په اهتمام)، افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۵- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال). منتخب شعرونه او یا فریاد، د (سید الاکبر په اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۶-مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال) کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی، د جهاني جهان د مقالو مجموعه . ۱۳-۱۴مخونه . میوند کلتوري ټولنه - کندهار.

۱۷ -ویښ زلمیان. (۱۳۲۶المریز کال). پښتوټولنه(کابل مجلې د ۲۱۱، ۲۱۲ ګڼو په ځای)، ۳۷- ۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک **مخ**

د کتاب موضوع او هدف .... - ۱ -
سریزه .... - ۳ -
لومړی څپرکی .... - ۹ -
د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک .... - ۹ -
د مجروح ځانګړنې: .... - ۱۷ -
د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه .... - ۲۱ -
دوهم څپرکی .... - ۲۲ -
د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې .... - ۲۲ -
پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ .... - ۲۹ -
د تاریخ په خواوشا کښې .... - ۳۷ -
د علم په باب کې .... - ۵۱ -
توضیح .... - ٦۰ -
شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه .... - ٦۹ -
د وړو شعر .... - ۷٦ -
لیک .... - ۸۱ -
له شعر نه څه غواړئ؟ .... - ۸۵ -
د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې .... - ۹۷ -
د ګل پاچا الفت یادونه .... - ۱۰٤ -
کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟ .... - ۱۰٦ -
دریم څپرکی .... - ۱۰۸ -
د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې .... - ۱۰۸ -
د مجروح د ادبي مقالو لیکنی او ژبنی اړخ .... - ۱۲۸ -
ماخذونه .... - ۱۳۲ -

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد اصف ننګ) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library